

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

**YIRCA'DA KADIN OLMAK VE KÖYLÜ KADIN EMEĞİ:
BİR GÜÇLENME DENEYİMİ OLARAK SABUNCU
KADINLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sare ÖZTÜRK
165120013

Danışman: Doç. Dr. Feryal SAYGILIGİL

İstanbul, 2019

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

YIRCA'DA KADIN OLMAK VE KÖYLÜ KADIN
EMEĞİ: BİR GÜÇLENME DENEYİMİ OLARAK
SABUNCU KADINLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Sare ÖZTÜRK

JÜRİ TUTANAĞI

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

30/07/2019

Enstitümüz Sosyoloji Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **165120013** numaralı **Sare ÖZTÜRK** "İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**Yırca'da Kadın Olmak ve Köylü Kadın Emeği: Bir Güçlenme Deneyimi Olarak Sabuncu Kadınlar**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun **01.07.2019** tarih ve **2019/13** sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 39. maddesi gereğince **(60)** dakika süre ile savunmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında **oyçokluğu/oybirliği** ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 3 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DOÇ.DR. FERYAL SAYGILIGİL

ÜYE
DR.ÖĞR.ÜYESİ GÖZDE ORHAN

ÜYE
DR.ÖĞR.ÜYESİ İLKAY ÖZKÜRALPLİ

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Yırca’da Kadın Olmak ve Köylü Kadın Emegi: Bir Güçlenme Deneyimi Olarak Sabuncu Kadınlar” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17.07.2019

Sare ÖZTÜRK

ONAY

Tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir
- Tezimin/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinde erişime açılabilir
- Tezimin/Raporumunyıl süreyle erişime açılmasını istiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.07.2019

Sare ÖZTÜRK

ÖZET

YIRCA'DA KADIN OLMAK VE KÖYLÜ KADIN EMEĞİ: BİR GÜÇLENME DENEYİMİ OLARAK SABUNCU KADINLAR

Sare ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

Danışman: Doç. Dr. Feryal SAYGILIGİL

Temmuz, 2019 - 116 sayfa

Bu çalışma, Manisa'nın Soma ilçesine bağlı Yırca Köyü'ndeki kadınların emeği ve mücadele deneyimini konu almaktadır. Feminist metodoloji ve etnografik yöntemle yapılan araştırma, derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlemle elde edilen verilere dayanmaktadır. Yırcalı kadınlar, 2014 yılında köylerinde yapılmak istenen üçüncü termik santrale karşı direnmiş, süreç kazanımla sonuçlanmasına rağmen köylünün 6600 zeytin ağacı kesilmiştir. Tarım arazilerinin azalması ile kadınların köydeki neredeyse tek kamusal alanları tahrip olmuştur. Bunun üzerine kadınlar bir araya gelerek "Yırca Hanımelî El ve Ev Ürünleri" adıyla iş kurup sabun üretmeye başlamışlardır. Bu çalışma, kolektif mekân olarak sabun evi ve Yırcalı kadınların ücretli-ücretsiz çalışma deneyimine odaklanmaktadır. Çalışmada, köyde ücretsiz ev ve tarım işçisi olmaktan ücretli emeğe doğru köylü kadınların mücadele deneyimi irdelenmektedir. Kolektif mekân olan sabun eviyle birlikte büyüyen kadın dayanışması sayesinde, üzerlerindeki koca baskısında kırılmalar yaratmayı başardıkları savunulmaktadır. Başka bir ifadeyle, kadın dayanışması ile köydeki ataerkide gedikler açmayı başaran kadınların güçlenme sağladıkları savunulmaktadır. Kamusal alanda bir mekân yaratarak kadın dayanışması ile var olma mücadeleleri, geliştirdikleri güçlenme stratejileri incelenmektedir. Bunun yanı sıra köyde kadın olma deneyimi ve ataerkil kapitalizm köyün özgül koşulları çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Son kerte çalışmada, ücretsiz emekten ücretli emeğe doğru köydeki kadınların deneyimini ve görünmeyen emeğini görünür kılma kaygısı ve çabasını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Köylü Kadın Emeği, Sanayileşme, Tarım, Güçlenme Stratejileri, Yırca Köyü

ABSTRACT

BEING WOMAN IN YIRCA AND LABOUR OF PEASANT WOMEN: SOAP MAKER WOMEN AS THE EXPERIENCE OF EMPOWERMENT

Sare Öztürk

Master's Thesis, Graduate Program in Sociology

Supervisor: Ass. Proff. Feryal SAYGILIGİL

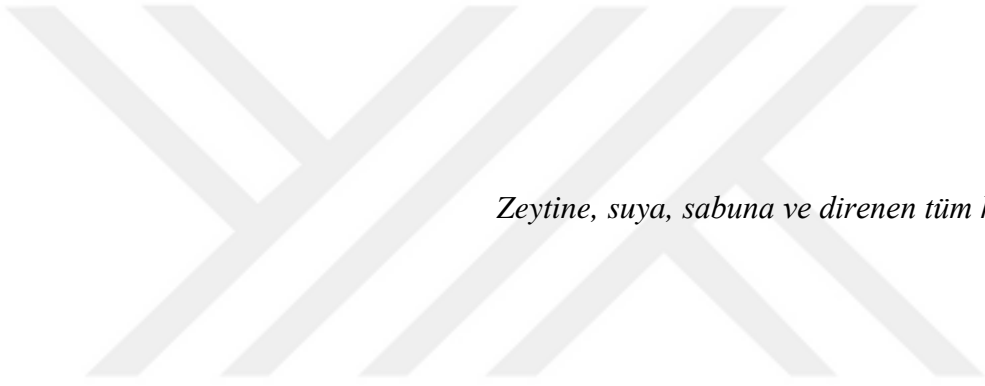
July, 2019 - 116 pages

In this study, it has been aimed to discuss the labour and the struggle of women from Yırca which is one of the villages attached to the town of Soma in Manisa province. The study has been constructed in the scope of feminist and ethnographic methodology, and the data has been based on the in-depth interviews and participant observation obtained from the field study. Women of Yırca resisted against the construction of the third coal power plant in their village in 2014. In spite of the success of this resistance, still 6600 olive trees of the villagers have been cut. The decrease of agricultural fields destructed those women's almost one and only public space. For this reason, women of Yırca have started a soap business with the brand name of the Handmade and Homemade Yırca Hanımeli. In this scope, the study focuses on the soap house as a collective place and whether paid or unpaid working experiences of women of Yırca. In this study, the struggle experience of peasant women from unpaid household and agricultural workers to paid labor in the village is examined. As a collective space, the soap house has raised the solidarity between women. As a result of this solidarity, the study defends that the pressure of these women's husbands has been reduced. In other words, it is argued that women who have succeeded in breaching patriarchy in the village through women's solidarity provide empowerment for themselves. Women's solidarity and existence struggles by creating a space in the public sphere and their empowerment strategies have been examined. In addition to this, the experience of being women in the village and the patriarchal capitalism have been examined and it has been tried to be evaluated within the framework of the village's specific conditions. Finally the study has aimed to expose the

experiences of village's women from unpaid to paid labour and to make their invisible labour visible.

Key words: Labour of peasant woman, Industrialisation, Agriculture, Empowerment Strategies, Yirca Village

Zeytine, suya, sabuna ve direnen tüm kadınlara...

ÖNSÖZ

*“Çok durdum, hiç gitmedim ben, bu dağ başında
Rüzgâra ağladım bazen,
Bazen derdimin dibini saydım ıssıza.
Yaşlı, durgun bir zeytin oluşuma bakma
Şuramda bir su vardı ve şuramdan
Neşeyle akardı aşağıya.”*

Zeytin Ağacı, Birhan Keskin (2005: 30)

Soma’da bir şehir efsanesi dolaşır. Efsane der ki; “Soma’nın suyundan içen, buradan kurtulamaz. Döner dolaşır yine yolu buraya düşer.” Şehir efsanesi mi gerçek mi bilinmez ama doğup büyüdüğüm, yaklaşık on yıl önce ayrıldığım şehre araştırma için yolumun düşeceği aklımın ucundan geçmezdi.

Hayal meyal hatırlıyorum okul yolundayken gördüğüm küçük tütün tarlalarını. Yine ben okul yolundayken her gün karşılaştığım, vardiyadan dönen gözleri kan çanağı, yüzleri kömür karası maden işçilerini çok iyi tanıyorum. Kadınların hortumlarla, sert fırçalarla işçi kıyafetlerini yıkadıklarını, her yerin siyaha boyandığını hiç unutmuyorum. İnsanın üzerine yapışan, bir türlü arınmayan kömürü ve kokusunu sanki hep üzerimde taşıyorum. O nedenle, her ne kadar araştırmanın başlıca konusu maden olmasa da bu çalışma yerin altında “bir avuç kömür için bir ömür verenlerindir.”

Her akşam gün batımına doğru tarladan mahalleye gelen, çoğunluğu kadınlardan oluşan tarım işçilerini gün gibi hatırlıyorum. Bugün Soma’ya gittiğimde de mahalleye yavaş yavaş inen, tarla çamurunu üzerinde taşıyan işçi arabalarının gelişine şahitlik ediyorum. Her şey çok sıradan ve olağan akışındaydı ve yaşam hep bu şekilde akardı. Tüm bunların köylülükle olan ilişkisini hiç düşünmemiştim. Soma’da köylülük benim için ortaokul yıllarımda taşınmalı eğitimle gelen sınıf arkadaşlarım ve her çarşamba annemle gittiğimiz köylü pazarından ibaretti. Köyde hiç yaşamamış ve o pratiği hiç deneyimlememişim. Ta ki araştırma vesilesiyle Yırca Köyü’nü tanıyana kadar. Yırcalı kadınların yaşamını, köylü kadın olmanın sınırlılıklarını ve zorluklarını gördükçe, onları tanıdıkça mücadeleleri benim de mücadelem, Yırca da köyüm oldu.

En başta, bana evlerini, sofralarını, kendilerini açan, kendi deneyimlerine beni ortak eden Yırcalı kadınlara teşekkür etmek isterim. Onlar olmasa bu çalışma olmazdı. Köyde yaşamaya başlayarak, yıllarca kadınlara destek olan Kenan'a, yardımları ve dostluğu için ayrıca teşekkürler.

Bu tez, araştırma sürecinden yazım sürecine kadar kolektif bir çalışma sayesinde ortaya çıktı. Bu deneyim benim için bir sık sık dışa açıldığım, yer yer içe kapandığım yolculuktu. Bu yolda bana eşlik eden dostlarım, arkadaşlarım oldu. O nedenle çalışmada onların da emeği var. Zihin açıcı tartışma konuları, gündemleri ile feminist bir perspektif kazanmamı sağlayan, Yoğurtçu Kadın Forumu ve Feminist Mekân'da Cuma Buluşmaları'nı anmadan geçmek eksik kalacaktır. Çalışmanın oluşmasında, buluşmalarda yapılan tartışmaların etkisi büyük.

Tüm çalışma boyunca desteklerini benden esirgemeyen, varlıkları ile yaşamı anlamı kılan dostlarım Nazmi Ayaz, İrfan Aslan, Harun Baran, Eyüp Yavuz, Rojda Çakmak, Yusuf Çakmak, İlkın Geylani, Suat Güzel, Mustafa Şahin, Gül Kedikli, Meryem Gümüş, Sinem Demir, Bejna Demir ve elbette ki Sinan Oğan'a yürekten teşekkürler.

Arkadaşlığın kıymetiharbiyesinin dayanışma olduğunu her daim hissettiren iki dostumu anmak isterim. Sahada, dara düştüğümde benden ve Yırcalı kadınlardan da yardımını esirgemeyen Barış Yeşil'e, tezin son okumasını ve düzeltilerini yapan sevgili Merve Tellioglu'na verdikleri emekten dolayı minnettarım.

Başta kadın emeğine ve daha pek çok konuya dair zihin açıcı sohbeti, arkadaşlığı ve çalışmaya dair önerileri için Semiha Arı'ya, kütüphanesinin kapılarını bana her daim açık tutan, düzenli aralıklarla çalışmanın ahvalini soran, her soruşta beni yazmaya teşvik eden Dr. Öğr. Üyesi Gözde Orhan'a, çalışmanın düğümlendiği, benim nefes almakta zorlandığım dönemlerde çözüm önerileri ve yardımları için Dr. Öğr. Görevlisi İlkay Özküralpli'ye ve desteklerinden dolayı Yrd. Doç. Dr. Meral Camcı'ya canıgönülden teşekkür ederim.

Ve elbette ki sevgili hocam, danışmanım Doç. Dr. Feryal Saygılıgil'in hem çalışmada hem de bende sonsuz emeği var. Hiçbir zaman hoca öğrenci hiyerarşisini kurmadan, samimiyetle ve her zaman teşvik edici tavrıyla beni

güçlendiren taraf oldu. En zor günlerimde varlığıyla yanımda olduğunu hissettirdi, desteğini hiç esirgemedi. Ne zaman düşsem beni bir telefonuyla, bir merhabasıyla ayağa kaldırdı. Her zaman dayanışmaya ve kadınlara olan inancımı çoğalttı.

Araştırma sürecinden yazım sürecine kadar maddi manevi hep yanımda olduğunu bildiğim aileme ayrıca teşekkür etmek isterim. Bu çalışma benim olduğu kadar onların da çalışması oldu. Öncelikle kardeşlerime teşekkür etmek isterim. Usta sürücü olmasından kaynaklı benim Yırca'ya ulaşımını sağlayan canım Songül, neşesiyle köyde yanımda oldu, bu deneyimi benimle paylaştı. Tüm telefon konuşmalarımızda sözün dönüp dolaşıp teze gelmesine, bir süre sonra başka bir şey konuşamıyor olmamıza katlandı. Ve Seval, aynı evi paylaştık, paylaşıyoruz. Tezin yazım sürecinde ev içindeki sorumlukları üstlenerek bana alan açtı, kolaylık sağladı. Tüm 'yazamıyorum, ilerleyemiyorum' serzenişlerime karşı beni yüreklendirdi, yeri geldi sevincime ortak oldu. Ayrıca görüşmeler sırasında aldığım ses kayıtlarının deşifreyonunu yaptı. Sanırım Ege şivesini ondan daha iyi kimse çözümleyemezdi. Sevgili annem ve babam destekleriyle hep yanımda oldular. Ellerinden ne gelirse yapmaya çalıştılar ve araştırmanın parçası haline geldiler. Bu ayrıca mutluluk verici bir deneyimdi.

Sonsuz teşekkürler.

İyi ki varlar...

İÇİNDEKİLER

JÜRİ TUTANAĞI	I
YEMİN METNİ.....	II
ONAY.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VIII
KISALTMALAR:.....	XIV
I. BÖLÜM	1
1.GİRİŞ	1
1.1.Araştırma ve Yöntem	5
1.2.Araştırmanın Literatürü	6
1.3.Araştırmanın Örnekleme.....	7
1.4. Yöntemin Güzergâhı	8
1.5.Araştırma Konusunun Yolculuğu.....	13
1.6.Araştırmanın Amacı.....	15
II. BÖLÜM.....	16
2.KADIN EMEĞİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE YIRCA'DA KADIN EMEĞİ	16
2.1.Kadın Emeği ve Ataerki	16
2.2.Köylü Kadın Emeği	20
2.3.Yırca'da Köylü Kadın Emeği.....	23
2.4.Köydeki Ev Biçimleri ve Kadın Emeği İlişkisi	27
III. BÖLÜM	34

3.SABUN EVİNE GİDEN TARİHSEL SÜREÇ	34
3.1.1.Soma'da Maden ve Termik Santral	34
3.1.2.Yırca Köyü	35
3.1.3.Sanayileşme ile Köyde Neler Yaşandı?	38
3.1.4.Kül Barajı Gerçeği.....	40
3.1.5. Mülksüzleşerek Yoksullaşma ve Yeniden Üretim.....	43
3.2.1.Köye Üçüncü Termik Santral Yapılmak İsteniyor	45
3.2.2.Direnış: <i>Zeytinime Dokunma!</i>	47
3.2.3.Direnışin Söyledikleri	51
IV. BÖLÜM	54
4.KÖMÜRÜN İSİ SABUNUN MİSİ: SABUN EVİ KURULUYOR	54
4.1.Kadınlar Sabun İşinde	54
4.2.Kadınlar İşı Bırakmaz: <i>"Sabun evimizi kurduk"</i>	57
4.3.Sabun Evinde İnşaat Başlar: <i>"Biz her işimizi kendimiz yaparız. Badana boya da yapar, beton harcı da kararız."</i>	59
4.4.Sabun Evi Çalışma Biçimleri	61
4.5.Gözleme Evi	64
4.6.Kurumsallaşma Sorunu Olarak Kooperatifleşememe	66
V. BÖLÜM	69
5.DENEYİMLER, KARŞILAŞMALAR VE GÜÇLENME BİÇİMLERİ 69	
5.1.Kolektif ve Kamusal Dayanışma Mekânı Olarak Sabun Evi	69
5.2.Para Kazanma Deneyimi: <i>"Adam para versin diye bakmıyorum."</i>	72
5.3.Köy Dışına Çıkma Deneyimleri: <i>"Sabun evimiz olamasa biz nasıl gelecektik buralara kadar!"</i>	76
5.4.Dayanışma Ağlarının Kurulması	80
5.5.Kadınlar Arası Farklılıkların Kurulması.....	81
5.6.Erkekleri Manipüle Etme Biçimleri	84
5.7.Bir Güçlenme Deneyimi Örneği.....	88
5.8.Köyde Bir Aktivist.....	89

VI. BÖLÜM	93
6.SONUÇ	93
KAYNAKÇA	97

KISALTMALAR:

HES	: Hidroelektrik Santrali
JES	: Jeotermal Santrali
KEİG	: Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi
Konya Şeker	: Konya Şeker Sanayi ve Ticaret A.Ş
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

I. BÖLÜM

1.GİRİŞ

Feminist hareketin savunduğu “Emeğimiz, bedenimiz, kimliğimiz bizimdir” ifadesi patriarkal kapitalizmin sömürü biçimlerine işaret eder. Kapitalizmin sömürü biçimleri söz konusu kadınlar olduğunda farklılaşır, katmanlı bir yapıya bürünür. Kadınlar hem kapitalizmin hem de ataerkinin sistematik şekilde ilerleyen sömürüsüyle karşı karşıya kalırlar. Ayrıca sermaye için kadınlar birer işgücü olarak artı değer ifade etmelerinin yanı sıra fiziksel olarak işgücünü üretenler olmasından kaynaklı sömürü özgüllük taşır. Özel alandan kamusal alana doğru yayılan, genişleyen ve katmanlaşan kadın emeği hayatın her alanına nüfuz eder. Hem sermaye hem de yeniden üretim değeri olduğundan patriarkal kapitalizm için kadın işgücü vazgeçilmez artı değerdir. Bu nedendir ki bugün dahi kadınlar düşük ücretli, esnek ve güvencesiz olarak çalışmakta ve emekleri değersiz görülmektedir. Dolayısıyla da emek ve beden konusu feminist politikanın merkezi tartışmaları arasında yer alır.

1980’lerde Türkiye’de feminist hareketin yükselmesi ile birlikte kadın emeği konusu sosyal bilimciler, iktisatçılar, sendikalar tarafından gündeme alındı ve buna bağlı olarak akademik çalışmalar da ivme kazandı. Yıldız Ecevit (2007: 11-31) 1980-2007 yılları arasında Türkiye’de yapılmış kadın emeği ve istihdamına yönelik sekiz yüz çalışmayı (kitap, makale, tezler) bir araya getirdi.¹ Hazırlanan bu kaynakçada dikkat çeken şeylerden biri, kırdaki kadın emeğinin kentteki kadın emeği kadar konu alınmadığıydı. Kırsal kadın emeği ile ilgili yayınlar, tüm çalışmaların %6’sını oluştururken, 1980-2007 yılları arasında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinden sadece %5’i kırsal kadını konu alıyordu (Ecevit, 2011:136). Dolayısıyla Ecevit, kırdaki kadın emeğinin ihmal edildiğini söyler.

¹ Bu çalışma, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu’nun bir bileşeni olan Kadın Emeği Üzerine Çalışan Feminist Araştırmacılar (KEFA)’ın bir çalışması olup, Yıldız Ecevit tarafından hazırlanmıştır. Buna ilişkin değerlendirme yazısına <http://www.keig.org/kadin-emeği-ve-istihdamı-toplantısı-raporu-2007-2/> sayfasından ulaşılabilir.

Buradan yola çıkarak, bugünkü yüksek lisans ve doktora tezleri tarandığında durumun pek değişmemiş olduğu görülmekte.² Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri sistemi³ üzerinden yapılan taramada anahtar sözcük bölümünde “köylülük” araması yapıldığında, 1989-2018 tarihleri arasında farklı disiplinlerden yüksek lisans ve doktora derecesinde kırk çalışma yer alıyor. Genellikle romanlarda köy incelemeleri, görsel sanatlar açısından köy, küçük meta üreticisi olarak köylülük, Türkiye’de tarımsal dönüşüm, çevre, küreselleşme ve neoliberal politikalar gibi konular işleniyor. Bu tezlerden yalnızca biri kadını, göç konusu ile odağına almakta (Şencan, 2013). Bunun dışında, YÖK taramasında “köylü emeği” araması yapıldığında ise bu başlığın altında, küçük meta üreticisi olarak köylü ve direniş dinamiklerini konu alan bir çalışma bulunmaktadır (Akmeraner, 2014). Son olarak, “köylü kadın” aramasında ise, genellikle Yeşilçam’da köylü-kentli kadın, resimde ve romanlarda kadınlık gibi konuların çalışıldığı on bir tez sıralanmakta, bu çalışmalardan yalnızca birinin, feminist metodoloji ve kuramı benimsediği görülmektedir (Aliefendioğlu, 2000).

Köylülük konusu, sınıfsal analizler, göç, geleneksel modern ayrışması üzerinden ele alınırken dahi, tüm çalışmalar içinde oldukça sınırlı şekilde yer almaktadır. Şehirleşme ile birlikte dünyada ve Türkiye’de olduğu gibi köy ve tarıma olan ilgi azalır. Şehirdeki yemek kültürünün hammaddesi köyden sağlanırken aradaki bağı kuran ise yemek kültürüdür. Aradaki ilişkinin ve toplumsal yapının bugün kurulamaması, “şehirdeki sofrayla köydeki tarla arasındaki mesafenin giderek arttığının belki de en açık göstergesidir (Keyder ve Yenal, 2015: 13-15).

Bunun yanı sıra köylülük ve kadın emeği konusu günümüz itibari ile akademik ve aktivist çevrelerce “köylülüğün neoliberal politikalar ile Türkiye’de artık bir gerçekliğinin kalmadığı” ön kabulüyle ele alınmamakta, bunla ilişkili olarak köylü kadın emeği konusu sırt dönülen, terk edilen alan

² Bu taramaya yalnızca Türkiye üniversitelerinde yapılan araştırmalar dâhil edilmiştir. Örnekleme Türkiye’de olup yurtdışındaki üniversitelerde yürütülmüş çalışmalar kapsam dışında kalmıştır.

³ Erişim Tarihi 20.03.2019.

haline geldi. Feminist çevrelerde de ne yazık ki kadın emeği konusunun eski tartışmalarda olduğu gibi güncel şekilde yer alamadığı görülüyor. Bunun feminist tartışmaların genişlemesi farklı teorik, kuramsal, politik ve pratiklerin gündeme gelmesinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bunu olumlu bir gelişme olarak değerlendirmek de mümkün. Ancak kadın emeği meselesi feministlerin en temel tartışmalarından biri ve kesinlikle miadını dolduracak, tartışılıp tüketilecek bir tartışma değildir. Çünkü kapitalizmin düşüş ve yükseliş dönemlerine göre farklı kriz biçimleri ve buna bağlı olarak da politikaları gündeme gelir. Yani sömürme biçimlerinin farklılaşacağı yeniden üretim süreci başlarken bu değişime farklı ezme ezilme pratikleri eşlik edecek, buna yönelik direnç mekanizmaları da gelişecektir. Yakın tarihte buna örnek oluşturabilecek Gezi Parkı direnişi ve sonrasında kurulan işgal evleridir. Ayrıca alternatif bir yöntem olan tüketim kooperatiflerinin kurulması bunlara örnek oluşturabilecek direniş pratiklerindedir. Doğa talanına karşı “Dereler özgür olacak!” diyerek HES’lere karşı direnen Karadenizli kadınlar, JES’lere, kömürlü termik santrallere karşı mücadele eden kadınlar da başka bir direniş pratiği ve mücadelesinin geliştiğini, gelişme olanaklarının mümkün olduğunu göstermiştir. Elbette ki bu belirgin olarak ortaya çıkmış mücadele deneyimleri yaşanırken, kadınların direniş pratiklerini süreçle sınırlayarak açıklamaya çalışmak yeterli olamayacaktır. Sadece direniş sürecini inceleyerek kadınlık deneyim pratiğine bakmak direnme ve güçlenme stratejilerini anlamada, açıklamada yetersiz kalacaktır. Şöyle ki; HES’lere karşı direnen köylü kadının kocasından izin almadan, ona sormadan direniş bölgesine gitmesi gibi daha küçük deneyimlerde direniş pratiklerini incelemenin kadının kocayla, patriyarkayla aynı zamanda da kapitalizmle olan mücadelesinin gündelik deneyimlerdeki gelişme sürecine bakmak anlamlı olacaktır. Bu deneyimin sonraki süreçte kadının hayatına etkilerinin nasıl ve ne şekilde olduğunu, köylülük ve kadın emeği ilişkisini kurarak incelemek süreci daha anlaşılır ve açıklayıcı kılacaktır. Mücadele deneyimlerinin, gündelik direniş pratiklerine uzun vadedeki yansımalarını ve emeğin dolayımınma sürecini buradan okumak, emek ve mücadele deneyimini yine kadının gündelik hayatında aramak kıymetli olacaktır.

Nükhet Sirman (2008), köylülük çalışmalarında köyde sadece tarımsal üretim süreçlerine bakmanın yeterli olmayacağını, kadınların kullandığı emeği anlamaya çalışırken, bu emeğin kullanılmasını tayin eden mekanizmalara odaklanmayı, özellikle de kadınların aile, mahalle ve köy bazında kurduğu ilişkilerin bir güçlenme stratejisi olarak tanımlanması gerekliliğini savunur. Çünkü “kadınlar köy içinde var olabilmek için başka kadınlar ile ilişkiye girmek, toplumsal bir değişim mekanizmasının içine kendilerini oturtmak zorundadırlar” (Sirman, 2015:228). Dolayısıyla kadınların köy içinde birbirleri ile kurdukları ilişki dayanışma ağlarının örülmesini sağlayacağı gibi onlara kamusallık da kazandırır.

Türkiye’de yaşanan çevre direnişlerinde kadınların öne çıktığı bilinmektedir. Köy yapısı gereği kadınlar arası ilişkilerin çabuk sağlandığı yer, hâlihazırda ilişkiselliğin olması direniş sırasında da kadın dayanışmasının kolayca sağlanmasının önünü açmaktadır. Kadınlar soruna müdahale ederken, alana giderken aslında kolektif olarak örgütlenmektedirler. Çevre hareketi ile kamusallık kazanan bu yapılanmanın direnişe dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Ferhunde Özbay’ın 1970’li yıllarda yapmış olduğu köylü kadın araştırmaları öncü metin olma niteliği taşır. Özbay, kırdaki kadınların *aile işletmelerinde ücretsiz çalıştığı ve tarımın kadınlaştığı* kavramsallaştırmasını yapar. Onun çalışmaları kırsalda kadın olmanın zorluklarını gün yüzüne çıkarır ve en dezavantajlı grubun köylü kadınlar olduğunu söyler. Kırsaldaki kadının feminist araştırmacılar tarafından ihmal edildiğini belirtir. Özbay’ın analizleri bugün hâlâ geçerliliğini korumaktadır. O nedenle de zamanının çok ötesindedir (Özbay, 2019). Özbay’ın işaret ettiği ihmale minnet borcu olarak bu çalışmada köylü kadın emeği konu edilecektir.

Tüm bunlardan yola çıkarak bu çalışmada, Yırcalı kadınların mücadele deneyimi ve köyde kolektif olarak kurdukları “iş” bir başka deyişle “sabun evi” ve Yırca Köyü’ne yapılmak istenen kömürlü termik santrale karşı verilen direniş süreci ele alınacaktır. Çalışmada köyün direnişten önceki durumu, çevre direnişi süreci ve sabun evi deneyiminin kadınların hayatına nasıl etki ettiği sırası ile izlenecektir. Bu tarihi süreç izlenirken köyde kadın olma hali, köyün mekânsal

sınırlılıkları, aile işletmelerinde ücretsiz çalışma, yevmiyeli tarım işçisi olma ve ev içi emek gibi köylü kadın olmanın özgüllüğü içinde kadın emeğinin katmanlı yapısı açıklanmaya çalışılacaktır. Sabun evinin kurulması ile oluşan yeni mekânın kadınların hayatında neleri değiştirdiği, kadınların kamusal alandaki faaliyetlerinin bireysel hayatlarını, ev içi emeği, köy ile kurulan ilişkiyi nasıl etkilediği, dönüştürdüğü ve kadınlar arası dayanışmanın mekân ile nasıl örülüp örgütlendiği, kadınların ev içi emekten ücretli çalışmaya doğru genişleyerek ilerleyen yolculukları izlenecektir.

1.1.Araştırma ve Yöntem

Araştırma, Yırca Köyü'nde peşi sıra yaşanan ve birbirinden bağımsız gibi görünen Zeytin Direnişi ve sabun evinin kurulması süreci hikâyelerini konu almaktadır. Bu çerçevede, köylü kadın emeği ve güçlenme deneyimleri özelinde Manisa'nın Soma ilçesine bağlı Yırca Köyü'ndeki sabun evinde çalışan kadınlar araştırmanın kapsamını oluşturur.

Kadın çalışmaları, özgüllüğü gereği sadece niceliksel, pozitivist yöntemlerle ilerleyemez, aksi durum kendi baskı aracına dönüşür. Mies'in dediği gibi "yeni şarap eski şişelere doldurulmamalıdır." Kadın deneyimlerini öne çıkarmak, kadın tarihi oluşturmak gerekir. Bunun için pozitivistimin uzağında nitel, yeni yöntemler kullanılması ihtiyacı oluşur. Feminist metodoloji öznel deneyimlere dayandığından, ayrımcı dilden, hiyerarşiden uzak ilişkinin araştırmacı ve araştırılan arasında kurulmasını yöntem olarak benimser. Mies, yukarıdan bakış yerine aşağıdan bakış yöntemini kapsayan bilinçli tarafılık ilkesiyle kısmi bir özdeşleşme kurulması gerektiğini savunur. Feminist bir metodun ilkeleri, birlikte öğrenme süreci ve deneyimlerin kolektifleşmesine dayalıdır (Mies, 1996). Dolayısıyla, kadın deneyimlerini, sömürü biçimlerini ortaya çıkarabilmek için feminist metodoloji ve ilkeler bu çalışmanın feneri olur.

Nitel araştırma tekniği kullanılarak, feminist yöntem ile yapılan araştırma, derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem yoluyla elde edilen etnografik verilere dayanıyor. Araştırma süreci, Haziran 2017'den, Haziran

2018'e kadar bir yıl içinde köye aralıklı olarak yapılan ziyaretler şeklinde gerçekleşti. Araştırma boyunca, feminist yöntemin dikkat çektiği, "içeriden bakış, içeriden bilgi"nin önemine inanarak, herhangi bir hiyerarşi kurulmamasına özen gösterilerek kadın deneyimlerine odaklanmaya çalışıldı. Feminist yöntem, kadınların deneyimlerini, günlük yaşamlarını ve kadınlık bilgilerini anlama, yorumlama, çelişkilerin, ayrımcılığın, eşitsizliklerin ortaya konmasıdır (Kümbetoğlu, 2017: 53). Ortaya koyma, görünür kılma çabası olarak araştırma süreci; kadınlarla sabun evinde birlikte çalışma, kadınlara destek amaçlı sabun satma, toplantılarına katılma, sabun evi tadilat sürecinde birlikte çalışma, açılış süreci ve eğlencesinde yan yana olma, sabun üretimi yapma, eğitimlerine dâhil olma, İstanbul ziyaretlerinde kadınlarla birlikte zaman geçirme, evlere ziyaretler, kadınların bize⁴ ziyareti şeklinde ilerledi. Sonrasında kadınlarla ilişki haberleşmeler, telefon görüşmeleri, İstanbul'da yan yana gelmeler şeklinde kopmadan devam etti. Dolayısıyla, tezin yazımı tamamlanıncaya kadar araştırma süreci devam etmiş oldu.

1.2.Araştırmanın Literatürü

Araştırmanın literatürü çoğunlukla feminist araştırmacıların kavramlarından ve çalışmalarından oluşmaktadır. Öncelikle Türkiye'deki kadın emeği çalışmalarından yararlanılmıştır. Gülnur Acar Savran ve Nesrin Tura Demiryontan'ın birlikte hazırladıkları kadın emeği tartışmalarının kült sayılan, karşılıksız kadın emeğini kavramsallaştırmasını içeren *Kadının Görünmeyen Emeği* kitabı bunların başında gelmektedir. Feminist iktisatçılar olan Emel Memiş ve Özge Özay'ın (2011) ev içi emeğin piyasa açısından değer olarak görülmemesi, karşılıksız emeğin yeniden üretim değerinin olduğu tanımı kullanılmıştır. Bunun yanı sıra çalışma, kadın emeği çalışan ve "kırdaki kadının ihmal edildiğini" söyleyen Ferhunde Özbay ve Yıldız Ecevit'in çalışmalarından beslenir. Ayrıca köylü kadın emeği konusunda araştırma yapan Nükhet Sirman ve Deniz Kandiyoti'nin çalışmalarından yararlanılmıştır.

⁴ 'Biz' ifadesini kullanmamın sebebi, ailemin Soma merkezde yaşıyor olmasıdır. Ayrıca daha sonra da üzerinde duracağım Yırcalı kadınlarla, ailemin evinde gerçekleştirdiğimiz 'ev oturmasını' kast ediliyorum.

Kadın emeği konusunda önemli bir alan araştırması olarak Aksu Bora'nın *Kadınların Sınıfı* isimli çalışmasında kavramsallaştırdığı ev işi, yuva işi ayrımı ile gelin kaynana ilişkisi arasında benzerlik olduğu savunulmuş, yaşa bağlı olarak değişen ikilikten kaynaklı ev içi emek sürecinde iş yükünün durumu ve ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır (Bora, 2016a).

Kadınların para kazanma deneyimlerine odaklanırken aslında bu parayı nereye harcadıklarından ziyade bu harcamalar sonrasında kendi öznelliklerini kurma biçimleri ve anlamlara bakmak gerektiğini savunan Gül Özyeğin'in (2005) *Başkalarının Kiri* isimli çalışmasından da yararlanılmıştır. Aynı zamanda Jenny White'in (2015) para ile akrabalık arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğu düşük ücretli işlerde çalışmanın sömürü biçimi olduğunu belirttiği *Para ile Akriba* isimli çalışmasından beslenilmiştir. Türkiye'de tütüncülüğün yok olma sürecini ve kadın emeğini inceleyen Melda Yaman'ın çalışmalarından yararlanılmıştır.

Çalışmada, *tarımın kadınlaşması* sürecinden *evkadınlaşmaya* doğru giden yolda kadınların maruz kaldıkları sömürü biçimleri iki kavramla açıklanmaya çalışılmıştır (Özbay, 1982; Mies, 2014). Kadınların ataerkinin baskı ve tahakkümü karşısında direnme pratiklerini James C. Scott'ın (2014) *direniş sanatları* ve Kandiyoti'nin (2015) *ataerkil pazarlık* olarak ifade ettikleri kavramlar kullanılmıştır.

Bunların yanı sıra kadın emeği ve ataerki kavramsallaştırmasında Silvia Federici, Maria Mies, Leonore Davidoff, Christine Delpy, Sylvia Walby'nin kaynakları araştırmayı temellendirmektedir.

1.3.Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örnekleme sabun evinde aktif olarak çalışan yirmi kadından oluşuyor. Araştırmanın örneklem grubunun çok belirgin ve küçük olması nedeniyle kişisel bilgilerine dair verilecek en ufak bir bilginin o kişiyi açığa çıkarması söz konusu olduğundan demografik özelliklerin genel hatlarıyla verilmesi tercih edildi. Başka bir deyişle, isimler değiştirilse dahi kişilerin kimlikleri ortaya çıkacaktı. Örneğin, Yırcalı kadınlardan yalnızca biri

hayvancılık yapıyor. Nurgül'ün hayvancılıkla uğraştığını belirttikten sonra kişinin kimliği açığa çıkacak, sonraki bölümlerde Nurgül'ün herhangi bir söyleminin gerçekte kime ait olduğu ortaya çıkacaktı. Bu nedenle, araştırma grubunun güvenliği açısından çalışmada genel olarak örneklem grubundan sabuncu kadınlar olarak söz edilmesi tercih edilmiştir. Bu durum araştırmanın kısıtlılığına yol açsa da kadınlar arası ilişkilerde, köydeki dinamiklerde ve sabuncu kadınların aralarındaki akrabalık ilişkilerinde herhangi bir bozulmaya, kırılmaya neden olmaması için bu yöntem benimsenmiştir.

Araştırma grubu, yaşları 29 ile 67 arasında değişen tümü evli ve en az bir çocuk sahibi yirmi kadından oluşur. Bazı kadınların torunları vardır. Evlilikler genellikle görücü usulü gerçekleşir. Severek, bakışarak evlendiklerini söyleyenler de vardır. Bazı kadınlar aileleri evlenmelerine izin vermediği için kaçarak evlenir. Sabun evinde çalışan kadınların tümü ilkökul mezunudur. Kadınların pek çoğu daha önce tarımda yevmiyeli çalışma dışında ücretli çalışmanın içinde yer almamışlardır. İçlerinden biri bir dönem Soma'da çaycı olarak çalıştığını belirtmiştir. Kadınlardan sadece biri küçükbaş hayvancılıkla uğraşmaktadır. Bazıları ise bahçesinde kümes hayvanı yetiştirmektedir. Bir kısmı ise pazarcılık (sebze meyve yetiştirip pazarda satma) yapmış ya da yapmaktadır. Çaycılık dışında bu deneyimlerin tümü aile işletmelerinde ücretsiz çalışma şeklinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla kadınlar daha önce sigortalı bir işte çalışmamışlardır. Kadınların pek çoğu Yırca'da doğup yaşamıştır, aralarında Yırcalı olmayıp çevre il ya da ilçelerden köye gelin olarak gelen kadınlar da bulunmaktadır. Ayrıca sabun evinde çalışan kadınların on yedisi Yırca'da ikamet ederken, üçü Soma merkezde ikamet etmektedir. Sabun evinde çalışma olduğu zamanlarda köye gelip gitmektedirler.

1.4. Yöntemin Güzergâhı

Çalışmanın bu kısmında araştırma sürecinin nasıl geliştiğini, sahada nasıl yol aldığımı, çalışmanın ve yöntemin saha koşullarında nasıl evrildiğini dolayısıyla çalışmanın güzergâhını anlatmaya çalışacağım.

Araştırma konusunu belirledikten sonra ailemin yanına gittiğimde Yırca'ya ilk ziyaretimi Haziran 2017'de gerçekleştirmiş oldum. Araştırma için nasıl yol almam gerektiğini hiç bilmiyordum ve Soma'da doğup yaşamış biri olmama rağmen Yırca'ya daha önce gitmemiştim. Yırca'da bir çevre direnişi olmuştu ve kadınlar tarafından kurulan, doğal ürünler üreten bir oluşum vardı. Buradan hareketle ekofeminizm temelinde bir konu fikriyle köye ilk ziyaretimi yaptım. Ön araştırma niteliği taşıyan bu ziyaretin konunun şekillenmesinde yardımcı olacağını düşündüm. Araştırma öncesinde kadınların tepkisini, araştırmanın yapılıp yapılamayacağını ölçmek ve kadınlarla tanışmak için köye gittim.

Köye giderken karşılaştığım ilk sorun köyün merkeze 5 km uzaklıkta olmasına rağmen toplu taşımanın olmamasıydı. Kendi imkânlarımla giderek yaz sıcaklığında köyün sokaklarında dolaşmaya başladım. İlk hedefim sabun evini bulmak ya da muhtarla ilişki kurup sabun evinin yerini öğrenmek ve kadınlara ulaşmaktı. Köy kahvesi önünde ve sokakta karşılaştığım erkeklere, sabun evinin yerini sorduğumda biri aşağıda bir yerde olduğunu, diğeri ise sabuncuların orada olmadığını başka bir yere taşındığını belirtti. Bu durum, köydeki erkeklerin kadınların yaptıklarına önem vermemesinin, ilgisizliklerinin göstergesiydi. Muhtar yerinde olmadığından, evini sorduğumda tarif ettiler. Muhtarla tanışma ve ziyaretin amacına dair kısa bir görüşme gerçekleştirdik. Muhtarın evinden çıkıp köyde dolaşmaya başladım. Haziran sıcaklığında köyün dar sokaklarında kimse yoktu. Evler, yüksek duvarlarla çevrili olduğundan birileri ile karşılaşmak da güçtü. Sokaklarda dolaşırken bir kadın el salladı ve yanlarına çağırdı. Bir grup kadın sokakta evin önünde lokma döküyorlardı, sonrasında hayır⁵ olsun diye tüm köye dağıtılacaktı. Oturmuş kadınlarla sohbet ederken kaşla göz arasında lokma, karpuz, peynir, zeytin, salça koca bir tepsi içinde gelivermişti önüme. İmece kültürünün kadınlar arası dayanışma ile nasıl var olduğunu gözlerken benim sabuncu kadınlara ulaşmam için ne muhtara ihtiyacım kalmıştı ne de başka bir aracıya. Çünkü gruptan iki kadın sabun evinde çalışan kadınlardı. Onlara sabun evini görmek istediğimi, onlarla daha uzun vakit geçirmek, araştırma yapmak

⁵ Bölgede bir kişinin ölmesi ya da ölümün üzerinden geçen zamanda kutsal sayılan 7'nci, 40'ıncı ve 52'nci günlerde, asker geldiğinde ya da başa gelen güzel bir şeyin sonunda hamurun kızartılarak insanlara dağıtılması şeklinde yapılan lokma hayrı olarak bilinen gelenektir.

isteğimi belirttim. “Araştırma” kelimesi kadınlarda tedirginlik uyandırmış, “Neyi araştıracaksın?” sorusu ile karşıya karşıya kalmıştım. İlk etapta bunu nasıl ifade edebileceğimi kestiremesem de ortak bir yerde buluşabilmemiz adına onlara bunun bir okul ödevi olduğunu belittim. Biraz tedirgin olsalar da daha önce de köye gelen “yabancılara” alışkın olduklarından “yaparız.” dediler. Bu sayede sahada Yırcalı kadınlar için “*ödevi olan kız*” olarak araştırmaya başlamış oldum.

Köye bir sonraki ziyaretim eylül ayında olmuş ve tam Kurban Bayramı öncesine denk gelmişti. Sabuncu kadınlar, köye çok yakın mesafede kurulan “Kurbanlık Hayvan Pazarı’nda” dönemlik Gözleme Evi kurmuşlar, gözleme yapıp satıyorlardı. Henüz kadınların pek çoğunu tanımadığımdan gözlem yapıyor, işlerinin arasında sohbet ediyor, tanışmaya çalışıyordum. Araştırmanın, kadınları sadece gözlemleyip, görüşme alıp alandan ayrılarak olamayacağını düşünüyorum, onları gündelik pratiklerinin içinde görmeyi, onlarla daha uzun vakit geçirmeyi istiyordum. Konuşma sırasında onlara “Soma’da doğup büyüdüğümü ve oradan geldiğimi” belirttim. Bu onlarda bir güven duygusu sağladı ve ben Yırcalı kadınlar için “*Soma’dan gelen kız*” oldum. Gözleme evine bir başka gün gittiğimde artık pek çoğu ile tanışmıştım. Çok yoğun günlerideydiler ve orada kadınlar yoğun şekilde çalışırken, öylece durmak, uzaktan gözlem yapmaktan daha önemlisi kadınlara destek olmaktı. İşte o an işin bir parçası oldum ve onlara yardım etmeye başladım. Birlikte çay servisi yapıyor, bardakları yıkıyor, gelenlere gözleme satıyorduk. Bu kadınlarla aramızda daha farklı bir yakınlığın kurulmasını sağladı. Sonrasında ben “*onlara yardım ediveren kız*” oldum.

Çalışmayı yaptığım dönem sabun evi projesinin sonlanması üzerine Yırcalı kadınların kendilerine ait sabun evi kurmaya çalıştıkları zamana tesadüf etti. Kolektif olarak kurulmaya çalışılan sabun evi için eski bir köy evi, sabun satışları ve desteklerle satın alınmış, evin atölyeye dönüştürme süreci başlamıştı. Maddi olarak çok zor durumda olan kadınlar sabun siparişinin olmaması nedeniyle güç durumdaydılar. Kadınların maddi sorunlarını bir parça giderebilmek için sabunları İstanbul’a göndermelerini rica edip, sabun satışı yaptım. Bu olay sonrasında köye gittiğimde bu kez kadınların gözünde “*bize sabun satıveren kız*” oldum.

Araştırmanın ilerleyen evreleri, sabun evinin inşaatı, açılış hazırlığı sürecini ve sonrasını kapsayan bir süreç oldu. Bu süreçte kadınlarla birlikte iş yapıp, açılışlarına dâhil oldum ve onların gözünde ben de bir “sabuncu” olmuştum. Sonraki süreçte de köye gittiğimde kadınlar beni “*bizim kız gelmiş, o da bizden artık*” diyerek karşıladılar.

Araştırma sürecinde kadınlar, ailemle de yakın ilişki kurdular. Benim köye gidip gelişerimde babam ve kardeşlerimle tanışmışlardı. Annem özellikle köye gitmeyi çok istiyor, “görmek istiyorum.” diyordu. Bunu bir yanıyla çok istesem de tedirginliklerim vardı. Bu bir araştırmaydı ve herhangi bir olumsuzluğun yaşanma olasılığı dahi korku yaratıyordu. Bu olasılığı göze alarak 8 Mart 2018 tarihinde gerçekleşen sabun evinin açılışında annem köye gelerek kadınlarla tanışmış oldu. Tanışmalarını istiyor yine de temkinli olmak için yanlarından ayrılmayı pek de istemiyordum. Açılış yoğunluğu içinde bir ara annemle kadınları yalnız bıraktım. Geri döndüğümde annemi kadınlarla birlikte sabun kutusu yaparken buldum. Hem çalışıyorlar hem de sohbet ediyorlardı. Dolayısıyla tüm tedirginliklerim ortadan kayboldu. Tanıştıklarında hediyeleşmeye, bana da “*Bir dahakine geldiğinde anneni de getir*” demeye başlamışlardı bile. Sonrasında annemden gelen teklif üzerine sabuncu kadınları bizim eve, *oturmaya* davet ettik. On dört kadın ve üç çocukla evde bir araya geldik. Köy dışında farklı bir etkinlik olması açısından kadınlar için “*heyecanlı*” bir deneyim oldu. “*Daha önce bizi kimse böyle ünlememişti⁶, çok iyi oldu.*” diye ifade ettiler. Bu buluşmayla birlikte ilişkiler daha da yakınlaştı. Köy dışında birlikte gerçekleşen bu deneyim sabuncu kadınlar arasındaki ilişkiyi, dayanışmayı da olumlu yönde etkiledi. Sabun evi, çalışma ya da köy dışında toplu şekilde ilişkilene farklı bir deneyim, nefes alma alanı oldu.

Bir yılda yapılan köye ziyaretler boyunca zamanla köyedeki araştırmacı kimliğim tamamıyla kayboldu. Yaşanan durum kadınların bana karşı daha rahat olmasını sağladı. Kadınların kişisel, gündelik deneyimlerini ve duygularını paylaşmalarının önünü açtı.

⁶ Ünlemek, köyde çağırarak anlamında kullanılıyor.

İkinci dalga feminizmin kişisel olanın politik olduğu şiarı çalışmanın yönteminin temeliydi. Buradan hareketle, Sandra Butler ve Claire Wintram'ın niteliksel yöntemle ilgili olarak ifade ettikleri “eşitlikçi bir ilişki içinde araştırmayı sürdüren araştırmacı kontrol etme duygusundan uzaklaşarak, açıklık, karşılıklı deneyim paylaşımı ve karşılıklı fikir alışverişi içinde araştırmacı araştırılan arasındaki ayrımın yok edilmesi gerektiği” (akt. Kümbetoğlu, 2017: 59) izleğini takip etmeye çalıştım. Son kertede araştırmada, araştırmacı örneklem arasındaki mesafe silinip kadınlar arası deneyim aktarımı, paylaşımı şeklini aldı. Feminist yöntemin “bilen özne” olmaya mesafeli duruşu, içeriden olma, alanda kaybolma, araştırmacı kimliğinin kadınların gözünde kaybolması zamanla sağlanmış oldu.

Başlangıçta kadınlarla yaptığım görüşmeler sırasında ses kaydı alırken, bir yandan elimde defter, kalemin olması hem kadınlar açısından hem de kendi açımdan rahatsız ediciydi. Kadınlar kendilerini tam olarak açmıyorlar, “yabancı” ile konuşur gibi konuşuyorlardı. İlk altı görüşmeden sonra derinlemesine görüşme yapmayı bıraktım. Feminist yöntemin ilkelerinden olan hiyerarşik, otoriter ve yönlendirici bir üsluptan kaçınarak, sohbet etmeye çalıştım. Köyde gördüklerimi, yaşadıklarımı ve sohbetlerden kesitleri saha defterine kaydetmeyi yeğledim.

Araştırmacı olarak orada bulunmanın kadınların yaşadığı zorluklara müdahale etmenin doğru olmadığını belirten klasik pozitivist araştırmalara karşı eleştirel bir yaklaşım olarak feminist yöntem de kişisel olanın politikasını savunur. Feminist araştırmalarda yöntemin kadın deneyimlerinden yola çıkılarak yapıldığını ve duygudan ari olunamayacağını söyler. Bu nedenle de duygudan, deneyimden bahsederken nesnel olmanın mümkün olamayacağını ifade eder ve öznelliği yöntem olarak benimser (Kümbetoğlu, 2017). Buradan yola çıkarak kadın araştırmacı olarak orada bulunmam ve köyde yapılanan kadın hareketinden kendimi azade tutmam mümkün değildi. Ve bu durum pek çok araştırmacı tarafından eleştirileceği gibi, araştırmacının nesnel olması gerektiği savununun çok uzağındaydı. Araştırmacının sahaya müdahale ettiği eleştirisi ile karşı karşıya kalabilirim. Ancak müdahalenin kadınların davranışlarına ya da kadınlara yönelik olmadığı altını çizmekte fayda var. Bunlar, maddi

zorluklarla bir nebze de olsa başa çıkabilmelerini sağlayacak, destek olmanın ötesine geçmeyen müdahalelerdi. Örneğin; sabun satışının olmadığı ve sabun evinin yapılması için maddi gelirin sağlanamadığı dönemde kadınlar için sabun satmaktı. Açılış gününe bir gün kala fayans ustasının işi yarım bırakması ve kadınları mağdur etmesi üzerine, Soma'da usta olarak çalışan bir arkadaşımın gönüllü desteğini sağlayıp işin bitmesine ve krizin çözülmesine yönelik alternatif çözümler bulma çabasıydı.

1.5.Araştırma Konusunun Yolculuğu

Tez konusuna ilk olarak “ekofeminizm ve Yırca Köyü” gibi genel bir çerçeve belirlemiştim. Ancak köydeki yaşam ve pratikler asıl meselenin başka olduğunu ve yöntemin de başka şekilde ilerlemesi gerektiğini söyledi. Aslında Yırcalı kadınlar kendi yöntemlerince araştırmanın da yöntemini ve konusunu belirleyen taraf oldu.

Yırca'ya ilk ziyaretlerimi belirlediğim konu çerçevesinde yaptım. Saha defterine günün sonunda notlarımı tutuyordum. Sonrasında soruları hazırlayarak, Kasım 2017'de Yırca'ya yeniden gittim. Altı kadınla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yaptım. Bu görüşmelerin üçü sabun evinde, ikisi kadınların evlerinde, biri de evinin avlusunda gerçekleşti. Görüşmeler sırasında ses kaydı aldım, kadınlardan birinin kayıt alınmasını istememesi üzerine kayıt almadım, çalışmada görüşme sırasında aldığım notları kullandım. Yarı yapılandırılmış olarak hazırlanan sorular genel olarak; demografik bilgiler, Zeytin Direnişi dönemi, sabun evi süreci, kocalarının bu durumu nasıl karşıladığı, sabun evi ile birlikte hayatlarındaki değişimler, köyde sabun evi dışında gündelik hayatları, deneyimleri, kadınlar arası dayanışma, birlikte olma hali, köyde kadın olmanın zorlukları, özel ve kamusal alanda cinsiyetçi iş bölümü, sabun evi öncesi-sonrası arasındaki farklar ve geleceğe dair beklentilerin neler olduğu üzerineydi. Ancak, görüşmelerde bir sorun vardı. Kadınlar yer yer çekimser davranabiliyordu. Dolayısıyla araştırma doyum noktasına çok kısa zamanda ulaşmış görünüyordu ve birbirini tekrar eden aynı yanıtları almaya başlamıştım.

Altıncı ve son görüşmeyi yaptığım kadın zeytin dönemi dolayısıyla “işe (zeytin toplama) gittiğini, tek bugün evde olduğunu, evde de yapılacak işlerinden ötürü sabun evine gelmeyeceğini” belirtip evine davet etti. Görüşme için gittiğimde kadın evin avlusundaydı. Taş fırında ekmek pişiriyor, aynı zamanda pazardan çiğ şekilde aldığı ay çekirdeğini kavuruyor, akşama çerezlik hazırlıyordu. Hazırladığı hamur ve yaptığı ekmek çok fazlaydı. “Neden bu kadar çok ekmek yapıyorsun?” diye sorduğumda “*Bu hem kaynanamlara hem de bize. O yaşlı yapamıyor.*” diye karşılık verdi. Bunlar yapılırken bir yandan da nar ekşisi yapmak için aldığı, bir pazar çantası dolusu narı ayıklıyordu. Bu arada, kaynanası ve kayın pederinin bahçe işi için tarlaya gitmelerine de yardımcı oluyordu.⁷ Tüm bu işleri aynı anda kapalı bir avlu içinde bir o yana bir bu yana giderek yapıyor, adeta mekik dokuyordu. Gördüğüm karşısında tutulmuş, sadece o an yaptığı işler üzerine sohbet etmiş, ancak görüşme yapalım, demeye utanmıştım. Zaten o manzara karşısında da oldukça anlamsız duruyordu görüşme. Görüşmecinin, talebi üzerine yine de görüşmeyi gerçekleştirdik. Onun yanından ayrıldığımda kendimi oldukça rahatsız hissetmiş, sonraki görüşmeyi almak için bir başka sabuncu kadının evine gittiğimde sadece onunla ve kocasıyla sohbet etmiş, yemek yemeyi tercih etmiştim.

O günün akşamı yeniden saha notlarımı gözden geçirip yaşadığım deneyimle yan yana getirdiğimde araştırılması gerekenin ekofeminizm olmadığı açıkça görülüyordu. Aslında o avluda karşılaştığım belli bir ritüeli andıran ve sürekli dönen o trajik manzara, çalışma konusu olarak belirlediğim konunun, köyün çok uzağında bir yerde olduğu gerçeğini yüzüme vurdu. Aslında bu deneyim, araştırılması gerekenin çok daha temel bir mesele olduğunu gösteriyordu. Bunun gündelik yaşam pratiklerinde yani sıradanın içinde aramak gerektiğinin işaretini veriyordu. Konu, o gün birkaç saatine tanık olduğum, kadın olarak hepimizin ömrü boyunca taşıdığı büyük yük, kadın emeğiydi.

⁷ Köyün bazı evlerinde bir avlu içinde iki ev yer alıyor. Bu evlerin birinde gelin konaklarken diğerinde kaynana ve kayınpeder yaşıyorlar. Bu konuya çalışmanın sonraki bölümlerinde ayrıca değinilecektir.

1.6.Araştırmanın Amacı

Araştırmada, köylü kadın olmanın, tarım ve ev içi ile nasıl ilişkilendiği, Yırcalı kadınların gündelik hayat pratiklerinden yola çıkılarak anlatılmaya çalışılacaktır. Tarım politikalarındaki değişim ve santralle birlikte gelen çevre ve tarım sorununa bulunan alternatif çözümler ile kadın emeği arasındaki bağ açıklanmaya çalışılacaktır.

Sabun evi ile birlikte kadınların, hem ücretsiz ev içi hem de piyasada ücretli olarak çalışmalarından kaynaklı emek katmanlı yapıya bürünür. Bu katmanlı yapı, tarımda kadın emeği ile özgülleşir, köylü kadın olma deneyimi ile perçinlenir. Çalışma, katmanlı ve özgül yapının ortaya konması için kadın deneyimlerine ve gündelik hayat pratiklerine odaklanmaktadır.

Kadınları anlamak için, deneyimlerden, gündelik yaşamdan yola çıkmak gerektiğini savunan feminist araştırma yönteminin temelini oluşturan deneyim aktarımı tekniği çalışmanın zeminini oluşturmaktadır. Çalışma, nicel araştırma yöntemlerinin rakamları ardında saklı kalan, görünmeyen deneyimleri ortaya çıkarma kaygısı taşımaktadır. Bu nedenle araştırma, ücretsiz emekten ücretli emeğe doğru giderken kadınların ataerki ile baş etme yöntemlerini, uzlaşma biçimlerini, yoldaki senaryolarını ve güçlenme deneyimlerini izleme peşine düşmektedir. Araştırma boyunca ilerlerken *“köyde ücretsiz emekten ücretli emeğe doğru kadınların kendilerinin, hayatlarının ve ev içinin nasıl dönüştüğü, hayatlarında nelerin değiştiği”* sorusu temel soru olmuştur. Güzergâhta ilerlerken kadınlar arası dayanışmanın kurulması, kadınların gündelik kaygıları, telaşları, yoldaki zorlukları ve başarıları incelenmeye çalışılmıştır. İnceleme sırasında kadınların düşüncelerinden deneyimlerine, giyimlerinden el kol hareketlerine, bakışlarına, sabun evinden ev içine, köyden kente kadar karşılaştığım tüm halleri araştırmaya kaynaklık ve yoldaşlık etmiştir.

II. BÖLÜM

2.KADIN EMEĞİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE YIRCA'DA KADIN EMEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde Yırcalı kadınların gündelik hayat pratikleri kadın emeği ve ataerkinin kavramsal çerçevesinde ele alınacaktır. Köydeki özel, kamusal ve yarı kamusal alanlarda kadın emeğinin işleyiş biçimlerine ve sabuncu kadınların hayatları ve deneyimlerine odaklanılmaya çalışılacaktır. Kapitalizm, ataerki ve kadın emeği arasındaki ilişkisellik köylülük perspektifinden incelenecektir.

2.1.Kadın Emeği ve Ataerki

Türkiye’de kadın emeği tartışmaları ikinci dalga feminizmin etkilerinin 1980’ler ile ülkede görülmeye başlamasıyla birlikte kadınların gündeminde yer almaya başlar. Dünyada ise ev içi emek, hane içi üretimin değerinin istatistiklerde yer almadığını eleştiren Margaret Reid tarafından 1934’te yayınlanan *Hane İçi Üretim İktisadı* isimli kitabın yayınlanması ile iktisatta tartışmaya başlanır. Bugün hâlâ daha devam eden bir tartışma olarak, karşılıksız kadın emeğinin iktisat, kalkınma, istatistiklerde yer almaması eleştirilmektedir (Memiş ve Özay, 2011: 249). Kadınların karşılıksız emeğine dair istatistiki verilere ulaşmak bugün hâlâ güçtür.

İkinci dalga feminizm ile 1972 yılında ABD’de, Mariarosa Dalla Costa, Silvia Federici, Selma James’in içinde yer aldığı Uluslararası Feminist Kolektif tarafından “Ev İşİ İçin Ücret” kampanyası düzenlenir. Kampanya ev içi emeğin görünür kılınması için verilen ilk mücadele olma niteliğini taşır. Bu kampanya ev işinin ücretlendirilmesi talebi ile başlayıp, bu işin sadece kadınların işi olmadığı, kurumsallaşması ve ev işinin “cinsiyetsizleştirilmesine” kadar gidecek bir yolculuktur. Ev işinin ücretlendirilmesi halinde, ücretin kimden talep edileceği tartışma konusudur. Son kertede ücretin bu birikimden kâr sağlayan devletten talep edilmesi gerektiğinde uzlaşa sağlanır (Federici, 2014: 20-21). Sonraki süreçte, ev işinin ücret meselesine indirgenemeyecek kadar politik bir konu olduğu savunulur (Federici, 2014: 29). Bugün gelinen noktada ev içi

emeğin özellikle bakım emeğinin sosyal devlet anlayışı ve biçiminin görüşü olduğu ve bu nedenle ev işinin kamusal bir sorun teşkil ettiği ve kurumsallaşması gerektiği yönündedir. Kampanya, ev içi emeğe dikkatleri çekmeyi başarması nedeniyle önem teşkil eder. Kampanya ile birlikte, ev içi emeğin işgücünü üretme ve yeniden üretme süreci olduğu, ayrıca ev işinin miktarının çokluğu ortaya çıkarılmış olur. Ev işinin kadınların ortak sorunu olduğunu belirten kampanya, sorunun çevresinde birleşip ortak mücadele etmeyi ve güçlenmeyi talep olarak dile getirir. (Federici, 2014: 96).

Kadının görünmeyen emeği, cinsiyete dayalı iş bölümü ve toplumsal ilişkilerin biyolojik belirlenimciliği ile iç içedir. Kadın işi olarak görülen ev işleri cinsiyetçi iş bölümü nedeniyle değersiz kabul edilir. Memiş ve Özay'ın (2011: 251) tanımına göre karşılıksız emek, “en kaba biçimiyle piyasa değeri olarak karşılığı olmayan, meta ekonomisi sınırları dışında gerçekleşen, büyük kısmını günlük yaşamsal ihtiyaçları sağlayan ev içi işlerin oluşturduğu ekonomik veya ekonomiyi doğrudan etkileyen faaliyetler” olarak ifade edilir. Tanımın da işaret ettiği üzere karşılıksız emek, piyasada değişim değeri olmayan özel alana ait işler olarak görülür. Özel alanın mahrem kabul edilmesi, sevgi ve rızaya dayalı olarak yapılan işler olması görmezden gelinmesinde etkilidir.

Başka bir ifadeyle karşılıksız emek;

“Karşılıksız emek piyasada bir değer olarak karşılığı olmayan, ekonomik ya da ekonomiyi doğrudan etkileyen faaliyetlerdir. Yalnızca yemek yapma, temizlik, alışveriş, çamaşır/bulaşık yıkama, ütü, çocuk/hasta/yaşlı bakımı gibi gündelik rutinleri içermekle kalmaz, hanehalkının eğitimi, kişisel gelişimi, iletişim kurma becerileri ve benzeri toplumsal hayat içinde yer almalarını sağlayacak tüm değerlerin üretimini ve yeniden üretimini de kapsar.” (KEİG, 2015a)

Kadın emeği, öncelikle piyasada mübadele yani değişim değeri olmadığı için görünmeyen emektir. Bunun yanı sıra, miktarını gizleyen ev içi çalışma, doğallaşmış ve karşılıksız olması nedeniyle de görünmeyen emektir. (Acar-Savran ve Tura-Demiryontan, 2012: 10-11). Neredeyse tüm günü kapsayan, zamanı belli olmayan kadın emeğinin miktarının ölçümü zordur. Dinlenirken dahi çamaşırları katlamak gibi başka işlerle uğraşabilir. Öte yandan kadın, ücretli

bir işte çalışsa da ev işlerini yapmakla yükümlüdür. Ayrıca ev içi emek sadece ev içinde gerçekleşen çalışma biçimi değildir. Örneğin, iş yerindeyken “akşama hangi yemeği yapsam” düşüncesi ile meşgul olunabilir. Bu zihinsel emek süreci de emeğin miktarının ve zamanın belirsiz olmasına neden olur. Dolayısıyla kadın emeği, miktarını gizleyen ev içi çalışmanın niteliği ve düzeni nedeniyle, ücretli emek gibi nesneleşmemiştir. Miktarı belirsiz ve zamandan bağımsızdır (Urhan, 2016). Doğallaşmış olması cinsiyete dayalı iş bölümünden kaynaklıdır. Karşılıksız olması ise, gelirin kimin elinde olduğu, nasıl bölüştüğü ve bu emeğe kimin el koyduğu ile ilgilidir (Acar-Savran ve Tura-Demiryontan, 2012: 12).

Christine Delphy (2012), sınıf mücadelesinin tanımı gereği toplum yapısını açıklarken kadınların ezilmişliğini ikincil bir sorun olarak gördüğünü ve ev içi emeği açıklamada yetersiz kaldığını söyler. Kadınların ezilmişliğinin maddi temellerini ortaya koymak gerektiğini savunur. Kadınların ezilmişliğinin özgüllüğünün araştırılması, temellendirilmesi ve politikleştirilmesi arayışına girer. Kadın emeğinin mübadele değeri olmadığı ve artık ürün yaratmadığı için yalnızca kullanım değerine sıkıştırmanın eksikliğine işaret eder. Tahlilinde ise şu sonuca varır;

“Birinci olarak, metallerin büyük bir bölümü sınai tarzda üretiliyor. İkinci olarak ise, ev içi hizmetleri, çocuk bakımı ve bazı metaller, aile üretim tarzıyla üretiliyor. Birinci üretim tarzı kapitalist sömürüye yol açıyor. İkinci tarz ise aile sömürüsüne, daha doğrusu patriyarkal sömürüye yol açıyor.” (Delphy, 2012: 105)

Son tahlilde ezilme biçiminin adını koyarak, patriyarkal sömürünün kadınların ortak, özgül ve temel ezilmişliği olduğunu belirtir (Delphy,2012: 110).

Dolayısıyla patriyarka yani ataerkil sistem el koyma ile doğrudan ilişkilidir. Birikim sürecini de beraberinde getiren el koyma sermayeyi de şekillendirir. İkel birikimin kapitalizm öncesi feodal toplumların bir biçimi olduğu, kapitalizmin gelişmesi ile sermaye birikim sürecinin başladığı savonusuna, Rosa Luxemburg kapitalist dünya ekonomisinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikim sürecinden daha etkili gelişen

yeniden üretim sürecinin olduğuna dikkat çeker. Artı değerın kaynağı ilkel birikim ve yeniden üretim sürecinde gizlidir. Bu kaynak ise Asya, Latin Amerika ve Afrika ülkelerindeki ücretsiz işçiler, geçimlik köylüler ve ev kadınlarıdır (Werlhof, 2014: 37). Sürekli ilkel sermaye birikimi (Mies, 2012) yoksullukla ve ucuz işgücü ile doğrudan ilişkilidir. Kapitalist üretim biçimlerinde ilkel birikim sonlanmaz, devam eder. İlkel birikimin sürdürücü gücü kadın emeğinde saklıdır. Dolayısıyla, “aile ne kadar fakirse, kadın da o kadar köleleşir” (Federici, 2014: 33).

Simone De Beauvoir *İkinci Cins* kitabında ev işine dikkat çeker;

“Sisyphos'un işkencesine evkadınının yükü kadar benzeyeni azdır; her Allah'ın günü bulaşık yıkamak, mobilyaların tozunu almak, kısa bir süre sonra yine kirlenecek, tozlanacak, yırtılacak çamaşırları yıkamak gerekmektedir. Evkadını, dolap beygiri gibi olduğu yerde döne döne yıpranmaktadır; hiçbir şey yapmamakta: yalnızca şimdiki zamanı sürdürmektedir.” (Beauvoir, 2010: 52)

Kadınların kıskacı haline gelen ev ve ev işinin sermaye birikim sürecine etkisi ikinci dalga feminizm yani özel olanın politikasıyla ortaya çıkmaya başlar. En temelde, “işgücünün yeniden üretilmesi için kadınların yaptığı işler, tam anlamıyla ve hepsinden daha önemlisi ücretli emeğin ifası için ön koşuldur” (Werlhof, 2014: 33). Başka bir ifadeyle, kadın emeği sermaye için gerekli olan erkek işgücünün devamlılığını sağlayıcıdır. Bunun yanı sıra, sermaye için erkeği bir sonraki güne hazırlamak için bakımını sağlar. Bu sürede yemeğin yapılması, çamaşırların yıkanması, çocukların bakımı gibi tüm işleri yapar. Bu çalışma sermaye tarafından değil de, ücretsiz karşılandığı için bu emeğin yeniden üretim değeri vardır. Bu nedenle sermaye için kadın emeği *tamamlayıcı* niteliğindedir. Mies'a göre (2014: 36);

“Ücretsiz işçilik kadınlara, ücretli işçilik ise erkeklere özgü ve onlar için vazgeçilmezdir. (ücretli bir kadın işçi her zaman, bir yandan da ücretsiz işçi olarak çalışır.) Aralarında birbirini tamamlayan birbiriyle çelişen bir ilişki söz konusudur. Sermaye birikimi açısından tamamlayıcıdır; çünkü işgücünün (yeniden) üretimiyle ilgili önkoşulları

içerir ve aynı zamanda ücretli işçiler için de tamamlayıcıdır; çünkü insan olarak yaşamlarının yeniden üretilmesini isterler.”

Buna paralel olarak da Silvia Federici (2018) ev kadını üretkenliğinin, (erkek) ücretli emeğin önkoşulu olduğunu söyler. Ona göre, çekirdek aile işgücü, metanın üretildiği sosyal fabrikadır. Buradan hareketle kadının karşılıksız, görünmeyen emeğini sadece ataerki ile ilişkilendirmek yetersiz kalacaktır. Sermaye ile doğrudan ilişkisi olan patriyarkanın kapitalist olduğu gibi sistematik sömürme ve ezme biçimi olduğunu söyleyebiliriz (Hartmann, 2012: 172). Konuya ilişkin olarak Sylvia Walby (2016: 19), emeğin özel alandan kamusal alana doğru genişlediğini, patriyarkanın kapitalizmi önelediğini söyler. Başka bir ifadeyle patriyarka kapitalizmden önce vardı, var olmaya da devam eder.

Patriyarkanın gücü ve etkisi geleneksel üretim ilişkilerinin sürdüğü kırdan çok daha yoğun olduğuna göre, ev içi üretimin kırdaki karşılığı daha sert olmaktadır. Dolayısıyla, kırsaldaki kadınların patriyarkanın etki ve sömürüsüne daha çok maruz kalırlar.

2.2.Köylü Kadın Emeği

Köylü kadın emeği konusu, zamanının çok ötesinde tahlillerde bulunan Ferhunde Özbay tarafından merkeze alınır. Özbay (2019), köylü kadın emeğinin feminist tartışmaların en çok ihmal ettiği alan olduğunu belirtir. 1998 yılında yaptığı bu eleştiri bugün hâlâ yerinde bir eleştiri olarak durmaktadır. Köylü kadın ve emeği görünmezdir ancak “tarımda çalışan kadınlar, ücretsiz aile işçisi olsalar da, işgücü istatistiklerine dâhil edilirler.” (2019: 36). Tarımda kadın emeği ekonomik bir faaliyet olarak kabul edilir. Görünmemesinin nedeni ise, tarımın ev işinin bir uzantısı olarak kabul edilmesinden kaynaklanır.

Karşılıksız kadın emeği kentte kadın olma, köyde kadın olma deneyimleri temelde aynı sömürülme biçimine tabi olsa da pratiği açısından farklılaşır, katmanlı bir yapı halini alır. Görünmeyen emek ev işleri, bakım emeği ve duygusal emek olmak üzere üç kategoriye ayrılır (Acar-Savran ve Tura-Demiryontan, 2012: 13). Tuvaletin temizliğinden, yemek yapımına,

çamaşırların yıkanmasından yerlerin temizlenmesine kadar tüm pratikler ev işleri kapsamındadır. Bakım emeği ise, gündelik hayatta kendi özbakımını gerçekleştirebilecek durumda olmayan kişilerin bakımının sağlanmasına yönelik işlerdir. Yaşlı bakımı, hasta bakımı, evcil hayvan bakımı bu kategoride yer alır. Hem bedensel hem de duygusal yükü ağır bir emek sürecidir. Duygusal ve zihinsel emek süreci ise, ev içindeki işlerin planlanması ve tüm bunların sevgi ve aşk ile yapılması sürecidir. Akrabalarla buluşmaların planlanması, akşama yapılacak yemeğin düşünülmesi gibi işler bu kapsamdadır. Duygusal emek süreci, aslında ilk iki kategorinin görünmezliğini perçinleyen işlerdir. Gönülden yapıldığı söylenen işler olduğundan çalışma olarak görülmez. Dolayısıyla, karşılıksız emek; ev işlerini kapsar, bakım emeği ile katmanlaşır, duygusallıkla harmanlanır.

Köyde kadın olma deneyiminde ise tüm bu kategorilere tarımsal emek süreci eklenir. Köylülükte tarımsal üretim sürecine tüm aile bireyleri dâhil olur. Bu emeğin en görünmezi ise kadınlar ve çocuklardır. Kırdaki kadınlar gündelik işlerinin bir uzantısı olarak tarımsal üretime ücretsiz aile işçisi olarak sosyal güvenceden yoksun katılırlar (Toksöz, 2007). Tarımda ürünün ekiminden hasadına kadar kadın emeği işin parçasıdır. Bu anlamda çalışma koşulları oldukça ağırdır.

“İstatistiklere ücretsiz aile işçisi olarak girseler de, kadınların emeği köylülerin gözünde değer atfedilmeyen ve kârlılığı olmayan bir çalışma biçimidir. Genelde tarımsal üretimde kadın ve erkek arasında güçlü bir işbölümü vardır, erkekler makine kullanımının olduğu işlerde uzmanlaşırken, kadınlar emek yoğun tohumlama, yabancı otları ayıklama, çapalama ve hasat gibi işleri üstlenmektedir.” (Toksöz, 2007: 29)

Ayrıca, ürünün satışının sağlanması, ücretin alınması ise erkeklerin sorumluluğundadır. Kadınlar bu emek sürecinde hiçbir ücret almadan çalışırlar. Emek süreci ise aile işletmelerinde ücretsiz çalışma olarak tanımlanır ve bu köylü kadının emeğinin önemli bir parçasını oluşturur. Ferhunde Özbay (1982), sanayinin gelişmesiyle köyden kente göçün arttığını ve Türkiye’de dengelerin değiştiğini dile getirir. Nüfusun kentlerde artmasıyla kırsal alanlarda emek

yoğun üretime geçilmesi erkeklerin tarım-dışı sektörlerde çalışmasının sonucu olarak *tarımın kadınlaştığı* kavramsallaştırmasını yapar. Sanayileşme, tarım politikaları, makineleşme, köyden kente göç ile birlikte tarım daha çok kadınların çalışma alanı olur. Özbay'a göre; "Pazar için üretim yapan küçük topraklı ailelerde, topraktan elde edilen ürünle geçinemeyen kırsal marjinalerde ve topraksız ailelerde tarımın kadınlaşması daha belirgindir." (2019: 38). Kadınlar kendi topraklarını işleyip geçimlik üretim yaparlar ya da yevmiyeli işçi olarak çalışırlar.

"Tarihsel ve etimolojik olarak aile bir üretim birimidir." Familia kelimesi Latince'de, ilk zamanlarda mülk ile eşanlamlı olarak kullanılır. "Aile babasına tabii kılınmış toprak, çocuk ve kadınlar" anlamına gelir. Aile babası reistir ve diğer bireyler ona borçludur (Delphy, 2012: 96). Bir başka ifadeyle kadın, köle ile eşdeğerdir. İktidara yani efendiye bağlı olarak karın tokluğuna çalışır. Dolayısıyla kadın da kocasına tabidir. Öte yandan tarımın tanımındaki iktidar ve egemen ilişkisi böyleyken, Özbay da köylülük araştırmalarında, köylü kavramının erkekleri anlatmak için kullanıldığını söyler (2019: 37).

Tarım kolektif bir iştir. Toprakların işlenmesi, ürünün toplanması için hizmete ihtiyaç vardır. Mevsimlik tarım işçileri ya da aynı bölgede yaşayan yevmiyeli çalışanlar ile bu ihtiyacı ücretli olarak karşılayabilir. Ancak öncesinde, bunu ücretsiz karşılama yoluna gider. Delphy'nin ifadesiyle, "bir erkek çiftliği ya da tarımı tek başına yapmaz, hizmetçi alacak parası yoksa evlenirler."(Delphy,2014: 95). Kadınlar tarımsal üretimin vazgeçilmez işgücüdür.

Tarım ve zanaat üretimi meta değeri taşır ve üretilen ürünlerin mübadele değeri vardır, bunu üreten kadın olsa da bu üretim ev içi emeğin bir parçası olduğu ve doğallaştırıldığı için, kazanç erkek tarafından alınır, harcanır. Dolayısıyla kadının emeği kocaya aittir (Delphy, 2014: 97). Erkek, emeğe el koyarak kazanç elde eder ve kadını tahakküm altına alır.

2.3.Yırca'da Köylü Kadın Emeği

Köyde kadınların günleri emek yoğun çalışma ile geçer. Ev işlerine ek olarak yaz aylarında tarla, bahçe işleri olur. Sonbahar ayları ile zeytin işi başlar, ocak ayına kadar devam eder. Araştırma sırasında Kasım ayında köye gittiğimde “*bu zamanlarda köyde kimseyi bulamayacağım, herkesin zeytinde olduğu*” belirtildi. Köyde kalanların ise ya başka bir işi olduğu ya da çarşıya pazara gideceği için zeytine gitmemiş olduğu ifade edildi. Hakikaten de köyde pek kimse yoktu, sabuncu kadınların çoğu zeytindeydi. Bu deneyim, köydeki tarımsal üretim süreci ile gündelik yaşam arasındaki ilişkiye dair ilk göstergelerden biriydi.

Sabuncu kadınlardan biri tarım ile uğraşları ve bitmek bilmez “işlerini” şu sözlerle anlatır; “*Herkes yazın tatil yapar. Bizim tatilimiz kışın iki ay. Yaz bize bağ, bahçe, çalışma demektir.*” Tarım ve bahçe işleri yaşam pratiklerini doğrudan etkileyen üretim biçimleridir. Köyde gündelik yaşamı düzenleyen çoğunlukla tarımsal üretim olmaktadır. Bunun yanı sıra ev işlerinin yapılması, yemeğin pişmesi gerekir. Başka bir kadın hane halkına bakımını ve evdeki iş yükünü “*(ev işi) çok önemli ev süpürmek istiyor, yemek pişirmek istiyor, sabah çocukları okula sal, adamı sal, sal anam sal.*” sözleriyle ifade ediyor. Kadınların pek çoğu yemek yapma, sobanın yakılması gibi ev işlerinde kocalarının kendilerine “yardım ettiğini” söylediler. Bunun yanı sıra kadınlar sabun evine çalışmaya geldiklerinde “*Burası yoğun buraya geliyoruz. Evdeki işler öylece duruyor. Daha yemek yapılacak. Adam gelecek yemek olmadan olmaz.*” şeklindeki ifadelerle aslında evdeki tüm işin kendi sırtlarında olduğunu açıkça ifade etmiş oluyorlardı. Kadınlar sabun evindeki çalışma sırasında örneğin zeytinyağlı sabun yapımı sırasında sabunu kaynattıktan sonra, soğumasını beklerken eve gidip “işleri” yapıp birkaç saat sonra yeniden sabun evine gelmekteydiler. Dolayısıyla kadınlarda hep bir yoğunluk ve koşturmaca hali görülüyordu. Köydeki sakin hayatın aksine kadınlar sürekli telaş halindeydiler.

Ayrıca ev içi emek ve tarımdaki emek iş yükünü katmanlı hale getirmektedir. Ancak “köylü kadın çalışkandır” algısı ile iş yükü ve ezilmişlik görmezden gelinerek, çalışkanlıkla çarpıtılır. Bu çalışkanlık kategorisi kadınlar arası hiyerarşinin kurulmasına da neden olur. Anlatılar sırasında kadınların

bazılarında çalışkanlık göstergesi olarak çok iş yapma, yapabilme, sürekli çalışma, hiç oturmama anlatılarda öne çıktı. Kategori olarak çalışkanlık aslında ev kadınının, evde hiçbir şey yapmadan oturan tembel kadınlar olduğu algısına karşı kendi öznelliklerini kurdukları yerdi. Kadınların anlatılarında öne çıkan çalışkanlık şöyledir;

“Ekmeği dökmeye, tarlaya gitmeye. Çalışmayı çok severdim. Her işi yapmaya çalışırdım. Kuzum olurdu, koyunum olurdu, eşeğim olurdu, tavuklarım olurdu, çocuklarım olurdu, tarlaya giderdim, tütün işlerdim, bahçe işlerdim, soğan-sarımsak ekerdim hiç durmazdım. Koyunu sağardık yani sütünü içirmek için çocuklara koyunumuzun kuzusu olurdu.”

Sürekli çalışmayı dile getiren anlatıda bunu her ne kadar *çalışma* olarak nitelese de “çok sevdiğini” belirterek bunu gönüllü olarak yaptığını dile getiriyor. Dolayısıyla yine ücretli emek değil duygular aracılığıyla doğallaşmış emek kategorisinde yer almış oluyor.

Sanayileşme ve kentleşmenin bir sonucu olarak enformel üretim biçimlerinden olan parça başı üretim gibi olmasa da benzerlik taşıyan çalışma biçimleri anlatılarda öne çıkar. El işi oya yapımı gibi parça başı iş yapıp yapmadıkları sorusuna gelen yanıtlar şu şekildeydi: arada birkaç iğne oyası yapıp sattığını ancak artık herkesin bunu hazır aldığını o yüzden yapmadığını söyleyen olduğu gibi, bir, bir buçuk sene boyunca ev ekmeği yapıp köye sattığını söyleyen de oldu. Bunun yanı sıra dikiş diktiğini anlatan kadın ise kendi sürecini şu sözlerle anlattı:

“Kendim dikiş diktim ben devamlı köyün dikişi elimden gelir. Ben de iki tane makine var. Birisi şey zikzaklı makine, birisi de normal makine. Hangisinden iş verirlerse ben sarardım. Böyle ara dantel falan. Durmazdım işte. Harçlık sadece çocuklara. O zaman çocuklar okula gidiyordu. Çocukların harçlığını çıkarıyordum. Bahçemi de ekiyordum;

soğanımı, sarımsağımı, yiyeceğimi karşılaşıyordum deden (kocası)⁸ de aylıklı çalışıyordu o zamanlar. İşte böyle idare ediyorduk.”

Eve ek gelir olarak görülen bu çalışma biçimi bir yanıyla çalışkan olmanın da başka bir ifade ediş biçimi olur kadınlarda. Ev işi ya da ev emeği statünün, kimliğin göstergesi sosyalleşmenin aracı halini alır. Köyde ‘makbul kadın’; çalışkan, yerinde durmayan, iş yapmayı seven, tasarruf etmeyi bilen, işten sakınmayan, kaçmayan temiz kadındır. Kısacası, “makbul kadınlık” iş yükü ile doğru orantılıdır.

Erken Cumhuriyet dönemi ve uluslaşma sürecinde “makbul vatandaş” inşa edilirken kadınlık da bundan nasibini alır. Köy evi, “estetik ve hijyenik kurallara uymayan, hayvanlarla birlikte yatılan, harap ve kirli” bir yerdir. Buna karşın “makbul” yaşam biçimi olarak köy evinin “medenileşmesi”, dönüşmesi gerekir (Üstel, 2016: 200). Bundan sorumlu olarak görülen ise kadınlardır. Öğrenmeleri gereken en önemli şey ev işidir ve bu işte usta olmaları beklenmektedir. Eğitim süreci olarak ev işinde kadınlardan “düzenlilik, tutumluluk, temizlik, sorumluluk duygusu, okuma-yazma, hesap-kitap ve sağlıkla ilgili pratik beceriler, dış dünyanın yeni fiziksel ve ekonomik koşullarına uygun bir biçimde evi idare etme becerisi” kazanmaları beklenir (Chatterjee, 2016: 119-118). Ev işinden anlamayan, temiz olmayan kadına saygı duyulmaz. “Makbul yaşam” modern ailedir ve kadından “ev”i modernleşirmesi beklenmektedir (Üstel, 2016: 118). Aynı zamanda köylü ekonomik açısından değerlidir ve “köy yaşamının her anının yakından denetlenmesini gerektirir.” (Üstel, 2016: 205). Tüm bunlardan hareketle, sürekli çalışma, boş durmama biçiminde gelişen çalışkanlık kategorisi “makbul kadınlığın” başat bileşenidir.

⁸ Yırca’da kadınlarla konuşmalarımızda kocalarından bahsederken genellikle şu ifadeleri kullandılar: “Dayın, deden, İsmet Abin” ya da “benim adam, bizimki”. Görüşme sırasında bir kadın kocasından ‘dedem’ diye söz etti. Kocasının yüzüne karşı ya da ona seslenirken hiçbir zaman “dedem” demediğini, ancak başkasına bahsederken kullandığını belirtti. Ayrıca evlilikleri boyunca da hiç adını kullanmadığını söyledi. Nedenini ise; “*Günah derler ne bileyim. Annem de öyle derdi. Annemler de öyle hiç adını kullanmazlar. Çok günahmış beyin adını kullandığın zaman öyle duygum vardı.*” şeklinde ifade etti. Bu tutum genel olarak köyde hâkim olsa da genç kadınlarda durum daha esnekleşmiş durumdadır.

Yırcalı kadınların işlerinin önemli bir parçası da bakım emeğidir. Kadınlardan biri çocuğunun küçük yaşta cam kemik hastalığına yakalanması ile kızının tüm bakım süreciyle ilgilendiğini belirtir. Okul sürecinde hep yanında olduğunu her gün sabah okula götürüp akşam aldığını ifade eder. Ayrıca sağlık hizmetlerine ulaşımı zor olduğundan *“Tek başımaydım. Baktım olmuyor. Ehliyet almak zorunda kaldım.”* şeklinde bulduğu çözümü anlatır. Sabuncular arasında araç kullanabilen tek kadındır. Bunun yanı sıra kadınlardan biri de sakat kardeşinin bakımıyla ilgilendiğini, kendisiyle birlikte kaldığını söyler. *“Çok yükü yok kendisi yemeğini yer. Gezer dolaşır. Akşam eve gelir.”* Yemeğin yapılması, çamaşırlarının yıkanmasından yine kadın sorumludur. Bakım emeği sadece yaşlı, sakat ya da çocuk bakımı ile sınırlı kalmaz hayvan bakımı da kadınlar tarafından sağlanır. Kadınlardan biri, bahçesindeki köpeğin kocası tarafından ava gitmek için alındığını, köpeğin bakımı ile yine kendisinin ilgilendiğini dile getirir.

Köyde az da olsa hayvancılıkla uğraşan aileler bulunmaktadır. Bunlar kümes hayvancılığı, küçükbaş hayvancılık şeklinde geçimlik küçük ölçekte satış için yapılan hayvancılık türleridir. Sabuncu kadınlardan biri eşinin hayvancılığa başladığını, dört tane koyunla başladıklarını ve şu an iki yüz küçükbaş hayvanın olduğunu, her ne kadar çobanlık yapan biri olsa da bakımı ile kendisinin ilgilendiğini, günde dört saat süt sağdığını söyledi. Hayvanlar doğum yaptığı zamanlarda buzağuları dışarıda üşümesinler diye eve almak zorunda kaldıklarını, sobanın yanında uyuttuklarını anlattı. Aynı zamanda bu kadın yirmi yılda dört çamaşır makinesi eskittiğini, çok kullanmaktan bozulduğunu, dördüncüsünün de bozulmak üzere olduğunu ifade etti. *“Dört çocuk var. Bir de keçilerin yanına gidip gelince pis oluyor. Dört beş ay boyunca günde dört saat süt sağdığım günler oluyor. Sabah akşam iki defa hayvanların yanına gidiyorum. Pis oluyor, koku oluyor. Yıkama istiyor her şey. Makine günde üç defa çalışıyor.”* sözleriyle iş yükünü anlattı. Dolayısıyla hayvan bakımı ile evdeki iş yükünün de doğrudan arttığını söylemek mümkün.

Ev emeği aile içinde insanların bakımı ile bağlantılı olarak hem kendi evinde hem de ebeveynlerin evinde yapılan işlerin bütününe kapsar. Ev emeğinin toplumsal cinsiyet ilişkisi evlilikle sınırlanmaz, akrabalık da emek

sürecinin parçasıdır (Fougeyrollas-Schwebel, 2015). Yırcalı kadınlar arasında da hizmet ilişkisi öne çıkar. Kadın akrabalar, ev hizmetlerinde gönüllük muğlaklığı altında ücretsiz olarak çalışırlar (Davidoff, 2016: 119) Köydeki ev biçimlerinde öne çıkan mekânsal birliktelik anne/kaynananın işlerinden de kadınları sorumlu tutar. Kadınların ev işlerine ek olarak kaynana ya da annenin evindeki temizlikten sorumlu olma durumu söz konusudur. Mekânsal yakınlık nedeniyle kadınlar kendi evlerindeki işlerin yanı sıra annelerin/kaynanaların evlerinin temizliğini de yaparlar. Eğer ki yemeği kaynana/anne yapabilecek durumdaysa kendisi yapar. Ancak temizlikten genç kadınlar sorumludur. Bu durum ev işi ve yuva işi ayrımındaki ile benzerlik taşır (Bora, 2016a). Daha aşağı ve değersiz olarak görülen işler gelinler tarafından yapılırken, duygusal, kültürel değer olarak aileyi birleştiren işler anneler/ kaynanalar tarafından yapılır. Ev ve yuva ayrımında anne/kız, kaynana/gelin arasındaki hâkimiyet ve iktidarın kurulma biçimi yaş farkı ve deneyimle kurulmuş olur. Bunun yanı sıra Kandiyoti'nin (2015) ataerkil pazarlık olarak açıkladığı kadınlar arasındaki iktidar ilişkileri Yırca'daki anne/kız, gelin/kaynana arasındaki ile benzerdir. Genç kadınlar gelecekte elde edecekleri özerklik ve statü için kendilerinden büyük kadınların işlerini yaparlar. Gelecekte gelin ya da kızlar anne/kaynana statüsüne yükselme garantisi ile rızaya dayalı olarak bu işleri üstlenirler. Ataerkil pazarlık ile kadınlar ailedeki dengelerin sağlamak, güç kazanmak, statü elde etmek için geleceğe yatırım yapmış olurlar. Yırca'da kaynanalardan biri; *“Gelinim evimi süpürür halılarımı yıkar. Öyle her işimi yapar, ekmeğimi yapar. Ama yemeğimi kendim yapıyorum.”* sözleriyle kendi deneyimini aktarır. Ayrıca ev işlerine “destek olan, yardımcı olan” kişi sorulduğunda kocalar, adamlar yerine “kızlar, gelinler” anlatılmaya başlanır. Onlar yoksa adamlar akla gelmeden çoğunlukla kimsenin olmadığı söylenmektedir. Buradan hareketle evli genç kadınların iş yükünün daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

2.4.Köydeki Ev Biçimleri ve Kadın Emegi İlişkisi

Mekânlar, yerler, alanlar denildiğinde ilk akla gelen özel alan/kamusal alan ayrımıdır. Kamusal alanlar; sokaklar, parklar gibi dış mekânlardan oluşurken özel alan ise daha iç, mahrem olarak kabul edilen evlerdir, odalardır.

Ev, metaforik anlamlar bütünüdür; yuvadır, sıcaklıktır, koruyucu olduğu gibi kısıtlayıcıdır da. Anlamlar bütünü olarak ev tarihsel, politik, kültürel olarak kadın emeğine, gündelik hayatlara, patriyarkaya ve tahakküm biçimlerine dair pek çok şey söyler.

Nurdan Gürbilek'e göre (2016: 103) ev, "her gün her an karşımıza dikilen inatçı bir gövde olarak, başa çıkılmaz denetlenemez bir kütledir." Gürbilek'in işaret ettiği denetimsizlik olması konusu, politik olduğu meselesine denk düşer. Örtük, gizli, her türlü istismara ve sömürüye açık yerlerdir. Dolayısıyla, mekânların, evlerin yapısı, kullanım şekilleri ve kimler tarafından kullanıldığı feminist politika açısından önemli çünkü mekânlar erkek egemen sistem yapısının sembolleri aynı zamanda da tahakkümün yeniden üretim sağlayıcı halini alabilir.

Henri Lefebvre (2016), mekânların sabit olmadığını, değişip dönüşeceğini söyler. Sadece mübadele değeri olan ürüne indirgemek gerektiğini savunur. Mekânların, üretici güçleri, iş bölümü ve yeniden üretim değerleri vardır. Lefebvre, mekânların toplumlar gibi değiştiği ve tarihleri olduğu görüşünü benimser. Başka bir ifadeyle, mekânlar kültürün, dilin, geleneğin emeğin, üretildiği, kurulduğu yerlerdir.

Çalışmanın önemli konularından biri de köydeki evler ve biçimleri olmuştur. Yırca'daki ev biçimleri, kırsaldaki kadınların gündelik yaşam pratiklerine ve deneyimlerine yönelik sınırlılıklarının sembolleri gibidir. Yüksek duvarlarla çevrili geniş avlulu evlerdir bunlar. Eski yığma taştan yapılan köy evleri tek katlı olup, "düz ayak" tabir edilen, toprak zemin ile aynı hizada ya da yerden birkaç basamak yukarıdadır. Evler, yüksek duvarlarla çevrili avlu içinde yer almaktadır. Avlu büyük, yüksek tahta ya da metal bir kapıyla sokağa açılır.

Köyde neredeyse her evin bahçesinde, avlusunda ekmek yapmak için büyük bir taş fırın yer alır. Kadınlar kendi ekmeklerini, ihtiyaç olması durumunda kaynana ya da annelerinin ekmeklerini kendileri yaparlar. Onun dışında avluda tavuk, horoz, köpek gibi hayvanlar, kömürlük, bahçe işi ile ilgili araç gereçlerin bulunduğu bölüm, varsa araçların -otomobil ya da traktör gibi- yer aldığı bölümler bulunur. Küçük bir toprak varsa buraya mevsimine göre

sebze ekilir, bahçe boş durmaz. Avlular aynı zamanda kadınların geniş çalışma alanlarıdır. Kadınlar avluda salça, tarhana, turşu gibi kilerlik işlerini de yaparlar. Yeri gelir ekmek yaparken fırında yemek ya da börek de yaparlar. Dolayısıyla, kadınlar ev ile avlu arasında sürekli hareket halindedirler. Bu tip, tam da Lütü Akad'ın 1973-1975 yılları arasında yaptığı *Gelin, Düğün, Diyet* üçlemesinde konu aldığı köyden kente göç etmiş ailenin, kentteki avlusuna ve orada Hülya Koçyiğit'in çalışmasına çok benzerdir. Üçlemede avluda yemek pişer, orada yenir, çay orada içilir, ekmek orada yapılır. Gündelik hayat ev içinde değil de avluda akar. Ancak, tüm bunların kentle bağı kopuktur. Yırca'da da benzerdir durum. Köy ile bağ uzun taş duvarlar ile kopmuş, kadın o eve, avluya hapsedilmiş gibidir dolayısıyla, avlular evin parçası, uzantısı ve devamıdır.

Yarı kamusal mekân olma niteliği taşıyan avlular ve bahçeler de cinsiyetli alanlardır. Osmanlı Dönemi'nde, 1888 Mecelle kanununda “kadınlara ait yerler; mutfak, kuyu başı ve avlular olarak tanımlanır”. Bu alanların mahrem alanlar olduğunun altı çizilir. O nedenle sokaktan, yüksek duvarlarla ayrılır ki mahremiyeti korunabilsin (Çakır, 2013: 80). Üzerinden 130 yıl geçmesine rağmen bu mahremiyet algısı geleneğin korunduğu yerlerde varlığını sürdürmeye devam etmekte dolayısıyla, duvarların yüksek olması ve ailenin, kadınların avluda iş yaparken başkaları tarafından görülmesinin istenmemesi de namusun korunması ve evin mahrem alan olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Ayrıca, sokak ile ev arasında avlu olması arada mesafe ve zaman anlamına gelir. Avlu kapısından giriş yapan beklenmeyen namahrem bir misafire “uygunsuz” yakalanma ihtimalini engellemektedir. Misafir eve ulaşana kadar kişi durumunu “toparlayabilmektedir”. Örneğin; başı açıksa başını örter, ince kıyafetli ise üzerine bir şey alır, yatıyorsa toparlanır. Bu anlamda, avlu zamansal kazanımdır.

Köyde bir avlu içinde iki evin yer aldığı yerleşimler de mevcuttur. Aileler evinin yanına yeni bir ev inşa ederek evlendirdikleri erkek çocuğu ve gelini bu eve yerleştirirler. Eve yeni gelen genç kadına kaynana tarafından ev işleri öğretilir bunun yanı sıra genç kadının üzerinde denetim mekanizması da mekânsal birliktelikle kurulmuş olur. Ayrıca, bu gelenek ebeveynlerin

yaşlanması durumunda bakımının, ev temizliğinin, ekmeğinin, yeri gelecek yemeğinin gelin tarafından yapılmasını garanti altına almış olur. Köydeki bu uygulamayı eskiden çoklu, geniş aile modelli yaşantının kalıntıları olarak da değerlendirmek mümkün. Eskiden evlilikler evlenen erkek çocuğa ve eşine ev içinde yeni bir oda açılması, verilmesi şeklinde gerçekleşirmiş. O oda yeni çiftin evi sayılmış. Gelenek, bugün devam etmese de dilde varlığını sürdürmektedir. Köylü bir odayı işaret ederken ya da gösterirken hâlâ daha orayı “ev” olarak ifade eder. Örneğin; aynı ev içindeyken “Bana yan odadan makası getirir misin?” yerine “Yan evden makası getirir misin?” şeklinde kullanılır. Geniş ailenin, birlikte yaşamın izleri bugün bazı ailelerde aynı avlu içinde iki ayrı ev şeklinde devam ederken, bazı ailelerde evler ebeveynlerden tamamen ayrılmış durumdadır. Carol Delaney’in (2017: 272) çalışmasında da evin bölünmesine dair benzer durum ortaya çıkar;

“Geleneksel Anadolu ev planına karnıyarık denir. Kelime itibariyle karnıyarık yarık rahim/karın demektir; ev geleneksel olarak erkek kardeşler arasında bölünür. Simgesel olarak karın/rahim ile aynı olan evin kendisi de her evli çifte bir odanın, ayrı bir evin oluşturulması için bölünür, çoğaltılır.”

Başka bir mahremiyet göstergesi olarak köy evlerinde yıkanma alanının (banyo) yatak odasında yer alması değerlendirilebilir. Köyde yaklaşık yüz yıllık evlerin olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda altyapı sisteminin olmadığı, tuvaletin evin dışında yer aldığı, suyun bahçede tulumba ile çekildiği, evlere suyun çıkmadığı dönemlere ait evlerde dahi banyo oda içinde küçük bir dolap içinde yer alır. Yıkanma alanı, yatak odasında yorgan yastığın konulduğu yüklüğün, tahta bir parça ile ayrılarak, hemen yanına yapılır. Odanın içine, yüklüğün yanına yapılan yıkanma alanı aynı zamanda zenginlik göstergesidir. Yine eski evlerde görülen başka bir yıkanma alanı ise yatağın altında derine doğru inilen bir alandan oluşur.⁹

⁹ İkinci tip yani yatağın altında yer alan yıkanma alanına tesadüf etmedim. Ancak anlatılarda sabun evindeki banyo anlatılırken, 90 yıl önce evin sahibi olan kişilerin maddi durumları daha iyi olduğundan dolap içinde olduğu belirtildi.

Evler genellikle, girişte geniş bir salon ve salondan odalara doğru açılır. Evin merkezi toplanma alanı hemen girişte yer alır. Mutfak olarak belirtilen kısım günümüz mutfak donanımının çok uzağındadır. Büyük bacası olan ateşin yakılıp yemeğin üzerinde pişirildiği ocak bulunan mutfakta, bugünkü anlamda tezgâh yoktur. Mutfağı belirten tek şey ocaktır. Zamanla evlere suyun çıkması ile mutfakta köşeye zemine yani yere suyu tutacak bir engel, eşik yapılması ile yıkama alanı olarak tarif edeceğimiz “lavabo” yapılmıştır. Zeminde yer alan yıkama alanı hâlâ daha, eski evlerde varlığını sürdürür ve kullanılır. Necla Akgökçe (1996), çalışmasında feminist tarih yazımında görünmeyen kadın emeğinin merkezi alanı olarak bu mutfak biçimlerini konu alır. Çalışmasında, kadınlar da mutfaklarda zamanla ayağa kalkmış, doğrulmuşlardır. Akgökçe mutfak biçimlerini anlatırken Yırca'nın eski evlerini tarifler. Ona göre köy evlerinin merkezi alanı mutfak yani ocaktır. Mutfağın evrilmesinin, insanın evrim sürecine benzer olduğunu söyler. Kadınların mutfakta eğilerek çalışmasından günümüz mutfaklarına doğru kadınların ayağa kalkma sürecini anlatır. Kapitalist sermaye ilişkilerinin, kadının kamusal alana çıkmasının mutfak biçimlerini etkilediğini, günümüz mutfak biçimlerinin küçük, pişirme, doğrama ve yıkama alanlarının bir arada olmasının çalışmadaki verimliliği arttırmak, zamandan tasarruf etmek yönünde zamanla evrildiğini ifade eder.

Tüm bu anlatı eski klasik köy evlerinde görülen ev tipleridir. Köyde yeni yapılan evler ya da değişime uğrayan evler günümüzdeki kent evleri ile benzerlik taşır. Ancak, avlu, bahçe ve fırın gibi yapılar orijinalliğini korur. Mutfakların değişime uğraması gündelik hayatı kolaylaştırdığı ve kullanımı pratik olduğundan çabuk benimsenir. Yeni mutfak tipleri daha düzenli ve bölümlere ayrılmış durumdadır: pişirme alanı, yıkama alanı, kesme alanı gibi. Davidoff'un düzen ve örüntüler olarak ev işini şu şekilde tarifler:

“Ev işi, en temel anlamıyla, faaliyetlerden, insanlardan ve malzemedan anlamlı örüntüler oluşturarak yakın çevrede düzen sağlayıp sürdürmekle ilişkilidir. Böylesi bir düzenin yaratılmasında en önemli bölüm, temel bileşenlerin ayrıştırılarak onların aralarındaki sınırların belirgin kılınmasıdır. Örneğin yemek pişirilmesi, çiğ malzemelerin yeni bir maddeye dönüşümüdür.” (Davidoff, 2016: 147)

Yeni, kullanışlı ve düzenli olma kurulan örüntüler ile ilgilidir. Sınırları çerçevesi bellidir. Bu durumda ev işi ayrıştırma işidir. Pisi temizden, mutfağı tuvaletten, sokağı evden ayırma, uzaklaştırma meselesidir. Mary Douglas'ın *Saflık ve Tehlike* isimli yapıtı bu anlamda ufuk açıcudur. Ona göre kirlilik bir şeyin uygunsuz bir yerde durması ile ilişkilidir. Sınırlandırmalar, örüntüler ortadan kalktığında pislik diye bir şeyin de kalmayacağını belirtir. Temiz ve saf ile kirliliği ve tehlike olan arasında kültürel bir bağ kurulur. Kirliliği olan sağlık açısından tehlikelidir.

“Kir katiyen eşsiz, münferit bir hadise değildir. Kirin olduğu yerde bir sistem var demektir. Düzenleme uygunsuz unsurların reddini içerdiği ölçüde, kir maddenin sistematik bir düzenlemesi ve sınıflandırılmasının yan ürünü olarak karşımıza çıkar. Bu kir fikri de bizi doğrudan sembolizm alanına götürerek sembolikliği daha bariz temizlik sistemleriyle olan bağlantı noktasına işaret eder.” (Douglas, 2017: 59)

Douglas'ın ifade ettiği, temizlik sistemi ile kadınların çamaşır suyunu ellerinden eksik etmemesi arasında kuşkusuz sıkı bir bağ söz konusu. Çamaşır suyu olmadan hiçbir şeyin arınmayacağını, temizlenmeyeceğini düşünen Yırcalı kadınlardan biri sabun evinin avluya açılan merdivenlerini dahi çamaşır suyu ile temizler. Ekolojik, çevre dostu üretim yapan ancak tam da Douglas'ın söylediği sistematik ve sembolik sorun olarak temizlik anlayışı söz konusu olduğunda çelişkili ve önlenemez bir durum ortaya çıkar. Bu nedenle temizlik algısı için, kadınların üzerindeki sömürünün içkin hali olduğunu söylenebilir. “Yaşam yalnızca basit bir içkinlik değildir...(kadınlar) varoluşlarını içkinlikleri içinde doğrulama, yani aşkınlıklarını yine bu içkinlik içinde gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.” (Beauvoir, 1993: 32-41). Başka bir ifadeyle, “her insani varlık, aynı anda, hem aşkınlık hem de içkinliktir.”(Beauvoir, 2010: 16). Dolayısıyla, aşkınlık ve içkinlik bir arada yaşanabilir. Aşkınlık pratiği olan sabun evinde de içkinlik yaşanabilir.

Ayrıca Yırcalı kadınlar arasında temiz ve kirliye dair algı, eski ve yeni arasında çatışma yaşanmasına sebep olur. Bu durum her ne kadar yeni olanın kullanım kolaylığı olduğu söylene de söz konusu durum pis algısından kaynaklanır. Eski tip ev biçimleri özellikle genç kadınlar tarafından demode,

kullanışsız ve “pis durduğu” gerekçesi ile yıkılması yerine yeni tip “temiz, ferah” mutfakların yapılması istenir.

III. BÖLÜM

3.SABUN EVİNE GİDEN TARİHSEL SÜREÇ

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma sırasında da köylülerin gündeminde olan, yaşam pratiklerini ve tarımı doğrudan etkileyen sanayileşmenin yıllar boyunca nasıl ilerlediği konusu incelenecektir. Öncelikle termik santralin kurulma süreci anlatılacak, ardından santralin köye sosyoekonomik ve kültürel etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1.1.Soma'da Maden ve Termik Santral

Soma'da 1913 yılında linyit kömürünün Kısırakdere mevkiinde¹⁰ bulunması ile madencilik faaliyetleri başlar. 1914-1918 yılları arasında kömür Almanlar tarafından çıkarılır. Sonrasında Fransızlar tarafından işlenir (Çelik, 2017).

1953 yılında Soma'da termik santral kurulması kararı alınır. Fransız firması tarafından, iki üniteden oluşan Soma A Termik Santrali kurularak 1957 yılında faaliyete geçer. 54 yıl faaliyet gösteren ve ekonomik ömrünü dolduran santral, çalışması çevre mevduatına uymadığı gerekçesi ile santralin enerji üretimi 2010 yılı itibari ile sonlanır (Sayıştay Bakanlığı, 2013). Atıl durumda olan santral bugün eğitim amacıyla kullanılır.

Bunun yanı sıra 1981 yılında ikinci santral olan Soma B Termik Santrali bir ünitesi ile açılır. Santralin ikinci ünitesi 1982'de, üçüncü ünitesi 1985'te, dördüncü ünitesi 1986'da, beşinci ve altıncı ünitesi de 1992'de kurularak yapımı tamamlanır (Soma Termik Santrali, Kurumsal, b.t.). Soma A ve B Santral işletmeleri birleştirilerek Soma Termik Santral İşletme Müdürlüğü kurulur (Sayıştay Bakanlığı, 2013). Daha sonra özelleştirme kapsamına alınan Soma Termik Santrali'nin, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 17.03.2015 tarihli kararı

¹⁰ Kömürün belirtilen mevkiide bulunması üzerine, yer üstü açık ocak olarak kurulur. Bu ocak yıllarca yer üstü maden olarak çalışır, yer üstü kömürün bitmesi üzerine yeraltı madencilik faaliyeti başlar, bugüne kadar gelir. Bölgedeki madenden 106 yıldır kömür rezervi yapılır.

ile Konya Şeker Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye satışı gerçekleşir. 22 Haziran 2015 tarihi itibari ile Konya Şeker tarafından devralınır ve Türkiye'nin üçüncü büyük Linyit Termik Santrali¹¹ olarak çalışmaya devam eder (Soma B Termik Santrali, Anonim, b.t). Bunlara ek olarak santralin Ayıtlı Kül Barajı ve Yırca Kül Barajı isimleriyle iki de atık sahası bulunuyor.

Soma, verimli topraklarının olması nedeniyle, tütün, pamuk, zeytin, domates, biber, gibi çeşitli tarım ürünlerinin bir arada yetiştirme olanağına sahip bir bölgedir. Coşku Çelik'in (2017) Soma'da işçileşme süreçlerini konu aldığı makalesinde, "neoliberal tarım politikaları, mülksüzleştirme ve yerinden etme teknikleriyle köylülüğün tasfiyesi süreci hızlandırıldığını" söyler. Sadece Soma olmayıp çevre ilçelerde de tarımın ve köylülüğün madencilik faaliyetleri nedeniyle tasfiye edildiğini belirtir. İnsanlar tarım ile geçimlerini sağlarken, madenciliğin gelişmesi, santralin kurulması ve genişlemesiyle birlikte tarımsal ürün çeşitliliği ve üretim azalır, ekonomi kötüleşir, iş gücü sanayiye kayar. Pek çok insan için tarım temel geçim kaynağı olmaktan çıkar. Dolayısıyla da tarımsal üretim azalır. Santralin yapılması ile birlikte Soma'nın yeni geçim kaynağı madencilik olur. Maden ve santral nedeniyle 1980'li yıllardan bu yana göç alan bir yer olan Soma zamanla işçi kentine dönüşür.

3.1.2. Yırca Köyü

Çağlar Keyder ve Zafer Yenal, Teodor Shanin'in sosyolojik bir kategori olarak köylülüğü tanımlamasının ayırt edici özelliklerini dört kategoride özetler. "Aile emeğine dayalı bir tarımsal işletme (çoğunlukla tarla) ve bunun etrafında örgütlenmiş bir işbölümü, ana geçim kaynağı olarak toprak tarımı, küçük köy topluluğuna uygun yaşam biçimini yansıtan bir kültür ve siyasi, ekonomik iktidara uzaklık ve mağduriyet" olarak köylülüğü tanımlarlar. Klasik anlamdaki

¹¹Türkiye'de aktif olarak çalışan linyit yakıtlı 18 Termik Santrali olup bunların en büyüğü Kahramanmaraş'ta yer alan Afşin Elbistan B Termik Santrali'dir. İkinci olarak ise Afşin Elbistan A Termik Santrali yer almaktadır (Kömür ve Linyit Yakıtlı Termik Santraller, Anonim, b.t).

bu kategorizasyonun iktisadi, siyasal, kültürel açıdan çeşitlilik göstereceğini, 1970'ler ile birlikte köylülüğün tahribata uğradığını belirtirler. Büyük toprak sahipleri dolayısıyla büyük üretici olan köylü, küçük meta üreticisi haline gelir. Küreselleşme ile birlikte pazara yönelik üretim, küçük meta üreticiliğine dönüşür. Bunun yanı sıra Asya ülkeleri, Latin Amerika, Güney Afrika ülkeleri gibi çevre ülkelerde geçimlik üretim yapan köylü tarımı yaygınlık gösterir (Keyder ve Yenal, 2015: 18-19). Yırca Köyü de geçimlik üretim yapan, zamanla topraksızlaşan, mülksüzleştirilen ve yoksullaşan bir köy haline gelir. Yıllar boyunca devam eden toprakların çitlenmesi ile topraktan koparılan köylü, yavaş yavaş işçileşir; köylülük tasfiye edilir. Yıllara yayılan işçileşme süreci son yıllarda sermaye birikim süreci ile iyice hızlanarak ayyuka çıkar.

Tarım, geçimlik ürünün sağlandığı kadınlaşmış bir faaliyet olarak devam eder. Rant elde etme, normalin üzerinde kâr sağlama uğruna köylünün topraklarına el konur. Patriyarka tanımındaki erkeğin kadın emeğine el koyması ile sermayenin köylünün toprağına rant uğruna kâr amaçlı el koyma biçimi benzer şeylerdir. Werlhof, bu sürecin kapitalizm öncesi dönemin kazanç biçimi olduğunu şöyle ifade eder;

“Artı emeğe el koyma, bu tür (ücretsiz yapılan hizmetler), artı ürün ya da artı değer olarak gerçekleşebilir. El koyanlara nakit para ve aynı olarak, çalışma yoluyla akan kazançlara kâr ve rant denir. Kâr, bir kazanç biçimi olarak, artı değerın kapitalist üretimine bağlıdır; oysa rant (ve özellikle toprak rantı) kapitalizm öncesi dönemlerin başat kazanç biçimiydi (para-emek ve ürün rantları)” (Werlhof, 2014: 37)

Birikim süreci olarak el koyma yöntemi, sadece feodal dönemin özelliğı olarak değil sermayenin devamlılığı için kapitalizm döneminde de başat rol almıştır. Harvey'e göre (2004), kapitalizmin aşırı birikim sürecinden kaynaklı oluşan krizlerinden çıkış yolunu mülksüzleşme yoluyla birikim süreci ile sağladığını söyler. Bu birikim süreci coğrafi ve mekânsal yayılmaya neden olur. Kapitalizm sermaye krizlerini, gasp etme, el koyma, toprağın çitlenmesi gibi topraksızlaştırma yoluyla ilkel birikim yöntemlerine benzer şekilde özelleştirmeler çerçevesinde mülksüzleşme yoluyla yeni sermaye mekânları

oluşturur. Yırca Köyü de sermayenin sanayileşme ile coğrafi yayılmasının etkisi altında kalmıştır.

Özbay, kırsaldaki değişimin toprak parçalanmalarının aile tiplerini değiştirdiğini söyler. En az dört aile tipinden bahseder. Bunlar ilk olarak, büyük tarım işletmeleri; ikinci olarak, orta büyüklükteki tarım işletmeleri; üçüncü olarak küçük tarım işletmeleri ve dördüncü olarak da topraksız tarım işçileri yani kır proleterleri olduğunu belirtir. Yırca’da üçüncü ve dördüncü tip aile biçimleri görülür. Üçüncü tip ailede tarımdan sorumlu kadınlardır, çünkü topraklar geçim için yeterli değildir. Erkek tarım dışında gelir sağlayıcı işlerde çalışır. Dördüncü tip aile tipi ise kır proleterleri topraksız köylülerdir. Bu aile tipinde ailenin kadın, erkek, çocuk tüm emek gücü kullanılır. Ücret aile reisine teslim edilir. Bu aileler ücretli mevsimlik tarım işçisi olarak çalışırlar (Özbay, 2019: 112-113). Yırca’da toprakların giderek azalması nedeniyle her iki aile tipi de görülür.

Soma merkeze 6 km uzaklıkta yer alan Yırca Köyü, kanun hükmünde kararname ile çıkan, büyükşehir ve ilçe belediyelerini kapsayan 6360 sayılı köylerin mahalleleştirilmesi kanunu (2012) ile birlikte resmi anlamda mahalle olarak geçmektedir. Yasa ile birlikte, köyün özerk yapısı bozulmuş; köyün kendi mülkiyetinde olan topraklar, zeytinlikler, bakkal, kahve ve camii gibi toplamda 17 dönümlük alan belediyeye geçmiştir. Mahalle olmasına rağmen hâlâ ulaşım sorunu olması, ilçeden belediyecilik hizmeti verilmediğinden, yaşam biçimi ve kültürel anlamda köy kültürünü canlı tutması, bölgede yaşanan hak gasları ve en önemlisi orada yaşayanların burayı köy olarak tanımlaması nedeniyle çalışma içinde Yırca köyü olarak ifade edilecektir.

Yırca Köyü konum itibarıyla termik santral ve Yırca Kül Barajı’nın tam arasındadır. Yırca ile santralin ilişkisi de tam bu noktada başlar. Köy, santrale 2,5 km, atık sahasına ise 1,5 km uzaklıkta yer almaktadır. Geniş bir tarım arazisinin ortasında yer alan santralin tel örgülerinin hemen arkasında zeytin ağaçları ile kaplı bölge başlar. Bu zeytinliklerin pek çoğu Yırca köylülerine ait tarım arazileridir. Şu an bu arazinin büyük bir bölümü 2015 yılında dikilen ve henüz küçük olan zeytin ağaçlarıyla kaplıdır. Doksan yıllık zeytinlerin yerine nasıl yeni zeytin ağaçları geldi, onlara ne olduğu konusuna gelmeden önce santral ve atıklarının köye verdiği zararlara değinmekte fayda bulunmaktadır.

3.1.3.Sanayileşme ile Köyde Neler Yaşandı?

Sanayi, köyde ekonomik, çevresel ve kültürel olarak çeşitli tahribatlara neden olur. Bunlar birbirini tetikleyen şeyler olarak girift bir yapıya sahiptir ve tahribatın nedeni ise termik santraldir. Bu kısımda köyde santralden önce geçim kaynağı olan tarımsal faaliyet, santral sonrasında ise çevresel etkilere bağlı olarak tarımın değişmesi, işgücünde yaşanan kayma ve imece kültürünün uğradığı tahribat anlatılmaya çalışılacaktır.

Yaman ve Akduran (2010) Bafra’da yaptıkları çalışmada Türkiye’de tütüncülüğün bitmesini, 2001 yılında TEKEL’in özelleşmesi, tarım politikalarının değişmesi ile devlet desteğinin azalması, tütün üretimine kota uygulamasının gelmesi ve tarım ürünlerinin girdi maliyetinin artması olduğunu söylerler. Küçük meta üreticisi yani köylü üretimi yerini zamanla büyük çiftçilere bırakır. Buna bağlı olarak göç artar, istihdam sorunu oluşur. Çalışma, tütüncülüğün azalmasının yanı sıra tütün işindeki kadın emeğine de odaklanır. Tütün kırmadan, dizmeye, kurutulmasından balyalanmasına kadar her aşamada “kadınların becerikli parmaklarının” çalıştığı anlatılır, ücretsiz aile işçisi olmanın altı çizilir.

Geçmişte, Yırcalılar da tütüncülükle geçimlerini sağlarlar. Santralden sonra tütün işi, azala azala ancak son birkaç yıla kadar sürdürülebilir. Farklı tarım ürünlerini yetiştirenler olsa da köyde, genel olarak herkes tarlasına tütün diker. O dönem zeytincilik yapan olsa da bunun çok az kişi tarafından yapıldığı anlatılır: “Zeytini pek bilmezdik biz. Tütün biliriz daha çok. Baktık tütün olmuyor. Sonradan başladık bu zeytin işine.”

Melda Yaman, Soma’da tütüncülüğün bitişini şöyle dile getirir:

“Son dönemde yabancı şirketlerin bölgeye girişi, uluslararası tekellerin sigara üretimine başlaması ve devletin çiftçiyle alım sözleşmesini sonlandırıp, Tekel’in özelleştirmesini tamamlamaya uzanan tütün politikaları ile bölgede tütün üretimi neredeyse sonlanmış. Bir zamanlar tütün, hanelerin başlıca geçim kaynağı iken, bugün çok az üretici

kalmış. Tütün üretiminin azalmasıyla erkekler madene inmek zorunda kalırken, kadınlar da başlıca üretken etkinliklerinden kopuyorlar. Pek çok tarımsal ürün gibi tütün de kadın işi olarak görülür. Zahmetli tütün yetiştirme sürecinin hemen her aşamasında kadın emeği bulunur. Bugünse tütün para etmediği için ekilmezken hem kadınlar başlıca istihdam alanından çekiliyor hem de onlarca yıllık üretim bilgisi giderek kaybolmaya yüz tutuyor.” (Yaman; 2014: 9)

Yaman’ın birincil olarak işaret ettiği özelleştirme ve neoliberal devlet politikalarının Yırca’da tütüncülüğün bitmesinde dolaylı sebepler olduğu söylenebilir. Yırca’da tarımı yani tütünü etkileyen başlıca sebep sanayileşmedir. Başka bir ifadeyle: santral ve kül barajı. Kül barajının üzeri açık olması nedeniyle küller çevreye yayılır. Dolayısıyla o küller gelip tütünün üzerine konar ve tütünlerin üzeri külle kaplanır. Köylü, bu külden her ne kadar kurtulmaya çalışsa da başaramaz. Zamanla üretilen tütünün piyasadaki değeri kalmaz. Kadınlar süreci şöyle anlatır:

“(Tütün) Tam 2011-2012 de bitti. Para yapmadı. Toz santralin tozundan verim alamadık. Para vermediler. Karşılığında ucuz gittiler. Yaptığımız emeği kurtarmadı. Zor kurtardık. Yani ancak masraf ediyorsun, insan götürüyorsun, tarlanı sürdürüyorsun, diktiriyorsun insanlara kendini dikemiyorsun. Üç beş kişi olursa ancak dikiliyor. 5-6 dönüm 10 dönüm ekiyorsun onu da insan götürüyorsun, kırmaya insan götürüyorsun. İkizlerimiz de vardı, gelinim var, masrafımı karşılamıyor. Tütün toz bir yandan süpürüp süpürüp öyle kırıyoruz tütününü. Santralin filtresine salıveriyorlar gece. Hep küller şeyler kurumlar üstüne dökülüyor. Süpürge ile süpürüyorum. Bundan gidiyor öbürküne konuyor oradan sürüyoruz ötekine geçiyor süpüre süpüre kırıyoruz işte. Zor işte zor uzun...”

“Tütün para etmez olunca” tütünden daha dayanıklı olan zeytine başlar köylüler. Zeytin işi tütün gibi değildir, yılın kısmi bir dönemini kapsar. Bir defa dikilir, büyüüp ürün vermesi beklenir. Ürün vermeye başlayınca da her yıl ekim ayında başlayan zeytin toplama işi ocak itibarıyla biter, ayrıca yıl içinde kısa bir

dönem de bakımı olur. Dolayısıyla, zeytin işi tütün gibi emek yoğun bir çalışma değildir. Hal böyle olunca geçim zorlaşır tütünün para etmediği dönemde sanayi de gelişince erkek iş gücü santrale kaymaya başlar. Zamanla tarım daha çok kadınların ağırlıkta olduğu bir çalışma alanına dönüşür. Özbay'ın göç ile kavramsallaştırdığı *tarımın kadınlaşması*, Yırca'da, sanayileşmenin bir sonucu olarak erkek işgücünün köy dışına çıkması sonucunda gerçekleşir. Dolayısıyla, erkekler emek pazarında, kadınlar ise evlilik pazarında çalışır (Davidoff, 2016: 106). Üstelik de ücretsiz olarak. Bu durum açıkça gösterir ki aile, kadınların ekonomik olarak sömürüldüğü yerdir (Delphy, 2012: 92). Tarımın kadınlaşması, ağır iş yükü hastalıkları da beraberinde getirir. Santralin çevreye verdiği zarar köydeki ekonomik şartları değiştirdiği gibi sağlık sorunlarına da sebep olur. Yırcalı kadınlardan biri süreci şöyle anlatır:

“Böyle tütün işlerken, çalışırken, eğilip kırarken tüccarlar gelirdi balyalar burada dışarı çıkarttırdı. Ee, beyim çalışıyor çocuklarım okulda oğlan çocuklar. Ben böyle usul usul sürüye sürüye onları dışarı çıkarırdım. Akşam oldu mu, geldi mi, toplandı mı çoluk çocuk koyarlardı içeri. Hani hiç acımadım kendime kaldırırdım onları. O yüzden de belim fituk olmuş. Bel fitiği işte iki sefer ameliyat oldum.”

Kül barajından yayılan küller ve santralden dolayı köyde astım ve KOAH hastalığı yayılır. Astım hastası olan bir kadın bu durumu şöyle anlatır;

“Bak herkes astım, KOAH hastası. Bende de var. Zaten olmayanımız mı var! Buraya gelenler diyorlar bize ‘Burada durulmaz, kanser olursunuz, gidin buradan’ diye, nereye gidelim biz, gidecek yerimiz mi var? Hem niye gidelim evimiz, toprağımız burada bizim!”

3.1.4.Kül Barajı Gerçeği

Kül Barajı, Yırcalıların deyimiyle “*kömür dağı*” geçmişte yine tarım arazisi üzerine kurulmuş ve Yırca köylüsünü de toprağından etmiş yer. Baraj

köylüyü sağlığından, işinden ettiğiyle kalmıyor doğrudan ölümlere yol açıyor. Üzeri açık halde olan barajın girişleri kontrol altında tutulmuyor. Öte yandan, yoksullaşan köylü geçimlik ya da alternatif ekonomik gelir sağlamak adına kömür dağında kömür toplama işine başlar. Şöyle ki; baraja kamyonlarla taşınan kül arasında toprak halinde kömürler çıkar. Köylüler, bu parça kömürleri toplamak için kömür dağına giderler. Toplanan kömürleri kış aylarında sobada yakacak olarak kullanırlar ya da torbalayıp satarlar. Ekonomik şartları kısıtlanan köylü alternatif gelir olarak kömür dağından kömür toplama işini yıllarca yapar. Torbası 8-10 liraya satılan bu kömürlerin bedeli ağır olur. Kamyon kasalarından dökülen küllerin arasından kömür bulmaya çalışan köylüler yaralanır, sakatlanır ya da ölür. Kadınlar, geçmişte (1998 ya da 1999 yıllarında) 18 yaşında diğeri 16-17 yaşlarında iki gencin henüz ateşi sönmemiş kömürlerin arasında kalıp yanarak can verdiğini söylediler.¹²

Kömür dağı, köydeki imece kültürüne de zarar verir. Köylüler bir işi yaparken dayanışma içindedirler. Kadınlar hayır yaparken, düğünde dernekte, tarlada, salçada birbirlerine yardım ederler. İmecenin izlerine rastlamak hâlâ mümkündür. Ancak kömür dağındaiken durum farklılaşır. Kim ne kadar kömür toplarsa o kadar kazanır. Başka bir deyişle, kömür kapanın elinde kalır. “*O toprak senin bu toprak benim kavgası başlar orda.*” Bu nedenle köylü arasında rekabet artar, tartışmalar başlar. Dolayısıyla köylüler arasındaki ilişki de tahribata uğrar.

Kömür dağına tırmandıklarından bazı köylüler yamacın aşağısında kalır, eğimli zeminde kazdıkça aşağı taşlar yuvarlanır ve aşağıda kalan insanlar yaralanabilir. Ayrıca rekabet öyle bir hal alır ki farkına varmadan köylüler, kamyon geldiğinde kapağın altına girebilecek kadar yaklaşır. Kapağın çarpması sonucu yaralananlar da olur. Oradaki rekabet öyle bir hal alır ki yaralanana kimse bakmaz, herkes kömür toplama derdindedir. Köylülerin ifadesine göre orada yaşanan tartışma ve ilişkiler köyde devam etmez. “*Yine küskün olanlar falan vardır ama pek olmaz. Ordan inince biter her şey. Ordan*

¹²Baraj girilmesi yasaklı bölge olması nedeniyle burada yaşanan yaralanmalar ve ölümler kayıtlara alınamıyor. Bu nedenle de konuya ilişkin herhangi bir habere ya da belgeye ulaşamadı.

inince can ciğer olur herkes yeniden” sözleriyle durumu anlatan kadın, kendi kömür dağı deneyimi şöyle anlatıyor:

“Kömür dağında kimse kimseyi tanımaz. Ancak çok yakının yani kocan, kardeşin falan yaralanırsa öyle bakarsın. Yoksa orda kimse kimseye bakmaz. En çok kömürü kim toplayacak herkes onun derdine düşer. Yaralanmalar oluyordu. Kamyon gelir gelmez altına giriyorlardı, hemen toplayalım diye. Ya kamyonun kapağı çarpıyor. Üzerine kömür dökülenler oldu. Eğri orası dağ gibi yukarda olanlar kömür seçerken aşağı yuvarlanıyor kömürler kafamıza geliyordu. Benim kaç kere kafam yarıldı. Yaralanmayan yoktur zaten.”

Kömür dağına ilişkin başka önemli bir nokta ise, kömür toplama işine kadınların gitmesi yasaktır. Bu, kömür dağındaki işin ağır bir iş olarak görülmesinden değildir. Oranın erkek egemen yapısı nedeniyle kadınlar için güvenli alan görülmez ve kadınlar giremez. Uzun bir dönem bu böyle devam eder, kömür toplama işi erkek işi olarak kabul edilir. Köyde bir kadının kocasını kaybetmesi üzerine durum değişir. Küçük çocukları olan kadın, köy dışına da çıkamadığından hem yakacak ihtiyacını karşılamak hem de kömür satıp gelir elde edebilmek için çareyi kömür dağına gitmekte bulur. Kömür dağına işe giden ilk kadın olur ve oradaki erkekler bu duruma ses çıkarmazlar. Ardından bir yıl sonra yine bir kadın kocasını kaybeder ve o da kömür dağına gitmeye başlar. Kırılma böyle başlar ve zamanla kadınlar da kömür dağına giderler. Bu aynı zamanda kadın yoksulluğu içinde alternatif yollar, yöntemler bulma çabasıdır. Maduniyet durumunu, mağduru olduğu koşullarla başa çıkmak için yollar üreten, karşısında güçlük olarak duran koşulları lehine çeviren ya da hafifleten kadın deneyimleridir. (Bora:2016b: 99). Aynı zamanda bu durum hem yoksullukla hem de ataerki ile mücadele etme deneyimidir.

Köyde evli kadınların bazıları, eşleri kömür dağında olduğundan oraya gidemez ancak çevrelerindeki kadınlar gitmeye başladığında, diğerleri de gitmeye başlar. Kadınlar, kocaları ücretli işlerde mesaideyken ya da tarladayken onlardan gizli gizli giderler. Kimisi “yalnız (kocasız) gitmeyeceğine” dair söz verip kocalarını birlikte gitmeye ikna eder. Böylece köyde kömür dağına

gitmeyen yok denecek kadar azdır. Gitmeyen kadınlar ise, kocaları izin vermediği için gitmezler.

Kül barajı deneyimlerini kadınlar şöyle anlatmaktadır:

“İzin vermezlerdi. Kadınların oraya gitmesi hoş karşılanmazdı. Sonra sonra gitmeye başladılar. Baktım herkes gidiyor. Bizim adam (kocası) izin vermiyor. Ben de bi gün ondan gizli gittim. Sonradan da söyledim tabii gittiğimi. İlk başlarda biraz söylendi. Sonra baktı iyi de oluyor, ses çıkarmadı. Sonraları beraber gitmeye başladık. 4, 5 yıl gittim kömür dağına.”

“Bana önce dedi eşim gidersen kolunu bacağını kırarım. Sürünerek gelirsin bak, dedi. Gidilmeyecek, dedi. Çoğunlukla bak orası erkek, dedi. Bir gün ondan habersiz gittim. 4 çuval yaptım, sattım. Parayı getirdim. Ertesi gün gari kaç çuval yaptın? Kaç çuval yaptın, dedi gittim ben de. Sekiz on sene gittim kömüre.”

Kadınların kül barajına gitme stratejileri ve pratiği köyde erkek egemenliğine karşı verilen ilk kadın direnişi olarak değerlendirilebilir.

3.1.5. Mülksüzleşerek Yoksullaşma ve Yeniden Üretim

Douglas *Saflık ve Tehlike* eserini 1966 yılında yayınlanmasının ardından 2002 yılındaki önsözünde, riskli olanın artık tabu olan konuların ötesinde bugün siyasi konular olduğunu vurgular. “Ne riskli sporlar, ne güneşlenme, ne de karşıdan karşıya geçmedir tehlikeli olan; asıl tehlike, nükleer ya da kimyasal rizikolardır- yani, büyük sanayi ve yönetimidir.” (2016: 21). Yırca’da buraya kadar yaşananlar tehlikenin boyutunu somutlaştırır. Toprağın talan edilmesinden çevrenin zarar görmesine, ürün çeşitliğinin azalmasından insan sağlığının doğrudan etkilemesine, derelerin kurumasından emeğin yön değiştirmesine kadar giden geniş tehlike zincirinden söz etmek mümkün.

Tarım alanlarının mülksüzleşme yoluyla giderek azalması ile köylü topraksızlaşır. Toprakların santral nedeniyle kuşaktan kuşağa yok olma sürecini yaş almış kadınlardan biri şöyle anlatır:

“Esas daha önce bu santralde benim dedem annemin babası yani dedem oluyor dedemin toprakları gitti. Santrale esas o koca santrale babasının olan. Orası da bizim toprak gitti. Ben anneannemin vardı gitti santrale. Babaannemin vardı santral aldı. Dedemin vardı. Annemin babasının gelecek nesile (toprak) gelmedi toprağını aldı santral onlardan. Topraksız kaldık zaten biz torunlarıyız bize bir şey gelmedi.”

Köylü mülksüzleşerek yoksullaşır. Yoksullaşmanın yeniden üretimle doğrudan bağı nedeniyle kadınların iş yükü katlanarak artar. Sadece tarımın kadınlarda olmasının yanı sıra kül barajı ile temizlik sorunu oluşur. *“Cam kapı açılmaz, her yer toz olur ve sürekli silmek gerekir”*.

Feodal toplumlarda ekonomi geçimlik üretime dayalıdır. Tarımsal üretim hanenin uzantısıdır ve ihtiyaç için üretim yapılır. Feodal toplumlarda da kadın emeği, kapitalist toplumda olduğu gibi görünmezdir (Yaman, 2012). Yırcı bu anlamda arada kalmış bir yerdedir, erkek işgücü kapitalist çalışma biçimlerine kayarken, kadın emeği tarımsal geçimlik üretim biçimi ile feodal üretim ilişkilerini sürdürür. Yoksulluğun ve mağduriyetin bir sonucu olsa da bu durum, görünmez ve değersiz sayılması ve karşılıksız olması nedeniyle kadınlar tarafından devam eder.

Ayrıca kadın emeğinin geçimlik olması durumu ve yoksullukla ilişkili olarak idare etme biçimlerinin yani “idare sanatlarının” yöntemlerinin gelişmesine neden olur. Köyde salça, tarhana, erişte gibi kilerlik ürünlerin yapılmasının bir nedeni de vaktinde kente erişim zorluğudur. Bugün erişim sağlayabilecek durumda olsalar da bu durum devam eder. İdareli kullanma, israf etmeme, herhangi bir söküğü dikme, yırtığı yamama gibi tasarruf biçimleri devam eder. *“Fuzuli para harcamam. Odun bölsem odunun böyle yongasını dâhil koyarım bir poşet içine. Poşetle sobaya atarım yakarım onları kullanırım, değerlendiririm.”* sözleri tasarruf ekonomisinin küçük bir örneği niteliğindedir.

Tasarruf ekonomisinin oluşması, sürdürülmesi yeniden üretim süreci ile kadınların omuzlarındadır.

“Tarım bir kültür ve yaşam biçimidir” (Keyder ve Yenal, 2015: 44). Yırca’da, zeytinin kök salmışlığı, refahın ve bolluğu temsil etmesi, ölmez ağaç olması ve barışın sembolü olması yaşam pratiğine de sinmiş gibidir. Ölmez ağaç kabul edilmesi ve kutsanması zeytin ağacının çok uzun yıllar yaşamasından bu yana gelse de, meyvesi de hiçbir zaman ziyan olmaz. Zeytin, kahvaltılık olup sofraya gelir, fabrikaya ya da değirmene gider yağı çıkarılır salatalara dökülür, yağdan kalan posası sabun olur temizlikte kullanılır. Sofralık zeytinin çekirdekleri küçük bez torbaya doldurulup ağzı dikilir, bel ve boyun ağrılarına şifa niyetine kullanılır. Ağaç meyvesi ile de ölümsüzdür. Ancak bu ölümsüz olma başka bir ifadeyle yeniden üretim sürecinin kadınların emeği ile var olduğunu tahmin etmek güç değil. Kültürel olarak gündelik yaşam pratiğinin önemli bir parçası olarak tarım, yeniden üretimin yoksullaşma ve idare etme ile yeniden üretim sürecinin parçası haline gelir.

Tarım ve sanayinin yıllar boyu süren karşılaşması ve çatışması, sanayinin tarıma el koyma çabası, yeni sömürü biçimlerini getirir. Kül barajı bu anlamda yoksullaşmanın temsiliyetinin göstergesi niteliği taşır.

Köylü arasındaki kültür dayanışma ağları zamanla azalır, yok olur. Yırca’da yaşanan ortak sorunlar nedeniyle köylü her ne kadar bir arada durabilse de büyük oranda imece kültürü kaybolmuş durumdadır. Kül barajında yaşanan rekabet her ne kadar köylüler tarafından her şey orada kalır, şeklinde anlatılsa da ne yazık ki orada kalmaz. Küskünlükler, kırgınlıklar olur.

3.2.1.Köye Üçüncü Termik Santral Yapılmak İsteniyor

26.01.1939 tarihli 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun ile zeytin ağaçları koruma altına alınır ve kesilmesi cezaya tabiidir. Zeytinliklerin çevresinde yapılacak hayvancılık kısıtlanır. Kanunda 28.02.1995 tarihinde yapılan değişiklikle aşağıdaki madde kanuna eklenir:

“Zeytinlik sahaları içinde ve bu sahalara en az üç kilometre mesafede zeytinyağı fabrikası hariç zeytinliklerin vegetatif ve generatif gelişmesine mani olacak kimyevi atık bırakan, toz ve duman çıkaran tesis yapılamaz ve işletilemez. Bu alanlarda yapılacak zeytinyağı fabrikaları ile küçük ölçekli tarımsal sanayi işletmeleri yapımı ve işletilmesi Tarım ve Köyışleri Bakanlığının iznine bağlıdır.” (Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılmasına Dair Yönetmelik, 1995)

Buna istinaden zeytinlik çevresine dumanlı tesis yapılması şarta bağlanır. Bu maddeye rağmen Yırca Köyü’nde üçüncü kömürlü termik santral yapılmak istenir. Santralin ise Yırcalıların zeytinliklerinin tam da üzerine kurulması planlanır. Zeytin Kanunu’nda yapılan değişiklikle Santralin yapılması zeytin ağaçlarının koruma altında olması ve para cezasına rağmen kesileceği anlamına gelir.

“Zeytincilik sahaları daraltılamaz. Ancak, belediye sınırları içinde bulunan zeytinlik sahalarının imar hudutları kapsamı içine alınması hâlinde altyapı ve sosyal tesisler dâhil toplam yapılaşma, zeytinlik alanının % 10’unu geçemez. Bu sahalardaki zeytin ağaçlarının sökülmesi Tarım ve Köyışleri Bakanlığının fenni gerekçeye dayalı iznine tabidir. Bu iznin verilmesinde, Tarım ve Köyışleri Bakanlığına bağlı araştırma enstitülerinin ve mahallinde varsa ziraat odasının uygun görüşü alınır. Bu hâlde dahi kesin zaruret görülmeyen zeytin ağacı kesilemez ve sökülemez. İzinsiz kesenler veya sökenlere ağaç başına altmış Türk Lirası idarî para cezası verilir” (Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2008)

Özel mülk olan zeytinlikler 10 Mayıs 2014 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından *Acele Kamulaştırma Kararı* çıkarılır ve zeytinlikler köylünün elinden alınır. Kararın alınmasındaki gerekçe açık ve nettir: *Manisa İlinde Tesis Edilecek Soma Kolin Termik Santralinin Yapımı Amacıyla Bazı Taşınmazların Maliye Bakanlığı Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar*.

Öte yandan, Kolin İnşaat tarafından yapılmak istenen termik santralin Yırca’da olması tesadüfi değildir. Şöyle ki, mevcut santralin kurulu sistemi

Kolin İnşaat tarafından da kullanılacak olup, santral yapım maliyetini azaltacaktır. Termik santralin kullanımda olan kömür bandı sistemi Kolin tarafından da kullanılacaktır. Bunun gibi maliyet azaltmaya yönelik pek çok nedenle Kolin, termik santrali Yırca Köyü'ne yapmak ister.

3.2.2.Direnış: Zeytinime Dokunma!

17 Eylül 2014 tarihinde Kolin İnşaat'ın güvenlik görevlilerince santralin yapılması planlanan bölgenin etrafına tel örgüler çekilir. Başka bir ifadeyle toprak çitlenir. Köylünün kendi arazisine girmesine izin verilmez. Tel örgülerin çekildiği tarih önemli çünkü tam da zeytin hasadı başlamak üzeredir. Eylül sonu ekim ayı gibi başlayan hasat dönemi ocak ayına kadar sürecektir ancak köylü zeytinliğe giremez, ürün ağaçta kalır.

Zeytin ağacının kesilmesi cezaya tabiyken tel örgülerin çekilmesiyle dozerler bölgeye girer ve on üç zeytin ağacı Kolin tarafından kesilir. Hayatı boyunca çiftçilik yaparak geçinmiş bir köylü, durumu şu sözlerle anlatmaktadır: “Bir ağacı kesmek 80-90 lira para. Parasını verip keserim dedi. Koskoca Kolin Şirketi ona koyar mı? Olan bize oldu.” Direnişin sembol isimlerinden biri haline gelen Emine Sezer¹³ ise yapılan hak gaspını *Ölmez Ağaç* belgeselinde; “Bizim yüreğimiz yandı. Zeytin olmadan ne yaparız biz. Ekmeğimiz o bizim. Yüreğimiz yandı.” sözleriyle ifade eder.

Shanin'in köylülük kategorisindeki dördüncü kategori “iktidara uzaklık ve mağduriyet” durumu, tahakküm ilişkisinde uğradığı haksızlıklara karşı köylünün isyan edebileceği, Scott'ın *direnış sanatları* olarak ifade ettiği toplumsal hareketlere dönüşür (Keyder ve Yenal, 2015: 18; Scott, 2014). Yırca'da yaşanan haksızlık hareket yaratır ve köylü, “Zeytinimizi vermeyiz!” diyerek santralin yapılması planlanan bölgede nöbete başlar. Topraksızlaştırılmaya, yoksullaştırılmaya karşı direniş gelişmiş olur. Pek çok

¹³ Emine Sezer direnişin sembol isimlerinden biri olduğu ve sabun evinde çalışmadığından örneklem grubu dışında kalmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın diğer bölümlerinde kişisel herhangi bir verisi bulunmadığı ve tanınır kişi olması nedeniyle kişinin isminin kullanılmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir.

sivil toplum kuruluşu, çevreci ve aktivist tarafından desteklenen, elli gün sürecek olan “Zeytinime Dokunma!” direnişi başlar. Köylü elli gün boyunca gece gündüz zeytinlerin kesilmemesi için nöbet tutar. Hasat yapmak için zeytinliklere girmek ister ancak güvenlik tarafından engellenir. Güvenlik köylüye taş atar, çivili sopalarla ve biber gazı ile saldırır. Kadınlar yerlerde sürüklenir, şiddete maruz kalırlar. Yaşanan arbede sırasında kadınlar itirazlarını şöyle dile getirirler:

“Biz kendi toprağımıza giremiyoruz”

“Siz yemeğinize ne koyuyorsunuz da bunu kestiniz, nasıl kesiyorsunuz?”

“Bu zeytini nasıl yiyeceksiniz?”

“Bizim ata toprağımızdan başka bir şeyimiz yok, biz ne yaparız topraksız?”¹⁴

7 Kasım 2014 tarihinde sabaha karşı firmanın dozerleri zeytinliklere girer ve 6600 zeytin ağacını keser. Köylülerin ifadesiyle; *“Kolin geldi buraları dümdüz etti.”* Köylü ile özel güvenlik arasında yine büyük bir arbede yaşanır. Bu arbede sırasında yaralanmalar olur, kadınların kıyafetleri yırtılır.

Olayın yaşandığı gün jandarmanın bölgeye hemen intikal etmemesi, kaymakamın geç gelmesi üzerine direnişin sembolü haline gelen Emine Sezer köy yolunun ortasına oturarak yolu kapatır ve eylem başlatır, daha sonra köylüler de bu eyleme dâhil olur. Ağaçlar kesilirken haber verilmesine rağmen bölgeye geç gelen jandarmaya, *“Kaymakam gelene kadar kalkmayacağını”* söyler. Zeytinler kesilirken neredeydiniz, diye sorar. Güvenlik tarafından darp edilen köylüler, giysileri yırtılan kadınlar da oradadır. Kaymakam gelene kadar eylemine devam eden Sezer daha sonra o günü *Ölmez Ağaç* belgeselinde şöyle anlatır:

“Sen bizi korumaya mı geldin kolini mi korumaya geldin? Devlet yolunu kapatıyor muşum? Ben de oturuverdim yere. ‘Kalkmıyorum kaldır bakalım.’ dedim. Kaymakam gelene kadar da kalkmadım. Biz dayanamadık gel bak sen dayanabilecek misin

¹⁴ Burada geçen ifadeler Kazım Kızıl’ın zeytin direnişini konu alan *Ölmez Ağaç* belgeselinden alınmıştır.

diye götürdüm zeytinlerin oraya. Kaymakam gülüyor, sırtıyor. Bir şey demiyor. ‘Sizin şanssızlığınız santralin buraya olması...’ diyor. Karnını doyurmuşlar galiba Kaymakamın... Ne bilem ben.” (Ölmez Ağaç, 2014: 40.10)

7 Kasım sabahı zeytinlerin kesilmesinin ardından bu olaylar yaşanırken, öğle saatlerinde Danıştay 6. Dairesi “Acele Kamulaştırma Kararı”nın yürütmesini durdurma kararı alır. Zeytin ağaçları kesilmiş olmasına rağmen bölgede termik santral yapımına izin verilmez. Yırca köylüsünün direnişi bu anlamda buruk bir zaferle sonuçlanır. Köylü için: “Zeytin dikilir yeniden bazılarımız göremeyiz ama çocuklarımıza kalır. En azından çocuklarımız nefes alabilecek. Kolin gelmedi ya... Biz santrale mahkûm olmadık ya zaten başımızda bir dert (mevcut santral) var. O bize yetiyor.”

26 Aralık 2014 tarihi ile Danıştay Acele Kamulaştırma Kararını esastan iptal etti. Bu şu anlama geliyordu: Kolin İnşaat termik santrali Yırca’da yapamayacaktı.

Görüşmecilerden biri kendi direniş deneyimini şöyle anlatır:

“Güvenlikler sabah ezanında saldırdığında girmişler. Bizim sonradan haberimiz oldu. Vardık oraya biz. Güvenlik her taraf güvenlik... Hatta zeytinleri cayır cayır kırılırken falan dozerler içerideyken gittim. Ben de gördüm. Küfür ettiler çok hakaretler ettiler. Ben de dedim çoluğunuz çocuğunuz anneniz bacınız yok mu sizin, dedim. Hatta sonra haklı çıkınca Yargıtay bizden tarafa verince (kararı). Gece yaptık orda, kutlama oldu. Güvenlikler geldiler özür dilediler. Özür dilemeniz dedim, yüzüme bak oğlum benim dedim. ‘Senin de annen bacın var. Çok kötü hakaret ettiniz.’ dedim. Çocuklar da üzüldü, ama onlara emeklilik ikramiyesi vermişler çocukların hepsine. Gerçi hepsi güvenlik bile değilmiş. Elbiseleri giydirip içeri vermişler Çok kötü zamanlardı o zamanlar ya.”

Tüm bunlara ek olarak, santral dışında köyde başka bir sorun ise İzmir-İstanbul Otoyolu’nun köyden geçiyor olmasıdır. Yolun en dar sayılan kısmının genişliği 150 metreyi bulur ve bu da büyük bir çevre sorunu anlamına gelir.

Tarım arazilerinden geçen yol, Yırca'da birkaç köy evinin yıkılmasına sebep olmuştur. Soma ve köy arasındaki ulaşımı zorlaştıran ve henüz yapımı tamamlanmayan otopanın, köy ve çevreye etkileri uzun vadede yeni sorunlara yol açacak gibi görünmektedir. Direnişe katılan kadınlardan biri santralin ve otopanın etkisini şu sözlerle dile getirir:

“Benim orada (santralin yapılmak istendiği bölge) bir tane ağacım yok, iki dönüm tarlam yok. Benim yok ama ben bu köyde nefes alıyorum. Ben bu köyde yaşıyorum çoluğum çocuğum geliyor biz bu havayı soluyoruz. Soma'da benim çocuklarım ama Soma'ya da etkisi var. Hep ölenler, hep hasta olanlar kanser, KOAH, nefes darlığı. Çok var olan çok. Hepsi santralden. Ekiyoruz olmuyor. Bahçe ekiyoruz olmuyor. Bostan ekiyoruz olmuyor. Tutmuyor çiçekler kuruyor zararı çok hani. Tarla kalmadı şimdi de otopan geçince hiç kalmadı. 4 dönüm tarlam bahçe yapıyordum ben. Şu otopan da ortasından geçti köyün dibi kurudu gitti.”

Yırcalılar kesilen zeytin ağaçlarının yerine yenilerini diktiler ve dört yıl sonra ilk hasadı yaptılar. Emine Sezer ilk hasadı şu sözlerle anlatmakta:

“Bu tarlalarda çok şey yaşandı o zaman. Kötü günler geçirdik. Zeytinleri yetiştirenler olarak çok üzüldük. Zorlu günler yaşadık. Şirket çalışanları bir gece gelip bütün zeytinleri kırıp geçirdi. Elimizi kolumuzu kırdı geçirdi. Elimizden hepsini aldı. Dört sene oldu, hiç ‘Sizin haliniz ne oldu?’ diyen yok. Tekrardan ağaçları diktik, sürdük, yetiştirdik. Bunları suladık, yeni doğan çocukların nasıl kahrı olur yetiştirirsin, bu zeytinlerin de aynı öyle kahrı var işte. Suladık, çapaladık, sürdük, kaç kez sürdük buraları. Şimdi mahsulleri hasat etmeye başladık. Çok mutluyuz ama yine de içimizde büyük korku var; yine gelirler, keserler, diye korkuyoruz. Zeytinler için yine direnirim, ölümüne uğraşırım, vazgeçmem. Çoluk çocuk biz buna bakıyoruz. Başka gelirimiz yok, buradan gelir sağlıyoruz.” (Yıldırım, 2018)

3.2.3.Direnişin Söyledikleri

Maria Mies'a göre, kadınlar ve toprak doğal kaynak muamelesi görür. Sermayenin kendiliğinden üretemeyeceği metaldır. Ve bu "üretim araçlarını ele geçirme" sömürgeleştirmenin ön koşuludur. Sömürgeleştirme sürecinde ise kullanılan yöntem soygun, gasp etme ve hayatlarını temelden yok etmedir. Bunu sürdürme biçimi ve aracı ise şiddettir (Mies, 2014: 16). Yırca'da yaşanan hak gaspında toprakların bir günde acele kamulaştırma kararı ile ele geçirilmesi soygunun en çarpıcı örneklerindedir. Bunun yanı sıra zeytinliklerdeki mahsulün köylü tarafından toplanmadan bunların gasp edilmesi, ürününü toplamak isteyen köylünün maruz kaldığı şiddet Mies'in savunusuna denk düşer. Toprakları ele geçirilen köylü kadınların kamusal alanları daralır. Bunun yanı sıra üretimi yani toprağı ele geçirme ve buraya ağır sanayinin gelmesi bir göstergedir. Artık kadınlar eve kapanacak, erkek işgücü sanayiye kayacak, kadınlar bir sonraki gün daha verimli çalışabilmeleri için erkeklerin ihtiyaçlarını karşılayacak, bakım emeğini üstleneceklerdir. Bir çeşit sömürge haline gelen evkadınlaşmış kadının emeği değer görmezken, bu emek yeniden üretim değeri ile sermayenin sürekliliğinin sağlayıcısı olma niteliği taşır. Öte yandan kadınlar, beden de işgücünü üreten metaldır. Bu anlamda Yırca'da yaşanan direniş, Mies'in ifade ettiği hayatlarını temelden yok etmeye yönelik gelen saldırıya doğrudan cevaptır. Kadınların, ellerinde kalan son kamusal alana, üretime, toprağı ve hayatlarına sahip çıkma mücadelesidir. Başka bir ifadeyle, evkadınlaşmaya karşı verilen direniş olarak da okunabilir. Melda Yaman'ın ifadesiyle; "Nasıl ki kapitalizm kadınların emeğıyle bedenini daha fazla sömürebiliyorsa, kapitalizmin krizi de kadınları çok daha fazla etkiliyor. Zira kapitalizm yansız bir sistem değildir, ataerki tarafından zeminlenmiş, cinsiyetli bir sistemdir"(Yaman, 2019).

Çevre direnişlerinde kadınların öncü olduğu aşikâr. Bunda kentleşme, sanayileşme ve tarım politikalarının etkisi ile tarımın cinsiyetli bir hal alması, küçük alanlara sıkışan tarımın temel geçim kaynağı olmaktan çıkması ile tarımın kadınlar tarafından yapılması kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. Direnişin kadın ağırlıklı olması direnişin biçimini değiştirdiğı gibi köylülüğe dair tarihsel ve kültürel veriler vermektedir. Güvenliğe karşı "Siz yemeğimize ne koyuyorsunuz?" şeklinde isyan etme pratiğı kadın deneyiminden ve pratiğinden yola çıkar. Bu

direnme pratiği tüm sanayileşme etkilerine rağmen köylülüğün canlı kaldığının da göstergesidir. Çünkü toprakla sofrası arasındaki bağ hâlâ sıkı bir şekilde kurulabilmiştir. Yemek ve tarımın sıkı sıkıya bağı köylülük pratiği de yine kadınlar tarafından kurulmuş olur. Dolayısıyla direniş biçimi ve söylemi tarımın kadınlaştığının, geçimlik üretimin kadınlar tarafından yapıldığının önemli göstergesidir. Ayrıca saldırıya karşı savunma pratikleri dışında oturma eylemi sırasında görüldüğü gibi daha barışçıl direniş yöntemlerinin benimsendiği görülmüyor. Kadınlar kendilerine saldıran, küfreden özel güvenlikten bahsederken, küfretmiyor, hakaret etmiyor. Onun yerine köyde kötülük yapan biri ya da kötüye dair olanı ifade ederken kullandıkları “Sevgisiz” kelimesini seçiyorlar ve “*Sevgisiz bunlar!*” diye öfkelerini dile getiriyorlar.

Direniş sırasında yaş almış kadınların daha çok yer aldığı görülmektedir. Genç kadınlarsa direniş bölgesine gidememelerini: “*Çocuklar var, iş güç oldu çok gidemedim ben zaten adam da izin vermedi benim.*” şeklinde ifade etmektedir. Başka bir kadın ise kocasının çalıştığını, başına bir şey gelmesinden, işten çıkarılmaktan korktuğunu bundan dolayı direniş bölgesine ne eşinin gittiğini ne de kendisinin gitmesine izin verdiğini belirtti. Genç kadınların yaş almış kadınlara göre daha az direniş bölgesinde yer alması, evliliklerde zamanla ev içindeki erkek iktidarının ağırlığının daha az hissedilmesinden kaynaklanır. Zamanla ev içinde erkeğin iktidarı çocuklar arasında dağıldığından kocalar egemen olma özelliğini kaybeder. Ayrıca kadınlar süreçte iktidarla yani erkeğe karşı baş etme, onu manipüle etme yöntemleri geliştirir. Dolayısıyla bu durumu direniş pratikleri ve manipüle etme biçimlerinin uzun vadede sonuçları olarak okumak mümkündür. Dolayısıyla, süreç genç kadınlarda daha farklı ilerler ve koca etkisi daha çok hissedilir.

Ayrıca nöbet alanında gece ve gündüz arasında cinsiyetli bir ayırım söz konusudur. Sabuncu kadınlardan bazıları direniş bölgesine “*sadece gündüzleri gidebildiklerini*” ifade ettiler. “*Benim adam izin vermez gece gitmeye zaten geceleri. Zaten geceleri daha çok adamlar kalıyor.*” şeklinde kadınların gece zeytin nöbetine katılmadıklarını ifade edenler oldu. Başka bir kadın ise direniş sürecini şu sözlerle anlatıyor:

“Nöbete gece falan oturmağa gidiyorduk da... Nöbeti şey yapıyorduk genellikle erkekler gidiyordu. Bayanlar eve geliyordu. Çoluğumuz çocuğumuz okula gidiyor. Evdeydik ama gece gündüz gittik hep. Her gün gidiyordum aşağı yukarı ben. Ateş yakıyorduk, oralarda oturuyorduk saat on ikilere kadar ondan sonra geliyordum evime.”

IV. BÖLÜM

4.KÖMÜRÜN İSİ SABUNUN MİSİ: SABUN EVİ KURULUYOR

Sabun evinin kurulma süreci ile Yırcalı kadınların ücretsiz emekten ücretli emeğe geçiş süreçleri, kamusal görünürlükleri ve güçlenme deneyimleri bu bölümde ele alınacaktır. Kadınların kooperatifleşme süreci tarihsel olarak anlatılacaktır.

4.1.Kadınlar Sabun İşinde

13 Mayıs 2014 tarihinde Soma'da 301 madencinin hayatını kaybettiği facia ve ardından Yırca'da zeytinlerin kesilmesi üzerine bölge dikkat çekmeye başlar. Soma işçi kenti olmasından ve zamanla tarımın da kısıtlı hale gelmesi nedeniyle kadınların kent içindeki alanları oldukça kısıtlı. İstihdam alanları ise yok denecek kadar az. Soma'da kadınlar memur ya da bankacı değilse mağazada tezgâhtar olarak çalışır, pazarcılık yaparlar. Güvencesiz, sigortasız ve düşük ücretle çalışan bu kadınların büyük bir kısmını da genç kadınlar oluşturur. Dolayısıyla, Soma'da kadınların istihdam alanları oldukça azdır. Köyde kadın olmak buna eklenildiğinde ise durum daha da zorlaşır. Yırcalı kadınların tarım dışında istihdam alanları yoktur. Zeytinliklerin kesilmesi ile bu da azalınca kadınların ev dışında alanları kalmaz.

Türkiye'de 2010 yılında kurulan, açlık ve yoksullukla mücadele eden, gıda bankacılığı üzerine çalışan bir sivil toplum kuruluşu olan *Temel İhtiyaç Derneği*, Soma'da 301 madencinin hayatını kaybetmesi üzerine madenci ailelerine yönelik kalkınma projesi yapmak ister. Soma'da kadınların çalışma alanı çok kısıtlı olduğundan kadınlara alternatif gelir modeli oluşturmak isterler. Ancak madenci ailelerinden hiç kimse projenin içinde yer almak istemez. Projenin düşünüldüğü dönem Yırca Köyü çevre direnişi ile bilinmektedir ve kırsal kalkınma projesinin Yırca Köyü'ne uygulanması gündeme gelir.¹⁵ Konu

¹⁵ İlginçtir ki, araştırma sırasında aynı yıl içinde yaşanmasına rağmen maden faciası ile Yırca Köyü arasında doğrudan ya da dolaylı herhangi bir ilişki ile karşılaşmadım. Köyde madende çalışan kimse yoktu ve Yırca'nın birincil gündemi hep santral, çevre

ile ilgili olarak İzmir’de sivil toplum kuruluşlarının da içinde olduğu bir çalıştay düzenler. Çıkan sonuç doğrultusunda “Soma Yırca Köyü Kalkınma Projesi” başlar. Köyü kapı kapı dolaşarak haber veren dernek köy kahvesinde kadınlarla toplanır. Kadınlar derneğin geliş sürecini şöyle anlatır:

“Sabun evi açılırken ben buradaydım köydeydim. Ben hiç böyle boş kalmam kendi kendime bir iş bulurum. Kendime oturduğum yerden de olsa... (eski tahta evi yıktıklarını tahtalardan çivileri söktüğünü anlatır) ...tahtaların çivilerini çıkarıp usul usul tırpan ile ayırıp çuvala koyuyordum. Kışın yakmak için böyle yarıp yarıp da. Baktım yanımdan iki tane kız geçiyor. Oradan nereye gidiyorsunuz kızlar hoş geldiniz bakam kimin nesisiniz, yabancısınız falan dedim bunlara. Sohbet ettik biz dediler işte çalışacak insan alıyoruz, yazıyoruz isimlerini. Sabun evi açacağız köyünüze öyle bir şey geziyoruz, dediler. Kızım dedim benim yaşım dedim 60-63 ama dedim beni alırsanız beni de yazın dedim ben çalışmak istiyorum. Ben hiç aylak durmayı sevmiyorum dedim. Çalışır mısın, dedi. Çalışırım, benim yapacağım bir şeyse çalışırım ama sırtımda taşınacak bir şeyse ağır bir şeyse yapamam dedim.”

Bir sonraki süreci başka bir kadın şu sözlerle dile getirir:

“Köye iki kız geldi bu sabun işi için. Dediler böyle bir iş var, yapar mısınız? Yaparız, dedik niye yapmayalım. Kahvede toplandık. Erkekleri almadık çıkın dedik ya. İlk başta çıkmak istemediler. Kadın kadına görüşeceğiz biz dedik. O toplanmada konuştuk gelenlerle. Sabun yapalım dedik sonra. Öyle başladık biz bu sabun işine. İsteyen oldu istemeyen oldu. Biz istedik ama.”

Toplantıdan sonra dernek köyde sabun atölyesi olarak kullanmak üzere bir köy evini kiralar, üretim için tüm malzemeleri tahsis eder ve 34 kadınla işe başlarlar. Köyde işe katılmayan kadınlar olur bunlardan bazılarının gerekçesi ise; “Kömür toplama işi daha iyi para getiriyor. İki buçuk liralık sabunla para kazanılmaz.” diyerek işe dâhil olmaz. Bu atölye sayesinde kadınların köyde toplanma alanı olmuş olur. Atölyede Yırca Yasemin Sabunları ismiyle süs sabunu dedikleri

direnişi oldu. 301 madencinin hayatını kaybettiği facia Soma merkezin gündemindeydi. Bu nedenle araştırmanın kapsamı gereği çalışma içinde yer alamadı.

küçük dekoratif sabunlar ve kokulu taş üretimi yaparlar, bunun yanı sıra bilgisayar, internet ve sosyal medya kullanımı gibi eğitimler de gerçekleşir. Burada amaç, kadınlara yeni bir iş öğretmek ve alternatif gelir sağlamaktır. Dernek, projeyi kadınların kendi evlerinde sabun üreterek işe devam edebilecekleri, ev eksenli çalışma olarak tasarlar. Örneğin bu nedenle sabun evinde her kadına verilmek üzere tüm sabun kalıbı çeşitlerinden 34'er adet vardır. Proje süresince kadınlar birlikte üretim yaparlar. Derneğin bağlantıları üzerinden çeşitli kurum ve kuruluşlardan alınan toplu siparişler sayesinde kadınlar gelir elde etmeyi başarırlar. Toplu siparişler gelir, kadınlar hep birlikte üretim yaparlar. Bu sayede kadınlar arası ilişkiler de gelişir. *“Birbirimizi bilirdik ama tanımazdık.”* sözleriyle aralarındaki dayanışmanın, birlikteliğin kuvvetlendiğini anlatırlar.

Zamanla köyde kadınların dilinde *“Kömürün isinden pisindense, sabun daha iyi mis gibi”* sözleri dolanmaya başlar. *“Kömür işi pis üstün başın toz pislik içinde, kadınsın ağır torbaları kaldırıyorsun, belin ağrıyor. Ellerin, tırnaklarının arası hep kömür doluyor. Bak şimdi mis gibi ellerimiz. O yüzden kömürün isindense, sabunun misi.”* sözleri *“Kömürün isi sabunun misi”*ne dönüşür böylece kadınlar kendi sloganlarını bulurlar. Bir yılın sonunda ise proje sonlanır. Proje ile birlikte kadınlar ilk kez tarım ve kömür toplama işi dışında bir alanda çalışarak para kazanır.

Kadınların sabun işine bireysel olarak devam etmesi halinde ev eksenli çalışma olacağından kadınlar daha çok eve kapanmış olacaktı. Ayrıca köydeki kadınların sosyal medya aracılığıyla sipariş alıp sabun üretimine devam edebilmesi de imkânsızdı. Çünkü bugün bile pek çok sabuncu kadının kendi evinde internet bağlantısı bulunmamaktadır. Bunun dışında bunun alt yapısını oluşturacak akıllı telefon ya da bilgisayar gibi teknolojik ürünleri de yoktur. Kadınların köyden bu işi devam ettirmesi bundan dolayı kısıtlıdır. Aynı zamanda köyde 34 kadının aynı işi yapması ve gelir elde etmesini beklemek sadece bir adet bakkalı, köy kahvesi dışında alışverişe dair alanın, pazarın bulunmadığı, özel kargo firmalarının dahi dağıtım bölgesinin dışında kaldığı yerde imkânsıza yakındır. Bir başka ifadeyle kadınların sabun işine bireysel olarak devam edebilmeleri bu şartlarda mümkün değildir. Ayrıca koşulların uygun olması

halinde dahi ss sabunu gibi hobi faaliyeti olan bir ürün ile düzenli gelir sağlanamaz.

4.2.Kadınlar İçi Bırakmaz: “Sabun evimizi kurduk”

Projenin bitmesinin ardından kadınlar sabun işini bırakmak istemezler. Ancak köydeki erkekler bu işin artık bitmesini isterler. Erkeklerden gizli gizli bir araya gelen kadınlar, işi bırakmamaya karar verirler. Gizli buluşmalar Scott’ın kolektif gizli senaryolarına benzer. Scott, “gerçek isyan dışında, güçsüz grupların hegemonik görüşlerin pekiştirilmesinde suç ortaklığı etmelerinde kişisel çıkarlarının” olduğunu savunur (Scott,2014: 22). Gizli suç ortaklığı ve çıkar birlikteliği dayanışmayı da beraberinde getirir.

Kadınların sabun işine devam etme kararı üzerine, daha önce projede çalışan ve projenin bitmesinin ardından kadınlara destek olmak için köye yerleşen Kenan¹⁶ ile birlikte kadınlar yeniden işe başlarlar. Öncelikli iş olarak “adamların” ikna edilme süreci vardır. Sabun işine devam etmek isteyen kadınlar erkeklerden gizlice bir araya gelirler. Köydeki erkeklerin bazıları kadınların bu işi yapamayacaklarını düşündüklerinden izin vermezler. Onlara göre; “*Kadınlar tek başlarına bu işi yapamazlar.*” Ancak kadınlar durmaz ve erkekleri “*bir şekilde ikna ederler.*” Sonrasında bu ikna süreci için kadınlar ilk başlarda, “*İzin verdiler adamlar bir şey demediler.*” diye ifade etseler de, araştırmanın sonraki sürecinde “*Sonradan ‘sizin yüzünüzden yapamadık’ diye başlarında söylenmeyelim diye bir şey demediler.*” diye fısıldayı verdiler.

Bu süreçte çocuk bakımı, evlilik, torun bakma, bahçe işi, hayvan bakma ya da başka yere yerleşme gibi nedenlerle sabunculardan ayrılanlar¹⁷ olur. Başka bir ifadeyle, ücretsiz emek yine kadının ayak bağı olmasından kaynaklı ücretli işte çalışamazlar. Öte yandan sabun evinde çalışırken evlenip, sonrasında kocanın izin vermemesi gibi gerekçelerle sabun işini bırakanlar da olur. Genç

¹⁶ Kenan’a ilişkin ayrıntılı bilgi çalışmada “Köyde Bir Aktivist” başlığı altında ayrıntılı olarak paylaşılmıştır.

¹⁷ Çalışmanın zaafi olarak, araştırma boyunca ne yazık ki sabun evinden ayrılan kadınlar ile görüşme fırsatı elde edilememiştir.

kadınların eşleri manipüle etme biçimlerinin daha az olduğu ve koca baskısını, iktidarını daha çok hissettikleri görülür.

Kadınlar öncelikle Yırca Köyü Derneği'ne bağlı *Yırca Hanımeli El ve Ev Ürünleri* adıyla iktisadi işletme kurarlar. İsimlerine: “*Kendi ellerimizle yaptık. Biz hanım değil miyiz? Hanım olduğumuz için Hanımeli yaptık adımızı*” derler. Bu sayede kurumsal alt yapıları oluşmuş olur. Maddi zorluklar ve Soma'daki bürokratik süreç nedeniyle kooperatif olmayı başaramazlar. Ancak her daim kooperatif gibi çalışmayı kendilerine hedef edinirler yani birlikte iş yapmayı.

Kadınların bir mekâna ihtiyaçları vardır. Ekipleri kalabalık olduğu için gelirleri de düşük olduğundan her ay 150 lira da olsa kira vermek onlara ağır gelir. Kendilerine ait yerleri, evleri olsun isterler. Köyde eski bir taş evi satın alıp sabun evine, çalışma alanına dönüştürmek isterler. Bunu sağlayabilmek için kadınlar sabun yapıp satarlar. İsteklerini sosyal medya hesaplarından ve Fongogo¹⁸ üzerinden duyururlar, destek için “imece çağrısında” bulunurlar. Sabun satışları, gelen destekler sonucunda köyün meydanında yer alan, sabunculardan birinin annesine ait olan ve 2015 Haziran ayından beri kullanılmayan 100 yıllık bir taş evi Şubat 2017'de 23.000 TL'ye satın alırlar. Bunun 10.000 TL'si Fongogo sitesi üzerinden gelen desteklerle, kalanı ise kadınların sabun satması ve imece çağrılarına gelen yanıtlar sayesinde 750 kişinin katkısıyla satın alınır. Artık sabuncu kadınların kamusal alanda toplanmak için *kendilerine ait alanları* vardır. Kadınlar buraya atölye demek yerine kendilerini daha rahat hissettikleri yer olmasından ev demeyi tercih ederler. Üretim yeri ya da iş demek yerine sabun evi olarak ifade etmeyi tercih ederler.

¹⁸ Kitlesele fonlama yapan “Fongogo, her türlü projenin hayata geçmesi için ihtiyaç duyulan sermayenin kitlelerin desteğiyle bir araya getirilmesine aracı olur. Proje sahiplerinin proje sayfaları yaratıp ödeme sistemlerini kurabileceği ve sistemi yürütebileceği düzeneği Fongogo sağlar.” Detaylı bilgi için; <https://www.fongogo.com/>

4.3.Sabun Evinde İnşaat Başlar: “Biz her işimizi kendimiz yaparız. Badana boya da yapar, beton harcı da kararız.”

Köy evinin kolektif çalışma alanına dönüşmesi gerekir. Çünkü kadınlar hem birlikte çalışmak hem de ürün çeşitliliğini arttırmak isterler, ancak ev mekânsal olarak buna uygun değildir. İnşaat çalışmalarına başlarlar. Bunun için de sadece küçük sabun satışı yeterli gelmediğinden köydeki kadim gelenek olan zeytinyağlı sabun yapmaya da başlarlar. Ayrıca da endüstriyel üretimin hızı karşısında Yırcalı kadınlar, sabun düzenli gelir getiremediğinden ürün çeşitliliğini arttırmaya çalışırlar. Öncelikle köyde yaş almış kadınların yaptığı aslında gelenek olan bugün yeni kuşaklar tarafından unutulmuş zeytinyağlı sabun dâhil ettikleri ilk üründür. Ardından doğal balmumundan mumlar yaparlar. Bunun yanı sıra kilerlik ürün olarak yaptıkları ekmek, tarhana, salça, erişte gibi gıda ürünlerinin de satışını yapmak isterler. Bunun için evin çalışma alanı haline getirilmesi gereklidir. Bu amaçla kolları sıvayan kadınlar çalışmalara başlarlar. Alınan ev yüksek girişli ve tek katlı olup duvarlarla çevrili avlusu bulunan küçük bir yerdir. Çalışma alanına dönüştürürken evin iç kısmına tarihi ve kültürel özellikler taşıdığı için dokunulmaz. İki odası ve bir salonu olan evde mutfak tezgâhı bulunmaz. Lavabo olarak kullanılan bölüm yerdedir. Suyu tutması için küçük bir yükselti yapılmıştır. Lavabonun hemen yanında pişirme alanı olarak ocak yer alır. Banyosu yatak odasında yüklük olarak kullanılan dolabın hemen yanında, yine dolap içindedir. Tuvalet ise, ev dışında avlu içinde yer alan köydeki klasik eski köy evlerindedir. Evin iç kısmı gerek şehir dışından gelen misafirlerin konaklayabilmesi gerekse de çalışma alanı olarak kullanılabilir. İnşaat sırasında çok kötü durumda olan evin çatısı yeniden yapılır bodrum olarak kullanılan bölüm sabun malzemelerin saklanması için depo haline getirilir. Bu alana üretim için tezgâhlar yaptırılır. Ayrıca avluya köy ekmeği yapabilmek için köy fırını yaptırılır. Bunun yanı sıra avlu içine gıda üretimi için salça, tarhana, ekmek gibi ürünleri yapabilecekleri içinde ocak, tezgâh ve taş fırının bulunduğu kapalı bir üretim alanı inşa ederler.

Ayrıca alınan evin yanında ancak evden tamamen bağımsız girişli küçük bir dükkân yer alır. Eskiden burası bakkal çok daha öncesinde ise kiraathane olarak kullanılmış. Evin alınması ile sabuncu kadınlara ait olan bu yer de *kadınlar kahvesi* olur. Masa ve sandalyeleri bağışçılar tarafından sağlanan

kahvenin sıvası, badanası kadınlar tarafından yapılır. Burası kadınların toplanma alanı olarak düşünülür. Köyde sabuncu olmayan kadınların gelmesini sağlamak açısından sabun evi ile mekânsal bir bağlantısı kurulmaz. İlk başlarda ev ile kahve arasına avludan geçiş, yol açılması konuşulur ancak köydeki kadınların da rahatça kahveye gelebilmesi için istenmez. Çünkü zamanla köydeki kadınlar ile sabuncu kadınlar arasında bir ayırım oluşur. Sabun evine köydeki diğer kadınlar çalışma dışında ziyaret için de pek gitmezler. Kadınlar bunun önüne geçebilmek için kadınlar kahvesinin girişini sabun evinden bağımsız yaparlar. Bu anlamda, herhangi bir ayırım olmadan tüm kadınların rahatça geldiği sağlayıcı mekânı kadınlar kahvesi olabilir. Kadınlar kahvesi, köydeki tüm kadınların bir araya gelebilecekleri mekân olması açısından oldukça önemlidir. Köydeki kadınlar arası ayırımın önüne geçen, biraradalığı sağlayıcı ve koruyucu mekân olma özelliği taşır. Henüz tam bir işlerlik kazanamamış kahve, misafirleri ağırlamada ve sabuncu kadınların bir araya gelmesinde kullanılır. Sonrasında ise buluşma mekânına dönüşmesi istenir. Köye dışarıdan eğitim için gelen sivil toplum kuruluşlarıyla buluşulur, toplantılar yapılır.

Sabun evine kadınlar kahvesi gibi bir mekânın dâhil edilmesi bir yanıyla köyün tam da ortasında yer alan sabun evinin kabuğuna kapanmasının önüne geçer. Köydeki ev yapılarında olduğu gibi sabun evi de mekânsal açıdan dışa kapalı bir yerdir. Kahvenin bağımsız olması kadınların gelip giderken ya da orada bulunmaları ile de köyde kamusal görünürlük sağlar. Yani sabun evi kapalı; kadınlara mahsus, mahrem bir mekân olmaktan çıkmış olur. Sabuncu kadınlar, kahve dolayısıyla daha görünür olurlar.

Sabun evinin inşaat sürecinde kadınlar maddi anlamda zorluk yaşarlar. Tüm bu üretim alanlarının tasarımı süreci ve projelendirilme kısmı ‘Herkes için Mimarlık’¹⁹ grubu ve öğrencilerinin dayanışmalarıyla yapılır. Kadınlar, inşaat malzemelerini sabun siparişi geldikçe alırlar. Süreç çok uzadığından ve sipariş de gelmeyince yeniden destek için ımece çağrısında bulunurlar. Gelen destekler

¹⁹ Herkes için Mimarlık Derneği; “Kentsel ve kırsal alanlarda, projelerin tasarım, planlama ve inşaat süreçlerinde eksikliği hissedilen katılımcı mekanizmaları teşvik ederek toplum yararına ve toplumla birlikte çalışan bir mimarlık ortamı oluşmasına katkı sağlamayı” hedefleyen sivil toplum kuruluşudur.
(<https://herkesicinmimarlik.org/>)

ve sabun satışları sayesinde sabun evinin inşaat süreci tamamlanır. Kadınlar ve Kenan tüm süreçte kendileri çalışırlar. Masrafı en aza indirmek için pek çok şeyi kadınlar kendileri yaparlar. Ancak ustalık gerektiren işlerde başkasına ücret karşılığı yaptırırlar. Örneğin çatının yapılması, fayansların döşenmesi gibi inşaat işlerinde. Onun dışında inşaat atık malzemelerinin traktöre yüklenmesinden, tıkanan giderin açılmasına, boya, badana işlerinin yapımından duvara sıva çekilmesine kadar pek çok şey kadınlar tarafından yapılır. Ancak erkeklerden traktörle bir şey taşınacak ise yardım alınır. Ayrıca kadınlar bu işleri yaparken kimseye bu nasıl yapılacak yol yöntem ne diye sormadan iş sırasında kendileri yaparlar. Erkeklerden destek istenmez. Kadınlar durumu şu sözlerle ifade ediyorlar: *“Biz her işimizi kendimiz yaparız. Badana boya da yapar, beton harcı da kararız.”*

Sabun evinde su giderinin tıkanması üzerine kadınlar boruyu çıkarır ve içlerinden birinin bulduğu uzun bir demir çubukla tıkanıklığı açarlar. Bu işi yaparken de şunu söyler: *“Adamlar nerde her zaman bizim yanımızda olacak. İş başa düşüyor. Biz her şeyi kendimiz yapar olduk.”* Dolayısıyla köyde kadın işi erkek işi gibi bir ayırmadan söz etmek oldukça güçtür. Pek çok iş kadınlar tarafından zaten yapılır.

İnşaat işlerinin bitmesiyle dört yıldır sabun işi ile uğraşan kadınlar 8 Mart 2018 tarihinde sabun evinin açılışını gerçekleştirirler. Bazı eksikleri içinde barındırır da sabun işinin kurulması maddi imkânsızlıklar nedeniyle dört yılı kapsayan emek yoğun çalışma süreci sonunda olmuştur. Böylece köyde kadınların bir araya gelebilecekleri ilk ve tek kolektif çalışma mekânı olan sabun evi kadın emeği ile kurulur.

4.4.Sabun Evi Çalışma Biçimleri

Sabun üretimi yapan kadınlar, gıda üretimine araştırma süreci içinde ne yazık ki yasal izinler nedeniyle başlayamazlar. Şimdilik, küçük süs sabunları, köyün kadim geleneği olan zeytinyağlı sabun ve doğal balmumundan mumlar üretir ve köyün dağlarından topladıkları kekikleri kurutup satışını gerçekleştirirler. Tüm bunları geleneksel ve doğal yöntemlerle yaparlar. Kekliği

güneşte kurutur, zeytinyağlı sabun yapımı için kaynatma ve mayalama yöntemlerini kullanırlar. Kadınların ifadesiyle sabun yapım süreci, çalışmanın biçimi şöyledir:

“İnternette istiyorlar. Dükkânımız var internette. Oradan istek yapıyorlar. İstedikleri zaman Kenan'a mesaj atıyorlar. Kenan da bize atıyor yarın mesela sabun dökülecek işte şu kadar sabun. 300-500-5000 tane yaptığımız zaman oldu. Geliyoruz, toplanıyoruz sabaha kadar da olsa 3 gün içinde erişecekse²⁰ 3 gün içinde gece gündüz çalışıyoruz erişirmeye çalışıyoruz. ... Kaynatıyoruz sabunu döküyoruz akşamdan maya alıyoruz, sabaha kaynatıyoruz onu el sabunu²¹ döküyoruz. Döktükten sonra donuyor o. Ondan sonra da kesiyoruz kalıplara koyuyoruz. Böyle parçalıyoruz onları düzeltiyoruz. Onları doğal zaten çok yamuk yıllık oluyor ya. Tabii çok düzgün olmasa da azıcık yamuk yoluk oluyor. Tabii makineden çıkmıyor bu el sabunu. Onları tekrar kâğıtlara sarıyoruz, tekrar bağlıyoruz işte kim istediye isteyenlere ulaştırıyoruz, gönderiyoruz kargo ile.”

Mumları ise hakiki balmumundan doğal içeriklerden üretiyorlar. Balmumunun faydalarını şöyle anlatıyorlar:

“Parafinli mum yapıyorduk. Parafin insana zararlı olduğunu öğrendik. Doğal muma döndük. Balmumuna döndük. Doğal mum da şifa çok astıma, bronşite... Yaktığımız zaman öksürüğe, çocukların odasına falan alanlar teşekkür etti böyle... Asla zararlı bir madde kullanmıyoruz biz genelde her şeyi doğal yapıyoruz.”

Bu ürünlerin Sağlık Bakanlığı'ndan izinli olması ve test sürecinden geçmiş olması gerekiyor. Yırcalı kadınların bu sürecinde gerekli izinlerin alınmasında İzmir Kimya Mühendisleri Odası Ege Bölgesi Şubesi'nin gönüllü kimyager desteğiyle testler yapılır, gerekli izinler alınır. Bu izinler sayesinde kadınlar, çeşitli tüketim kooperatiflerinde sabunları satma imkânı elde ederler.

²⁰ Siparişi yetiştirmek, bitirmek, tamamlamak anlamında kullanıyor.

²¹ Köyde zeytinyağlı sabunu kendileri yaptıkları için 'el sabunu' ya da 'ev sabunu' şeklinde ifade ediyorlar.

Kadınların çalışma modelleri zaman zaman değişir. Rekabetçi olmayan, hakkaniyetli ve herkesi kapsayan bir model oluşturmaya çalışırlar. Kenan'ın ifadesine göre, farklı çalışma modelleri denenmiş; katı kurallar konulacak, üretim olduğunda herkes gelecek ya da çalışma grupları oluşturulup sıraya konulmuş, gruptaki herkes üretim olacağı zaman sabun evinde olacak gibi. Ancak bazı kadınların pazarcılık yapması, çocuk bakımı gibi nedenlerle gelememesi üzerine bu yöntemden vazgeçerler. Sonrasında esnek bırakılır bu da çok büyük ücret farklarının doğmasına neden olur. Rekabetin önüne geçmek için herkes geldiği saati deftere yazar, saat olarak az gelene daha sonrasında öncelik tanınır. Elbette bu “*hesap kitap işini*” kadınlar düzenlemekte güçlük çekerler. Kenan bu noktada kadınlara destek olur, planlamayı yapar. Kadınlar sipariş geldikçe çalışır ve üretim yaparlar. Büyük siparişler geldiğinde tüm kadınlar birlikte sabun evinde olurlar. Ancak küçük siparişler için ekipleri kalabalık olduğundan üç gruba ayrılırlar, bu gruplar sıralı çalışır. Her gelen kadın geldiği saat aralığını deftere yazar. Sağlanan kazanç, buradaki saatlere göre önce sabun evinin ihtiyaçları karşılandıktan sonra kadınlar arasında bölüşülür. Dolayısıyla kadınlar saat ücreti almış olurlar. Bu çalışma saatleri sadece üretimi kapsamaz. Bunun yanı sıra sabun evi inşaat temizliği, misafirlerin karşılanması, ağırlanması da çalışma biçimleri arasında yer almaktadır. Ücretleri tüm kadınlar bir araya gelip dağıtırlar. Bu sayede şeffaflık çerçevesinde ortak gelir sağlama modeli oluşturmaya çalışıyorlar. Öte yandan doğal ürünler üreterek de kadınlar ekolojik bir ekonomi modeli de yaratmış olurlar.

Sabun evinde herkesin bir görev tanımı bulunmaktadır. Bu görev dağılımları şöyle: üretim plancısı, tedarikçi, kalite kontrol, hesapçı, sipariş takip, sosyal medya ve tanıtım. Kadınlar, başlarda sipariş alma, ürün bittiğinde tedarik etme, fatura hazırlama gibi işlerde zorlanır ve hep Kenan'ın desteğine ihtiyaç duyarken zamanla bunlar aşılar, kadınlar kendileri siparişleri hazırlayıp kargo ile gönderir duruma gelirler. Bir yandan kolay gibi görünen süreç köyden çıkma imkânının dahi kısıtlı olduğu, ücretli çalışma deneyimi olmayan kadınlar için zaman gerektiren işlerdir. Yanlış yapmaktan, hatalı iş yapmaktan çok korkarlar. Diğer taraftan bu korkuya inat, “*Yanlış yapa yapa öğreneceğiz. Yanlış yapmaktan korkmayacağız. Başka türlü öğrenmeyiz.*” diyerek birbirlerine destek olurlar. İşi yapabiliyor olmak kadınların büyük bir özgüven duymasını sağlar.

Çünkü sadece sabun üretim sürecinde yer almazlar, artık tüm süreci dayanışma ile yürütebilmektedirler. Ayrıca sabun evinde kimse bireysel çalışmaz ve tüm kararlar ortak alınır. Bu da işi ve mekânı daha çok sahiplenmelerini, kendilerini ait hissetmelerini sağlar. Bu nedenle sabun evinin kooperatif gibi çalışan bir iktisadi işletme olduğu söylenebilir.

Sabun düzenli gelir getirecek bir ürün olmadığından kuruluş döneminde çok fazla maddi sorun yaşayan kadınlar, izinlerin alınması ve gönüllü kimyager ile ürün çeşitliliğini arttırmayı hedeflerler. Bunun dışında kadınlar gelir konusunda oldukça sorun yaşarlar. Düzenli birkaç kişisel siparişleri bulunmaktadır. Sosyal medya sayfaları²² ve internet satış mağazası²³ üzerinden sipariş alırlar. Bunların dışında kadınlar asıl geliri sendikalar, işletmeler, şirketler, fabrikalar tarafından özel günlerde verilen toplu siparişler ve farklı illerde gittikleri festivallerdeki satışlardan elde ederler. Bu satışlar dönemsel olduğu için düzenli gelir getirememektedir. Sabun evinin en yoğun olduğu dönemler, 8 Mart Kadınlar Günü, 25 Kasım Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Günü, Anneler Günü ve yılbaşısıdır. Özel günlerin bitmesini takip eden mayıs ayı ile birlikte siparişler sona erer. Dolayısıyla, yaz dönemi genellikle sabuncu kadınların en durgun dönemi olur.

4.5.Gözleme Evi

Sabuncu kadınlar, sabun ve mum dışında alternatif, gelir getirici ve dönemsel işler de yaparlar. Sabun evinin durgun dönemlerini canlandırmak, hem de alternatif olması için her Kurban Bayramı öncesi gözleme işi yaparlar. 15-20 günü kapsayan bu işin yeri oldukça çarpıcıdır. 2012 yılında köylerin mahalleye dönmesi ile köye ait olan topraklar belediyeye geçer. Zeytin ağaçlarının kesildiği bölgenin bir bölümü bu nedenle belediyeye ait alandır. Zeytin ağaçlarının kesilmesinin ardından boş kalan araziye belediye “Modern Canlı Hayvan Pazarı”nı kurar. Trajik olan bir kıyım alanının tam da üzerine başka bir kıyım

²² Instagram: <https://www.instagram.com/yircahanimeli/?hl=tr>

Facebook: <https://tr-tr.facebook.com/yircahanimeli/>

Twitter: <https://twitter.com/yircahanimeli>

²³ İnternet satış mağazası: <https://good4trust.org/yircahanimeli>

mekânı kurulur. Her Kurban Bayramı öncesinde burada büyük bir kalabalık oluşur. Şehirde kurbanlık hayvan almak ve hayvanlarını satmak için gelenlerle dolup taşar. Merkezden seyyar dönerciler, çaycılar gelir bu süre zarfında orada satış yapar.

Sabuncu kadınlar da burada gözleme yapıp satmaya başlarlar. Bu bölge belediyeye geçmeden köylü tarafından zeytinliklere geldiklerinde kullanılması amacıyla yapılan çeşmenin tam da yanına kururlar sofraları. Kadınlar sıralanır sofraların başına, oklavaları alırlar ellerine ve *“Bu su, bu çeşme bizim. Vaktinde emeğimizle yaptırıldı. Çeşmenin yanından başka bir yer istemeyiz. Gözleme evi kurulacaksa çeşmenin yanına kurulacak!”* diye diretirler. Her yıl da çeşmenin yanına konteyner kuran kadınlar gelenlere gözleme, çay satarlar. Çeşmenin kadınlar için sembolik anlamı olmasının yanı sıra, kadınların suya çabuk ulaşılması ve su taşınması zor olduğundan kadınlar çeşme yanı olmasında direnirler.

Gözleme evi, kadınların en yoğun geçen dönemlerden biridir. Sabahın erken saatlerinde bölgeye giden kadınlar, akşam geç saatlere kadar çalışırlar. Kurban Bayramı'nın yaz günlerine geldiği düşünüldüğünde çalışma saatleri oldukça uzundur. Sabun evinde olduğu gibi gözleme evinde de kadınlar arası iş bölümü vardır. Bu iş bölümünü yaparken yaş dikkate alırlar. Örneğin; daha genç ve aktif olanlar servis işine bakarken, yaş almış olanlar bedenen daha az yorucu olan işleri takip ederler. Ayrıca aralarında matematiği, *“hesabı”* daha iyi olanlar ödeme kısmında, yufka açmayı bilenler ya da daha hızlı açanlar sofrada yer alır. Bu sayede hem kargaşanın önüne geçilmiş olur hem de herkesin yapmakta zorlanmayacağı bir çalışma biçimini oluşturmuş olurlar.

Hayvan pazarı köyden uzak, çevresi tarım arazisi ile kaplı tenha bir yerdir. Pazar olduğunda kalabalık olsa da köylü nezdinde *“güvenli”* alanlardan sayılmaz. İşte bu güvenli alanlarda kadınların *“kadın başlarına”* orada olması erkekler tarafından sorun oluşturur. *“Kadınların orda kadın başlarına ne işi var. Orası içkici, sarhoş yeri. Başınıza bir şey gelir. Kadın başınıza o işi yapamazsınız.”* gibi ifadeleri sıralayıverirler hemen. Kadınlar buna rağmen, *“Tek değiliz ya, o kadar insanız ne gelecek başımıza. Yan yana olunca hiçbir şeycik olmaz.”* diyerek gözleme işine başlarlar. Birlikte olma halinin iyileştirici etkisi

kadınların özgüvenlerinin artmasını sağlar. Bu sayede güçlenme deneyimi olarak erkeklere karşı daha net tavır alabilir hale gelirler. Kadınlar işe başlayıp gayet iyi üstesinden de geldiğinde, aynı zamanda gelir de elde etmeye başladığında erkekler artık kadınlara iş konusunda müdahale etmemeye başlar. Buna rağmen erkekler aralıklarla gözleme evine “kadınlar ne yapıyor?” diye kontrole gelirler. Hem kadınlar hem de erkekler “yardım etmeye geldiklerini” söyleseler de “kadınları korumak” için orada oldukları çok net şekilde anlaşılır. Çünkü gözleme evine gelenlerin çoğunluğu erkeklerden oluşur. Her ne kadar erkekler; “çalışıyorlar burada, güzel bir şey.” diyerek kadınları desteklediklerini söyleseler de öte yandan iktidarlarının gölgesini eksik etmezler. Kadınlarsa; “Onlar gelsin gitsin. Aman, gelsinler de içleri rahat etsin. Arada bize destek de oluyorlar. Biz çalışıyoruz sadece.” diyerek işe engel olmadıkları sürece görmezden gelirler. Kadınların en çok başvurdukları manipülasyon biçimlerinden biri gündelik pratikler içinde ortaya çıkan erkeklerin söylediklerini görmezden gelme yöntemidir.

4.6.Kurumsallaşma Sorunu Olarak Kooperatifleşememe

Sosyal devlet anlayışının tahribata uğradığı, yoksulluğun “önlenmesi”, gelir farklılıklarının fazla olduğu ülkede kadınların toplumsal konumlarının iyileştirilmesi, istihdam oranlarını yükseltmek amacıyla devlet fonlar, makro ve mikro krediler ile kadın girişimciliğine destek sağlar. Bu ev eksenli çalışma biçimi ile güvencesiz, sigortasız, esnekleşmiş çalışma ile kadın emeğinin enformelleşmesine neden olur. Kadınlar çalışma biçimini, çalışma olarak değil “boş zamanı değerlendirme” ya da “aile bütçesine katkı” olarak görür. Bu teşvik kredileri işsizliğin geçici çözümleridir (Ergüneş, 2010). Günümüzde ise mikro kredilerin yanı sıra, sosyal devlet anlayışı yerini projelere bırakmış ve sivil toplum kuruluşları bu işi üstlenmiş durumdadır. Bu nedenle Yırca’da da bir örneği görüldüğü üzere, kırsal kalkınma, yoksullukla mücadele ve kadın istihdamını arttırmaya yönelik projeler gelişir.

Yırca’daki süreç kalkınma projesinden öz örgütlenmeye doğru genişleyen bir süreç olur. Başlangıçta kadın istihdamı arttırmaya yönelik

başlayan projede, üretim odaklı, verimlilik temelli çalışma biçimi benimsenir. Kadınların gelir sağlamasına yönelik bu tarz projelerin yalnızca bireysel üretime dayalı olması, kadınlar arası rekabetin oluşmasına yol açtığı gibi kırsal bölgedeki ilişkileri de bozar. Ayrıca sabun üretmeyi öğretme ve buna dair sertifika vererek kadınların evde üretim yapmalarını hedefleyen derneğin projesi ev eksenli üretimle beraber güvencesiz çalışmaya neden olur dolayısıyla enformel sektöre hizmet eder.

Ev eksenli üretim, parça başı ya da sipariş üzerine evden çalışma biçimidir. Evden dışarıda çalışma imkânı olmayan kadınlar için gelir getirici çalışma olsa da, üretimin evden yapılmasından kaynaklı kadını daha çok eve kapatan, esnek ve sömürüye açık hale getirir. Bir başka ifadeyle, “Ev eksenli çalışma sömürünün en üst düzeyde görüldüğü çalışma biçimidir.” (Memiş ve Özay, 2011: 261). Ev eksenli çalışmada, çalışma alanının ev olması ile ev ablukaya dönüşür. Evde üretim olduğu için çalışma olarak görülmediğinden kadının görünürlüğünü de azaltır. Geleneksel ilişkilerin olduğu köyde sipariş almanın zorluğunun yanı sıra, kadınlar arası rekabetin oluşmasına neden olur.

Türkiye’de ev eksenli çalışma alanında ilk kooperatif olma özelliği taşıyan Avcılar Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi’ni anlatan “*Avcılar Aracılar ve Kadınlar*” isimli belgesel ev eksenli çalışan sekiz kadının kooperatifleşme deneyimini konu alır. Belgesel ev eksenli üretimin, kadın emeğinin sömürü biçimine dönüştüğünü, parça başı yapılan işlerden en çok fabrikadan bu işi alıp kadına getiren aracının kâr sağladığını anlatır. Kooperatif ile birlikte araçların, emeklerinin büyük bir bölümüne el koymasının önüne geçerler, kadının emek sömürsünü azaltmaya çalışırlar. Belgeselde kadınların kooperatifleşme deneyimi ile bir araya gelip örgütlenme sağladıkları bunun için mekânın ve dayanışmanın önemi vurgulanır. Parça başı üretimin zorlukları çarpıcı şekilde anlatılır (Atölyemor Kollektifi, 2005).

Avcılar Kadın Kooperatifi deneyiminin gösterdiği gibi birleştirici bir mekâna ihtiyaç vardır. Bu mekân kadınlara kamusallık kazandıracığı gibi kadın dayanışması ve güçlenmesini sağlar. Kooperatif tipi örgütlenmeler, iş bölümü açısından da kadın hareketi ile de benzerlik taşır. Kadın kooperatiflerinin tanımı, çalışma biçimi ve amaçları şöyledir:

“Ev içi cinsiyete dayalı eŐitsiz işbölümü ve güç ilişkilerinin dönüŐtürölmesinde katkı sağlar. Kooperatiflerin bunu kadının ekonomik ve sosyal hayattaki yerini genişletmesi, gelir, sosyal ağlar, kurumsal hak ve hizmetler gibi kaynaklara erişimi ile sağlayacağı ifade edilmiştir. Buna karşılık, bu iddiayı değerlendirirken hane içi cinsiyetçi iŐbölümünün sosyo-politik değişime yüksek direnç sergilediği göz önünde bulundurulmalıdır. Kadınların hane içi iŐbölümündeki rollerinin değişip değişmediği, toplumsal etkinlikleri ile yüklerinin daha da artıp artmadığı, hanedeki diğer kadınların yüklerinin aęırlaŐıp aęırlaŐmadıęı ve kadınların artan toplam yüklerini yönetmeye yönelik cinsiyetçi işbölümü içerisinde dönüŐtürücü olmayan başka çözümlere başvurup başvurmadıkları dikkatle incelenmelidir.” (KEİG,2015b)

Yırca’da projeci bir iŐle başlayan deneyim zamanla dönüşür. Öncelikle Őunun altını çizmekte fayda var: Yırca Hanımeli bir iktisadi iŐletmedir. Kooperatif olma çabaları maddi sorunların yanı sıra, yereldeki muhasebecilerin “bu iş olmaz” diyerek destek sunmamaları, kooperatifleşmenin yasal prosedürleri konusunda yetersiz kalmalarından kaynaklanır. Yırçalı kadınların deneyimi için kooperatif gibi çalışan işletme demek daha doğru olacaktır. Çalışma disiplini önlerine koydukları hedefler itibari ile kooperatifleşme deneyimi ile çok benzerdir. Kadın örgütlenmesine dönüŐerek kadınların kurduğu bir oluşum halini alırlar. Gelir sağlamanın yanı sıra sosyal medya, finans, bütçe geliştirme, bilgisayar kullanma gibi eğitimler ile gelişme kaydederler. En önemlisi de köydeki ataerkiyi aşındırarak güçlenme sağlarlar. Evdeki cinsiyetçi iş bölümünde gedikler açmayı başarırlar.

V. BÖLÜM

5.DENEYİMLER, KARŞILAŞMALAR VE GÜÇLENME BİÇİMLERİ

Kadınların tarım emeği ve imece ile yapılan işler dışında, ücretli emek sürecine girmeleri, kendi emekleri ve bir arada durarak kurdukları sabun evi kazanıma dönüşür. Köyün kısıtlı şartları içinde kadınlar başarı hikâyesi yaratırlar. Aynı zamanda bu öyküyle farklı mücadele deneyimleri de kazanılmış, dolayısıyla da bu süreçte farklı yöntem ve taktikler geliştirerek güçlenmeler de sağlamıştır. Bu yöntemlerin neler olduğuna, ne şekilde kurgulandıklarına geçmeden önce, sabun evinin kadınlar için hangi anlamları içerdiği ve olanakları sağladığına bu bölümde ele alınacaktır. Sabun evi ile birlikte kadın deneyimleri incelenecektir.

5.1.Kolektif ve Kamusal Dayanışma Mekânı Olarak Sabun Evi

Çamaşır makineleri henüz köye gelmeden önce, kadınlar köyde toplanıp hep birlikte çamaşır yıkar, deterjan yerine de kül kullanırlarmış. Bu deneyim, aslında kadınların erkeklerden bağımsız olarak bir araya geldikleri önemli kamusal alan deneyimidir. Bunun dışında kadınlar geçmişte ev ekmeği yaparken avlusunda taş fırını olmayanlar, başka evlerdeki fırınları kullanır, ekmek yapma işini kadınlar imece usulü yaparmış. Ancak teknolojinin gelişmesi ile evlere çamaşır makinesi girer ve zamanla her aile, avlusuna fırın yaptırır, dolayısıyla bu bir araya gelme deneyimleri zamanla azalır. Köylünün toprakla ilişkisi de kısıtlandıkça kadınların toplanma alanları yalnızca ev olur, o da oldukça sınırlıdır.

Sabun evi, kadınların ücretli çalışma ile bir araya gelmelerini sağlayan kamusal mekândır. Başlarda kadınlar çalışma ve iş için bir araya gelseler de sabun evi, kendi emekleriyle kurdukları yere dönüşmesiyle bu anlamını aşar. Çünkü kadınlar sipariş gelmediği dönemlerde de bir araya gelmek için sabun evinde toplanırlar ve bu kendilerini iyi hissettirir. Kadınlar için sabun evi “*dertlerinden arındıkları, nefes alma*” mekânıdır. Köyde kadınların evden

uzaklaşmalarını sağlayacak tarla dışında herhangi bir alan yoktur. Zaten bağ bahçe işine de çalışmak için gider kadınlar. Sabun evi ise, evden uzaklaşmanın orada vakit geçirmenin sağlayıcı mekânıdır. “Bitmez tükenmez ev işlerinden” ve evin kısıtlılığından uzaklaşma yeridir. Kadınların ifadeleriyle sabun evi şöyledir:

“Buraya geliyoruz, rahatlıyoruz. Evde hep dert, iş var. Buraya geliyorum derdimi unutuyorum, kafam dağılıyor.”

“Evde hep dert keder var. Dert tasa bitmiyor. Buraya gelince biz dertlerimizi unutuyoruz. Arkadaşlarımızı görüyoruz, kendimize geliyoruz.”

“Burada bir arada oluyorsun gün gibi oluyor. Geliyoruz buraya yemek pişiriyoruz. Geliyoruz buraya sabun üretmeye. Çok güzel oluyor bir de evden uzaklaşıyorsun ya. Harika oluyor. Ev işi yok burada geliyorsun, çalışıyorsun. Ne güzel sobamızı yakıyoruz, yemeklerimizi pişiriyoruz, çayımızı demliyoruz, çok güzel oluyor. Değişiklik oluyor bir nevi terapi gibi.”

“Burası bizim neşemiz. Sabun evinde bazen birbirimizin dediklerini anlamayız sestem, gülmekten. Biz çok güleriz sabun evinde bir araya gelince. Ee, ne yapalım ağlayalım mı?”

Kadınlar sabun evi öncesinde bu kadar yan yana gelemediklerini belirtiyorlar. Sabun evi ile birlik olduklarını, birbirlerini yakından tanıma fırsatı bulduklarını ifade ediyorlar. Bu aslında köydeki sıcak ilişkilerin zamanla kaybolduğu, imecenin yok olduğu, insanların birbirinden uzaklaştığı ve köydeki ilişkilerin de kenttekine dönüşmekte olduğunun göstergesidir.

“Birbirimizi tanımiyorduk birçoğumuz. Köyde yaşıyorduk. Evine gitmedik komşularımız vardı. Ben bir de ben dıştan geldiğim için Ondan da öyle. Çoğunun evine gitmedim konuşmadım. İnsanlarla sabun evinde tanıştım, konuştum. Şimdi daha iyi oldu, yakın olduk birbirimizle.”²⁴

²⁴ Bu görüşmeci Yırcalı olmayıp, Yırca'ya gelin olarak gelmiştir.

“Sabun evi ile birleştik. O kadar kadınla öteki türlü birleşilmiyordu çok. Akşamları gidip geliyorsun oturuyorsun ama böyle toplu olmuyordu tabi ki. Gün yapıyoruz falan yapan oluyor ama az. Zaten şimdi gidip gelmeli yapmıyorlar. Çok iş oluyor, zor oluyor diye. Para toplanıyorlar sadece. Birlikte iş yapınca biz mutlu oluyoruz. Bir arada oluyoruz hepimiz. Birlikte oluyoruz. El birliği ile yapıyoruz, ediyoruz. Biz daha mutlu oluyoruz öyle. Bir de şimdi bir olay olsa sabun evi olarak birden toplanıyoruz. Hepimiz birlik oluyoruz. Ama tek olsa öyle ordan burdan toplanılmıyor köylü olarak. Bizim köyümüz bilmiyorum öyle çok tutkun değil birbirine bir şey oldu mu mesela toplanılmıyor köyde. Sabun evi olunca haber veriyoruz birbirimize tabi ki öyle toplanılıyor. Kadınlar daha iyi örgütleniyor.”

Bir arada olma hali kadınlar arası ilişkileri güçlendirdiği gibi kendilerini daha güçlü hissetmelerini de sağlıyor. Bir işi başarıyor olmak özgüvenlerini arttırıyor ve köydeki sorunlara müdahil olmaya başlıyorlar. Bu anlamda sabun evindeki çalışmanın zamanla kadın örgütlenmesine dönüştüğünü söyleyebiliriz. Sorunlara müdahale etme gücünü kendilerinde buluyor ve olumlu sonuçlar da elde ediyorlar. Örneğin; yeni İzmir-İstanbul otoyolunun köyden geçmesi üzerine köy yolu otobanın altından yan yol ile bağlanır ve Soma'ya ulaşım 1 km daha uzar. Değişen yol virajlı alt geçit şeklinde yapılmış olduğundan kazalara davetiye çıkarır. Kamyonların sıkça kullandığı yolda kazalar olmaya başlar. Kadınlar rahatsızlıklarını şu şekilde dile getirirler:

“Köyde taşımali eğitim var. Çoluğumuz çoğumuz sabah akşam bu yolu kullanıyor, adamlar işe burdan gidip geliyor. Birinin başına bişey gelecek. Olan yine bize olacak”

“Şimdi de yol istiyoruz. Bu yoldan memnun değiliz kaza oluyor. Kocaman tır devrilmiş geçen. Daha yeni yolda kazalar... Hele yağmur yağsın kar yağsın kızak gibi kayacak. Köprüniün altından geçiliyor görmüşsündür gelirken. Bu Kolin'in tırı devrilmiş. Biz de memnun değiliz. Aynı yolumuzu üst geçit istiyoruz. Üstten yol yapsınlar bize. Altından kendi anayol geçsin yani otoban altından geçsin. Tabii çocuklar her gün okula gidip geliyor. İlkokulun çocukları ayrı,

ortaokulun çocukları ayrı, liseye gidenler ayrı sabah gidiyorlar, akşam geliyorlar tehlike.”

Bunun üzerine sabuncu kadınlardan birkaçı köylüyü de yanlarına alıp söz konusu yola çıkarak eylem yaparlar.

“Tarlalarımızı otoban aldı. Hiç karşı çıkmadık. Ancak yolumuzdan memnun değiliz. Yolumuz 1 km uzadı. Çocuklarımız servis araçlarıyla her gün sabahleyin bu yoldan geçiyorlar. Yol kötü yarın bir gün kaza bela olunca mı aklımız başımıza gelecek. Birimizin canı yandığı zaman hesabını kim verecek. Yolumuz daha önce dümdüz Soma yoluna bağlanıyordu. Biz otoban üzerinden aynı yolumuza üst geçit istiyoruz. Kömür bandına üst geçit yaptılar. Bizim bant kadar canımızın değeri yok mu? Bizim yolumuzu da yapabilirler.” (Soma Karaelmas, 2017)

şeklinde taleplerini dile getirirler. Bu eylemden yaklaşık bir buçuk yıl sonra talep karşılığını bulur. Köye daha güvenli bir yol olarak üst geçit yapılacaktır. Bu kadınlar açısından büyük bir kazanım olur. Köyde sabuncu kadınları destekleyen erkeklerden birinin anlatısına göre yolun yapılacağı haberi duyulur duyulmaz köy kahvesinde konuşmalar başlar ve bazı erkekler; “Yol sayemizde olacak” gibi ifadelerde bulunurlar. Diğer taraftan ise erkekler karşılık verir: “Boşuna kimse üstüne pay biçmesin bu sabuncuların başarısı. Yol kadınların sayesinde yeniden yapılacak.” Bu zamana kadar köyle ilgili herhangi bir sorunun müdahili erkekler olmuştur. Sabuncu kadınların bir güç olarak köyde varlık göstermeye başlamasıyla birlikte durum değişir. Kolektif olarak güç haline gelen kadınlar köydeki sorunlara kalıcı çözümler getirirler ve erkekler bu durumu görmezden gelemez. Dolayısıyla, erkeklerin kadınların emeğini tahakküm altına alması, başarılarını kendi başarıları gibi göstermeleri ve kadınları görmezden gelmeleri mümkün olmaz ve kamusal alandaki erkek iktidarları sarsılmaya başlar.

5.2.Para Kazanma Deneyimi: “Adam para versin diye bakmıyorum.”

Özyeğin, kadınların para kazanma deneyimlerine odaklanırken bu paraya kime neye harcadığına odaklanmanın yetersiz olacağını belirtir. Türkiye örneklerinde kadınların gelir elde etme deneyimi ile birlikte eylemlerinde

özerklik sağladığını savunur. Parayı harcadığı yer ile kendi öznelliğini kurma biçimi arasında sıkı bir bağ vardır. Çocuklara, eve fedakârca yapıldığı söylenen harcamalar, kadınların kendi öznelliklerini kurmalarını sağlar ve kadın eyleme değer atfeder. Dolayısıyla, yalnızca harcamanın nereye yapıldığına bakmak sağlanan yararı, güçlenmelerini, dünyayı algılayış biçimlerini ve karar alma süreçlerini yanlış anlatmak, görmezden gelmek anlamına gelir (Özyeğin, 2005: 246). Yırcalı kadınlar için de para kazanma, harcama, güçlenme deneyimi halini alır.

Kendi paralarını kazanıyor olmak kadınların anlatılarında öne çıkan önemli deneyimlerden biri. Kadınlar, daha önce tarımda yevmiyeli işçi ya da aile işletmelerinde ücretsiz olarak çalışmış, buradan sağlanan gelir kocalar ya da aile büyükleri tarafından yönetilmiş. Dolayısıyla, kadınların doğrudan kendi başlarına para kazanma ve harcama deneyimi olmamış. Para ile kurulan ilişki hep bir aracı -çoğunlukla koca- ile olmuş. Dolayısıyla sabun evinde erkeklerden bağımsız olarak kazanılan para kadınları güçlü hissettirir. Bu para kazanma deneyimi sürecinde kadınların kendi öznelliklerini kurma biçimleri ile kazanımlarına odaklanmak, başka bir ifadeyle, salt paradan ziyade, ücretsiz emekten ücretli emeğe doğru giden yolculukta nelerin değiştiği üzerine düşünmek anlamlıdır.

Jenny White (2015), Türkiye’de yaptığı araştırmasında kentteki kadın emeğine odaklanır. Çalışma küçük meta üretimi ve kadınlar arası ilişkilerin kurulması, kadınların toplumsallaşması nedeniyle Yırca ile benzerlik taşır. White, küçük meta üretim sürecinde kadınların fayda sağladığını akılda tutarak ücretsiz ya da düşük ücretli kadın emeğinin sömürü olduğunu söyler. Ancak parasal karşılığının olmasının ötesinde bu ilişkilerin olumlu bir yanı vardır. “Üretim süreçleri kanalıyla toplumsal bağları güçlendiren karşılıklı ilişkilere katılırlar ve önemli toplumsal gruplara aidiyetlerini pekiştirirler. Aile ve cemaat türü gruplar, bu kadınların uzun vadedeki ekonomik ve toplumsal güvenliklerini sağlar.” (White, 2015: 20). Başka bir deyişle, kadınların birlikte üretimi ya da emek süreci paranın ötesinde bir toplumsallaşma ve kamusallık kazandırır. Yırcalı kadınların da sabun evi bu anlamda önemlidir. Para önemlidir

ancak gelir sağlayamadıkları zamanlarda bir araya gelme deneyimleri, toplanmaları yer yer para kazanmanın önüne geçer.

Kadınların sabun evinde kazandıkları parayı önemli saymalarındaki nedenlerin başında öncelikle; kendi paralarını kendilerinin kazanıyor olmaları ve bunun onlara önemli bir “özgürlük” alanı açıyor olması gelir. Kadınların ekonomik gelir elde etmeleri ile özgürleştiklerini söylemek elbette ki mümkün değil. Ancak para kazanma kadınlara alan açıyor ve patriyarkada gedikler açmalarını sağlıyor. İkinci olarak, kocaların işin herhangi bir yerinde olmaması nedeniyle kocalar, kazanılan para üzerinde herhangi bir hak iddia edemiyorlar. Kazanılan para kadının parası olduğundan erkekler için bunu ondan istemek “karı parası yemek” anlamına geliyor, bu davranış “erkeklik onuruna sığmadığından” bu parayı isteyemiyor, üzerinde hak iddia edemiyorlar. Erkekler nezdinde kadının parasına ihtiyaç duymak “adam olana yakışmayan, erkekliğe sığmayan” bir davranış biçimi, “erkekliğe zeval vermemek” için kadınların parası üzerinde tahakküm sağlayamıyorlar. Üçüncüsü ise, kadınlar bir şey almak için erkeklerden para istemiyor. Dolayısıyla neyi satın alıp neyi alamayacaklarına kadınlar kendileri karar veriyorlar, bunun için izin almıyorlar. “*Benim kendi param. Ne istersem onu alabiliyorum.*” diyerek karar vericilerin kendileri olduklarını belirtiyorlar. Önemli olan bir nokta ise, kadınlar ev harcamalarına ortak oluyorlar ve hak sahipliği elde ediyorlar. Örneğin görüşmeler sırasında kadınlardan biri “*sabun evinde kazandığı ilk parayı kocasına verdiğini*” söyledi. Biraz muzip bir gülümseme ve gururla oturduğu evi göstererek “*Bu evi yaptırdık.*” diye yanıt verdi. Sonrasında kazandığı parayı kendisinin kullandığını eşine vermediğini belirtti. Kadının kendi isteği ile kazandığı parayı ev yaptırmak için kocasına vermesinde, hem bir evim olsun isteği hem de o evin yapım sürecinde emeğinin ve hakkının olması isteği vardır. Ev yaptırmak için çok küçük bir meblağ olan para, kadının gözünde daha büyük anlamlar ifade eder ve “ev yaptırdık” özgüvenini yaşamasını sağlar. Başka bir ifadeyle, o ev sadece kocanın yaptırdığı ev olmaktan çıkıp, ikisinin birlikte yaptırdığı eve dönüşür.

Kadınlar para kazanma deneyimlerini şu şekilde ifade ediyorlar:

“Kendi paramızı kendimiz kazanıyoruz burada. Kendi paranı kazanmak başka oluyor. Adamın eline bakmıyorsun.”

“Düzenli bir gelirimiz olmasa da gene elimiz para görüyor. Ayda olmasa da 2 ayda... İyi oluyor ya zaten bir eğlence oldu, bize de bir iş oldu. Hem birlikte iş yapıyoruz. Eline para geçmesi iyi hissettiriyor tabii. Kendi paran olması çok güzel bir şey. Adamdan istemiyoruz tabii. Adamın eline bakmıyoruz. Kendi paranı alınca serbest oluyor tabii ki istediğini alıyorsun istediğini yapıyorsun.

“Kendi geçimimizi sağlıyoruz, özgüvenimiz arttı parasız kalmıyoruz. Kadınlar isterse başarır, biz birlik beraberlik içinde çalıştık.”

“Gurur verdi bana. Kendi ayakların üstünde durmak daha bir başkaymış. Eşime destek, eve destek, çocuğuma aldığım oluyor ordan kıyafet falan. Çok şeye destek... Kendime de harcıyorum, kendime, evime... Çok bir başka oldu yani sabun evi.”

“İlk paramı kazandım, çok duygulandım. Gittim adama dedim ‘ben para kazandım bak’ diye. İlk param o. Hâlâ cüzdanımın kenarında saklıyorum. Harcayamıyorum.”

“Hiç böyle toplu para geçmemişti elimize. Günün birinde 400-500 lira geçti nasıl sevindik, nasıl sevindik. Çok iyiydi.”

Sabuncu kadınlardan birinin kocası çok kıskanç olduğu için daha önce çalışmasına izin vermez. Bu kadın sabun evindeki deneyimini şöyle anlatıyor:

“Ben zaten para kazanmayı çok seviyorum her bayan gibi. İnsanın kendi kazandığı para iyi hissettiriyor tabii ki... Adamla mesela Soma’ya gidiyorsun, para istemiyorsun. Paran var mesela o da tabii vermiyor ‘paran var’ diye (gülüyor). Evimi ben yeni aldım. Böyle iki tarafını değiştirmeye çalışıyorum. Eski biliyor musun, eskimiş. İçini tamirat yaptırmaya çalışıyorum, kapılarını değiştiriyorum. Mesela onlarda falan çok iyi oldu güne girip de böyle evimin eşyasını, kendime kıyafet alıyorum. Mesela evin bir masrafını görüyorsun iyi olmaz mı çok güzel oluyor”

Para kazanma deneyimi, emeğin karşılık bulması açısından kadınların özgüven duymasını sağlıyor. Öte yandan sabun evindeki çalışmanın karşılığının olması kadınlar tarafından “kendi başarıları” olarak değerlendiriliyor. Kocadan bağımsız olarak miktarı önemli olmaksızın para kazanıyor olma pratiği ev içinde birey olarak var olmalarını sağlıyor. Çünkü aile reisi eve para getiren olarak algılanıyor ve karar mekanizması da onun üzerinden kuruluyor. Kadınlar para kazandıklarında karar mekanizması içinde söz hakkı elde etmiş, kendilerine yer edinmiş oluyorlar.

Ayrıca anlatılar sırasında, köydeki bazı kadınların kendi aralarında gün yaptıklarını da belirttiler. Bu günlerin, maddi manevi yorucu olduğundan gelip gitmeli, misafir ağırlama şeklinde yapmadıklarını vurguladılar. “*Sadece aramızda para döndürüyoruz.*” sözleriyle ifade ettiler. Dayanışma ekonomisi olan bu günlerde sabuncu kadınların bazıları kazandıkları parayı kullanırken, bazıları ise kocalarından alırlar. Paranın kullanımında tasarruf edilmesi için yapılan bu günler sayesinde paranın kontrolü kadından kocaya geçmiş olur (White, 2015: 32). Bu sayede kısmi de olsa kadın aracısız para ile ilişki kurabilme imkânı elde eder.

Kadınlar kazandıkları parayı “eve katkı” olarak görüyorlar. Evin ihtiyaçlarına, çocuklara en son kendilerine harcadıklarını söylüyorlar. Genellikle çocuklara harçlık verdiklerini, kıyafet aldıklarını, evin ihtiyaçlarına harcadıklarını belirttiler. Bazen kendilerine de bir şeyler aldıklarını ancak çocukların hep daha öncelikli olduğunu dile getirdiler.

5.3.Köy Dışına Çıkma Deneyimleri: “*Sabun evimiz olamasa biz nasıl gelecektik buralara kadar!*”

Köyün ulaşım sorunu nedeniyle kadınların kent ile ilişkileri oldukça sınırlıdır. Soma merkeze gitmek için kendi araçları varsa onunla-kadınların ehliyeti olmadığı için yani kocayla-, akraba tanıdık gidiyorsa onunla birlikte, hastalık gibi acil durumlarda ise “*araç tutarak*” yani taksi çağırarak ulaşım sağlıyorlar. Köye sabah saat dokuz gibi gelip Soma’ya giden, akşam dört civarında köye dönüşü sağlayan belediye aracının olduğu söylenir ancak kimse kullanmaz,

hatta kimse bu aracın geçtiğini görmemiştir. Buradan hareketle de kadınların merkeze gitmeleri halinde, yalnız gidemediklerini söyleyebiliriz. Buna istinaden, kadınlar, eş ve akraba denetiminde, sürekli kontrol altında olurlar. Ulaşım sorununun olması köydeki kadınlar için bu anlamda önemli bir sorun teşkil eder.

Sabun evi ile birlikte evden dışarı dahi çıkmakta zorlanan kadınlar başka şehirleri görme fırsatı bulurlar. Çeşitli festivallerden, şenliklerden davet alırlar farklı yerlere sabun satışı için giderler. İşin bir parçası olan bu seyahatler ilk başlarda kadınlar için oldukça zordur. Başlangıçta, çekimserlikle karşılarlar gitmeyi “*Ne yapıp ne ederiz korkusu*” yaşarlar. Çünkü kadınlar daha önce tek başlarına hiçbir yere gitmediklerini belirtirler.

“Sabun evi hayatımızda o kadar güzel yerlere dokundu ki! Mesela biz 20 tane bayan evden dışarı çıkmayan bayanlardık. (Başka) yerlere gezmeye gittik, özgüvenimiz geldi. Eskiden bilmiyorduk gidebileceğinizi tek başına bir bayan, iki bayan, üç bayan... Bilmiyorduk. Gidileceği zaman mutlaka bir tane bir oğlan, bir erkek çocuk yanımızda olurdu. Yani bir erkek olması gerekiyordu her konuda böyle.” (2019)

Bu anlatı, ataerkinin kadınların dünyasına işleme biçimini ve kurduğu denetim mekanizmasıyla ablukaya dönüştürdüğünü gösterir. Namus kavramının kutsanmasıyla şekillenen ataerki kadınların dünyasında duvarlar örerek tüm kapıları bir bir kapatır.

Kadınlar köy içinde dahi bir yere giderken “*eşlerinden izin aldıklarını*” belirtirler. Örneğin bir kadın güçlenme deneyimini; “*Yol eylemi oldu. Eskiden olsa korkardım. Sorardım. İzin isterdim. Pasiftik eskiden yani. Şimdi öyle olmuyor. Çıkıp gittim mesela. Kendimiz karar verebiliyoruz. Kendimizce sözümüzü geçirmeye çalışıyoruz.*” şeklinde ifade ediyor. Köyde yaşanan durum şehir dışı söz konusu olduğunda daha da sancılı bir hal alır. Başlangıçta kadınlar seyahatlere izin almakta zorlanırlar. “*Kadın başınıza ne işiniz var oralarda, sen yapamazsın*” gibi ifadelerle karşı karşıya kalırlar. Sabuncu kadınların şehir dışı programları tek kişi değil, iki, üç kişilik gruplar halinde gerçekleşir ve hâlâ daha erkekler tarafından yok sayılırlar. Grup olarak gitmeleri ‘izin’ için önemlidir

yalnız değillerdir. Ancak aslında bazı erkeklerin “ses çıkarmamalarının” nedeni Kenan’ın da kadınların yanında olmasından kaynaklıdır. “*Kadınların başında bir erkek var, yalnız değiller. Kenan köyümüzün insanı, artık bizim çocuğumuz*” düşüncesi ile ikna olurlar. Bu mantık doğrultusunda kadınlar bir başka erkeğe emanet edilmiş olur. Bir yanıyla Kenan’ın kadınlarla olması eleştirilere açık olacağı gibi kadınlar açısından avantaja da dönüşür.

Öte yandan kadınlar “*Birlikte (kadın kadına) gidip, birlikte dönüyoruz. Orda da birbirimizden ayrılmıyoruz. Ne gelecek başımıza.*” diyerek erkekleri ikna etme yoluna da başvururlar. Dolayısıyla kadınlar ve erkekler arasında ikna etme konusunda bir pazarlık söz konusudur. Kadınlar güçlenme sağlamak ya da belli hakları elde edebilmek için erkeklerle anlaşma yoluna gidebilir. “Ataerkil pazarlık” adı verilen bu yöntemde kadınlar sözler ya da ödünler verebilir. Bunlar genellikle itaat etme ve namusun korunacağına yönelik olur (Kandiyoti, 2015). Sabuncu kadınlar da köyün dışına çıkabilmek için erkekleri ikna etmek için geri döneceklerine, birbirlerinden ayrılmayacaklarına, aslında namuslarını koruyacaklarına dair söz vererek ataerkil pazarlık yaparlar. Dolayısıyla ataerkil pazarlık Yırcalı kadınların güçlenmeleri yolunda bir adımdır, çünkü bu sayede köy dışına çıkmayı başarırlar.

Köy dışına gitme söz konusu olduğunda kadınlar bu deneyime sahip olmadıklarından “*Ne yana gideceğimizi bilemeyiz biz. Nasıl gideceğiz?*” diyerek başlangıçta çekimser davranırlar, gitmek istemezler. Tüm bu süreçte Kenan kadınlara destek olur, davet gönderenlerle ilişkinin kurulması, şehir içinde ulaşımın sağlanması, stantların açılması gibi süreçlerin tümünde kadınların yanında olur. Bu deneyimler arttıkça, gelmeyenlerle de paylaşıldıkça diğer kadınlar da gitmeyi isterler. Hatta onlar için iş olmaktan çıkar, gezme olarak görülmeye başlar. Yeni yerler görmelerinin yanı sıra, ev ve ev işinden uzaklaşmaları kadınlar için önemli bir deneyimdir. Otelde konaklama, işleri kendilerinin yapmamaları, yemek yapma zorunluluğunun olmaması “*Biz kendimizi bildik bileli ev işi yapıyoruz*” diyen kadınları hafifleten deneyimler olur.

Kadınların şehir dışı deneyimleri arttıkça üzerlerindeki koca baskısı azalır. Gidip gelenler anlatınca kadınlarda merak uyanır ve kadınlar kendileri

gitmek ister. Kadınlar bir yanıyla Kenan'ı yanlarında isteseler de artık kendileri de satış için şehir dışına giderler ve daha az çekince hissettikleri görülür. Sonrasında bu kabuğu kıran kadınlar şöyle ifade eder:

“Özgüvenimiz kendine geldi. Korkmuyoruz hani dışarlara hani bir yerlere gittiğimiz zaman yabancı ile konuşmaya. Eskiden korkuyorduk, korkuyordum. Şimdi mesela konferansta gittiğimiz zaman bile konuşabiliyoruz. Eskiden konuşamıyordum. Birisi bir soru sorduğu zaman bile çat pat cevap veriyorduk. Şimdi yani alıştık.”

Yabancılar ile konuşmaktan çekindiklerini belirten kadınlar için başka şehre gitmek sorun teşkil ederken, sabun evi ile birlikte bu deneyim hayatlarının bir parçası haline gelir. Bu anlamda sabun evi köydeki ataerkil yapıya karşı verilen önemli bir mücadele ve güçlenme deneyimi teşkil eder; köyde, evde değişim ve dönüşüm yaşanmasını sağlar. Kadınların kendilerine güvenmelerini, birlikte pek çok işi başarabileceklerini ve erkeklerden bağımsız olarak kendilerine alanlar açmalarına vesile olur. Köyün dışına çıkma, köyden uzaklaşma bu anlamda önemli olur. Sabun evinin bunun sağlayıcısı olduğuna yönelik bir örnek şehir dışına yapılan seyahatler sırasında yaşanır. İstanbul'a gelen kadınlardan biri Kadıköy'de çay içip bir yandan denizi, vapurları izlerken dilinden dökülür: *“Sabun evimiz olmasa biz nasıl gelecektik buralara kadar, nasıl görecektik bu güzelliği!”* bir diğeri devam ediyor ardından *“kadınlar isterse her şeyi yapabilir.”*

Köyde yaşananlar tam da elli yıl öncesinde Simone de Beauvoir'ın:

“Kadını götürüp mutfağa ya da süslenme odasına kapatıyor, sonra da ufkunun darlığına şaşıyoruz; kanatlarını kesiyoruz, sonra, uçamıyor diye yakınıyoruz. Geleceği önüne serdiğimiz an, şimdiki zamana çöreklenip kalma zorunluluğunu duymayacak elbet.” (Beauvoir, 1993: 16)

şeklinde ifade ettiğinden hiç farklı değil. Yırca'da kadınlar köye, eve, avluya mutfağa hapsediliyor, tüm yaşamın böyle olduğunu düşünüyorlardı. Sabun evi Yırcalı kadınlar için başka hayatların, düşüncelerin, yaşamların mümkün olabileceğini gösterdi ve onlarla karşılaşmaların yolunu açmış oldu.

5.4.Dayanışma Ağlarının Kurulması

Köylülüğün sanayileşme ile zarar görmesi köy kültürünün tahribata uğramasına ya da yok olmasına sebep olur. Yırca'da da sanayileşme ve tarımın azalması ile köydeki imece kültürü çok kısıtlanır. Kimse kimsenin tarlasına kolay kolay imeceye gitmez. Onun yerine yevmiyeli olarak çalışırlar. Kül barajındaki deneyimle birlikte ilişkiler rekabetçi bir hal alır. İmece kültürü az da olsa kadınlar arasında lokma dökme, salça yapma, bakla ayıklama gibi işlerle devam eder. Bunların dışında köyde imece kültürü yok denecek kadar azdır.

Köydeki ilişkiler ortak sorunlar nedeniyle hiçbir zaman kentteki gibi olmaz. Bu nedenle imecenin yerini sorunlara karşı ortak mücadele etme yoluyla dayanışmaya bırakmış olduğu söylenebilir. Örneğin santralin yapılması, kül barajı, zeytin direnişi köyün ortak sorunları olarak köylüyü birleştirir.

Sabun evi “direnişten imeceye” diyerek köyde neredeyse yalnızca kadınlar arasında kalmış imece kültürünü yaşatmaya çalışması ve köy kültürünü koruması açısından sembolik bir anlam taşır. Kadın dayanışmasının köy kültürünü koruyacağı, birliktelik halinin sağlayıcı ve sürekli mekânıdır. Kadınlardan biri köyde bir yere gidemediğini söyleyerek; *“Yani bu köyün yerlisiyim ama ben çok gezen bir insan değilim, gezmem. Sabun eviyle birlikte birbirimize daha tutkun olduk. Benim gitmediğim kızlar burada buluşuyoruz. Burada tanıdım ben gençleri. Kendi kızım gibi hepsi.”* sözleriyle kadınlar arası ilişkinin arttığını dile getiriyor. Dolayısıyla, sabun evi birleştirici, kadın dayanışmasını çoğaltan mekân olma niteliği taşır.

Ayrıca sabun evi köydeki kadınlar arası dayanışmayı çoğalttığı gibi köydeki kadınların, farklı bölgelerdeki kadınlar ile de buluşmalarını sağlar. Farklı illerden, bölgelerden köye gelen kadınlar olur ya da sabuncular farklı illere giderek “başkalarıyla” buluşma şansı elde ederler. Bunun yanı sıra sabun evi kurulurken ayni ve maddi olarak destekçileri ile buluşmalar da imeceyi çoğaltan, dayanışma sağlayan deneyimlerdir.

Kadınlar, sabun evi sayesinde “çok insanla tanıştıklarını, yeni arkadaşlar edindiklerini” belirtirler. Sosyal medya üzerinden ilişkiye geçip yüz yüze görmedikleri kişilerle, gittikleri festivallerde karşılaşp tanıştıklarında, “Ne kadar çok destekçimiz var. Neler biriktirmişiz dört yılda, ne çokmuşuz aslında” biçiminde ifade ederler. Bunlar hem dayanışmayı çoğaltan hem de kendilerine güvenmelerini sağlayan, kadınları dışarı açan deneyimler olmuştur.

5.5.Kadınlar Arası Farklılıkların Kurulması

Bir arada olmanın, birlikte iş üretmenin, dayanışmanın iyileştirici ve güçlendirici etkisi ortaya konulurken kadınlar arası farklılıkların kurulma biçimlerine de dikkat çekmekte fayda olacaktır. Köyde ortalama gelir düzeyi benzerlik taşısa da toprak sahibi olma, gelirin farklı olması gibi nedenlerden kaynaklı kadınlar arası farklılıkların yaşandığı görülür. Bu farklılıklar sabun evindeki kadınlar arasında görüldüğü gibi köy dışındaki kadınlarla karşılaşmalarında da ortaya çıkar.

Sabuncu kadınlar arasındaki farklılıklar; yaş farkı, alım gücü ya da tüketim alışkanlıkları, dışarıdan olma yani köye gelin gelme üzerinden kurulur. Yaş farkının fazla olması deneyimden yararlanma ile dayanışmacı bir yerde olsa da yer yer geleneksel olan ile yeni arasındaki çatışmada ortaya çıkar. Genç kadınlar “modern” olanı tercih ederler. Köydeki eski ev biçimleri yerine yeni tezgâhların yapılmasını isterler. Bu daha pratik, kolay çalışma ortamı sağlayacağı için makul olsa da, eski biçimler daha pis olarak kabul edilir. Özellikle mutfak biçimlerinde bu oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca yaş almış olanlardan biri de gençlerin yaptığı işi kastederek, “Ben de hepsini onlardan (gençler) daha güzel yaparım, daha onların yaptığını da beğenmem hatta.” şeklinde hoşnutsuzluğunu dile getirir.

Diğer bir farklılık ise alım güçlerindeki farklılıktan kaynaklanır. Yaşam biçimleri benzerlik taşısa da kadınların bazılarının kente ulaşımı kısıtlıyken bazılarınınki daha kolaydır. Köylü üretimi sınırlı olduğundan ihtiyaçları karşılayabilmek için kentle bağlantı kurmak gerekir, çünkü köyde yalnızca küçük bir bakkal vardır ve pek çok ihtiyaç kentten sağlanır. Bu farklılığın

kurulma biçimine dair sabun evinde yaşanan bir olay örnek niteliğindedir. Sabun evinde toplu üretimin yapıldığı bir gün kadınlar çalışırken, dışarıdan bir ses duyulur: “Klorakçı geldi, klorakçı!” Ses köye düzenli aralıklarla gelerek temizlik malzemeleri satan bir araca aittir. Sabun evinde çalışan kadınlardan biri deterjanlarını gelen arabadan aldığını, gidip alacağını söylemesiyle, diğeri “*Neden ordan alıyorsun. Onun deterjanları kötü. Sulandırılmış. Git A101’den al, Bim’den al*” diyerek kadını durdurur. Bir anlık çekince içinde kalan kadın, gidip deterjanı alır. Kadınlar arasında bu farklılığın kurulmasını gerektirecek doğrudan bir farklılık yoktur her ikisi de köylü kadın statüsündedir. Ancak, farklılığın kurulmasının sebebi kadınların, kendi statülerini ailedeki en yüksek ekonomik statüye sahip kişi (koca, kayınpeder) üzerinden kurmalarından kaynaklanır (Özbay, 2019: 186).

Diğer farklılık ise, akrabalık ilişkilerinden kaynaklanır. Öncelikle şunu belirtmekte fayda var. Sabun evinde kadınların pek çoğunun arasında akrabalık ilişkisi bulunur. Örneğin, gelin kaynana sabun evinde bir arada çalışır. Bunun yanı sıra Yırcalı olmayıp başka yerden evlilik yoluyla gelen kadınlar vardır. Bu kadınlar akrabalığın arada bir dayanışmayı getirdiğini, olası bir aksi durumda, diğerlerine ters gitmede kendilerinin dışlanacağını düşünür. O nedenle davranışlarında daha dikkatli olduklarını söylerler. Dolayısıyla marjinal konumları ile gelinler yani *el kızları*, evin kızlarına karşı davranışlarını kontrol ederler (Özbay, 2016). Dışlanmaktan kaçınmak için kadınlar, yalnızca hane içinde değil, kamusal örüntüler içinde de savunma ve güç mücadelelerini sürdürürler.

Söz konusu ayırım ve farklılık köydeki sabuncu kadınlar ile diğer köylü kadınlar arasında kurulur. Biz aynıyız, biriz, dışlamayız söylemi dilde dolaşırken yer yer “*onlar bizi çekemiyor, kıskanıyorlar*” ifadesinde de bulunurlar. Daha sonra sabun evine köydeki diğer kadınların dâhil olup olmayacağı konusuna ise, satış çok olur, yetişemeyiz o zaman katılabilirler, şimdi çok kalabalığız, kendimize zor yetiyoruz, diyerek dâhil olamayacaklarını söyleyen kadınlar vardır. Ancak aksi tarafta, ilk sabun evi başladığı zaman sabun eğitimi sonunda derneğin verdiği belge diğer kadınlarda olmadığı için katılamayacaklarını

söyleyenler de vardır. Sabuncu kadınlar ile diğer köylü kadınlar arasında ayırım oluşmuş durumdadır.

Kadınlar arası farklılıklar dışarıdan köye ziyaret için gelen kadınlar ile sabuncu kadınlar arasında da yaşanır. Farklı yerlerden gelen kadınlarla karşılaşmalar kısa zaman dilimlerinde, kısıtlı şekilde gerçekleşir. Sabuncu kadınlarla dayanışma amaçlı gelenler genellikle grup halinde olurlar. Kalabalık geçen bu karşılaşmalar yan yana olduklarını belirtme, dayanışmayı büyütme amacı taşır. Kısıtlı zamanlarda bunu oluşturmak güçtür, devamlılığı olması önemli. Sürekli düzenli ilişkilerin olmaması aradaki ilişkilerin yüzeysel kalmasına sebep olur. Bunun yanı sıra karşılaşmalar kentli kadın - köylü kadın ayırımının kurulmasına sebebiyet verir.²⁵ Ayırım emek meselesi üzerinden kurulur ve kadınların ev işi yapmalarının tüm zamanlarını kapsadığı üzerinedir. Sabun evinde dayanışma amaçlı gelen kadınlar ile birlikte eğlence yapılır ve bendir çalınır, şarkı söylenir oynanır. Sabuncu kadınlardan biri; “*O elinde dümbelek çalarken ben yerleri süpürüyordum. Bak elin karıları ne yapıyor. Bizim adam başımızda hep. Gidince adama diyeceğim.*” şeklinde farklılığın kuruluşunu dile getirir.

Farklılık dili ve pratiği, sabuncu kadınlar tarafından kurulduğu gibi köye dışarıdan gelen kadınlar tarafından da kentlilik - köylülük pratiği ile kurulur. Kentlinin sınıfsal olarak kendini üstte görmesi ile köye bakışında hijyen anlayışı üzerinden bir ayırım oluşturabiliyor. Sabun evini merak ettiği ve görmek istediği için gelen gruptan bir kadın evin içini dolaşırken, ayaklarının ucuna basarak dolaşır. Sabuncu kadınların da dikkatini çeken bu durum o sırada hiçbir sorun teşkil etmese de, ayrıldıktan sonra sabuncular, gelen kadının kendilerini beğenmediğini, yerleri pis bulduğu için ayaklarının ucuyla yürüdüğünü söyleyiverirler. Douglas’ın belirttiği kirli temiz, saf ve tehlikeli sınıfsal temelde kurulmuş olur.

²⁵ Bu durum köy ile dayanışma ağlarının kurulmasını olumsuzlamak anlamında değil. Dayanışmanın yetersizliği üzerine eleştiridir. Bu buluşmaların, karşılaşmaların dayanışmayı çoğaltacağı, kadınlara farklı deneyimler kazanacağı inancındayım. Farklılıklar ise olan durumu ortaya koymak adınadır.

Yırcalı kadınlar her ne kadar kolektif çalışma biçimini benimsemiş olsalar da kolektif olarak özneleşme sürecinden söz etmek henüz mümkün değildir. Çünkü kolektif özne olma süreci politikleşmeyi beraberinde getirir. Acar-Savran ve Sirman'ın (2019) *feminist özne mümkün mü?* tartışmasında, Acar-Savran' göre "özneleşme, kadınların kendilerini kolektif özne olarak kurma sürecinin önündeki en önemli engeller kadınlar arasındaki farklılıklar"dır. Sirman ise, "Toplumsal konum, yani toplumun içerisinde yaratılan öznelerle söylemdeki özne pozisyonlarının sürekli olarak birbirini etkilediği, değiştirdiği ve bunun üstünden bir diyalektiğin geliştiğini düşündüğünü" belirtir. Bu tartışmadan yola çıkarak, Yırcalı kadınlar açısından feminist özne ya da kolektif özneleşmeden söz edilemez ancak değişim, uğrak noktaları ve kadınlar arasındaki karşılaşmaların nasıl evrileceğini, gelişeceğini zaman gösterecektir.

5.6. Erkekleri Manipüle Etme Biçimleri

Kadınların başarılarını görmezden gelme, yok sayma ya da kadınların emeğine ve başarısına el koyma, bunu kendi başarıları olarak ifade etmeye çalışmaları ataerkinin tahakküm biçimlerindedir. Erkekler kadınların başarısından nemalanma, başarısızlığında ise bunu kadının aleyhine kullanma ile kadını ikincilleştirirler. Sabun evi deneyiminde kadınlar yola çıktığında erkeklerin "başarısız olacaklarını, bunun bir hayal olduğunu" söyledikleri, "siz yapamazsınız" şeklinde gülerken dalga geçip umutsuzluğa sürükleyerek, kadınların pes etmesine yönelik çabalarda buldukları görülür. Sabun evi kuruluş aşamasından sonuna kadar bu tarz erkeklenme²⁶ girişimleri olur. Kadınlar ise bu girişimlere karşı cephe almayı, manipüle etmeyi ve yollarına devam etmeyi çeşitli yöntemlerle başarırlar. İlk başlarda bu tarz etkilere açıktırlar. Örneğin, eski köy evi satın alınıp atölyeye dönmesi için temizlik başlar, kadınlar temizlik yaparken köyden birkaç erkek gelir ve sabun evi için "burasının adam

²⁶Rebecca Solnit tarafından kavramsallaştırılan mansplaining kavramı, "Erkeklerin sizin zaten bildiğiniz herhangi bir şeyi bilmediğinizi var sayarak anlatma ihtiyacı duymalarını" tanımlar. Genellikle erkekler tarafından kadınlara yönelik yapılan bir şeyi karşıdakine tepeden ve küçümseyici tavırla açıklama olarak kavram erkeklenme, açıklama, eril açıklama, erkeklenme olarak çevrilmiştir (Caitlin,2015; Mura, 2018). Çalışmada erkeklenme çevrisinin Türkçe farklı anlamlara gelmesi nedeniyle erkeklenme kullanılmıştır.

olmayacağı, bunun hayal olduğu, evin çok eski olduğu ve iş yerine dönemeyeceğine, sabundan para kazanılmayacağı, çok para gerektiği, kadınların bunu yapamayacaklarına” dair söylemlerde bulunurlar. O sırada çalışan kadınların pek çoğunun ümidi kırılır, işi bırakmayı düşünürler. İçlerinden biri çıkarak evi satın aldıklarını yarı yolda bırakmanın olmayacağını söyleyerek kadınları ikna eder; “*Başladık bir kere. Hem ne yapcez ne etcez bu ilmeği çözcez!*²⁷” diyerek kadınları yeniden motive eder ve işe devam etmelerini sağlar. Umut kırıcı ve pes ettirmeye yönelik girişimler savunmayla karşılanmış ve kadınlar tarafından savrulmuş olur. Bu deneyim öncesinde köydeki erkeklerin bir kısmı derneğin projeyi sonlandırması ile “*bu işin burada bitmesini isterler.*” Sabun işini sonlandırmak istemeyen kadınlar erkeklerden gizli gizli toplanırlar.

Kadınların sabun işini başarıya ulaştırıp dışarıda da duyulmaya başladığında erkeklerce sabun evinin “değeri” artar. Köyde kadınlara ne yapmaları gerektiğini söyleyen erkekler olur. Bunun önemli bir örneği sabun evinin açılışı sırasında yaşanır. Açılış için çevre örgütlerinden, Soma’dan misafirler ve gazeteciler köye gelir. Sabun evinde heyecanlı, yoğun bir çalışma vardır. Köydeki kanaat önderlerinden birinin açılış sırasında kadınların ne taraftan sabun evine gireceği, kurdelenin ne tarafında durmaları gerektiğinden, kurdele kesimi sırasında orada olma, kendi işi gibi kurdeleyi tutma girişimine kadar varabilecek durumlar söz konusu olur. Bu durumlarda ilk başta ne yapacağını bilemeyen kadınlar “sessizce” işleri kendi lehlerine çevirmeyi başarırlar. Örneğin, erkeğin kurdeleyi tutmaya çalıştığı yeri kadınlar doldurur.

Aynı gün başka bir erkekleme pratiği yerel bir gazeteciden gelir. Olay şöyle gelişir. Daha öncesinde bir telekomünikasyon şirketi kadınlarla sosyal sorumluluk projesi yapmıştır. Sonrasında da şirketin reklam filminde kadınlar yer alır. Bu olay sabun evinde gazeteci tarafından bu durum gündeme getirilir. Kadınları dinlemeden, olayın ayrıntılarını bilmeden yüksek sesle ve hesap soran bir tavırla konuşan gazeteci, markanın kadınları kullandığını, bunun karşılığında ücret vermediğini, en azından sabun evine internet bağlanması gerektiğini

²⁷ Zor durumlar karşısında söylenen, her halükarda sorunun çözüleceğine, zorluğun üstesinden gelineceğine dair kullanılan deyim.

söyler. Kadınları iş bilmezlikle suçlar. Öte yandan gazeteci orada bulunan başka bir erkeğe bu durumdan haberinin olup olmadığını sorar. O da “kadınların yaptıkları her şeyden haberinin olmadığını, yoksa böyle bir durumun yaşanmasına müsaade etmeyeceğini” söyler. Bir anda erkek dayanışması kurulmuş olur. Kadınların bazıları seslerini yükseltir, internet bağlantısı talep ettiklerini ve şirketle konuşmalarını anlatmaya çalışır. Erkeklerin dinlememeleri, bağırarak kadınları suçlaması üzerine, kadınlar sabun evinde gerginlik yaşanmaması adına açıklama yapmak isteyen kadını durdururlar. “*Sen boş ver onları, sinirlenme. Zaten biz istedik isteyeceğimizi, onlara ne! Sen ‘Tamam’ de geç, boş ver. Ne derlerse desinler.*” diyerek erkekleri görmezden gelerek, muhatap almayarak arkadan dolanma yöntemiyle direnirler. Bu aynı zamanda Scott’ın gizli senaryolarının kadınlar arasında bir anda kurulup, kamusal senaryoda *kaçamaklı politik* tavır olarak olumlama, rol yapmaya dönüşür. Çünkü hâkim olanın ezme biçimlerine karşılık, tabii olanın negatif karşılık verme lüksü genellikle olmaz (Scott, 2014: 21). Bu direnme pratiği sayesinde kadınlar o an içinde herhangi olası bir gerginliğin önüne geçmiş olurlar. Onlara tamam diyerek arkadan yine kendi bildiklerini yaparlar. Bu sayede kendi içlerindeki akrabalıktan kaynaklanan ilişkilere de zarar vermeden erkeklere karşı bir arada durmayı başarabilirler. Ev içinde de kadınlar aleyhine bir durum olmasının önüne geçmiş olurlar. Kadınların direniş pratikleri bu anlamda gündelik hayat pratiklerinin içine işlemiş durumdadır. Erkeklere karşı sürekli savunma ağı geliştirmek ve haklarına sahip çıkabilmek için arkadan dolanma, görmezden gelme, gizli gizli yapma gibi direniş pratiklerine sıkça başvururlar.

Sabun evinde yaşanan örneklerde ataerkinin kadının emeğine el koyma yoluna gittiğini görmek mümkün. Sabun evinde hiçbir emeği olmayan “*adamların*” sabun evindeki etkinliklerde, başarıya dönüşen özel günlerde, dışarıdan gelen ziyaretçilere karşı işi sahiplenme çabasına girdikleri görülür. İktidar sağlama, görünür olmaya yönelik bu çabalar kadınlara ne yapacaklarını, yapmaları gerektiğini söylemeye kadar varabilir. Kadınların tüm bunları alımlama biçimleri verdikleri tepkiler keskin olmamakla birlikte zamanla kolektif üretim ve dayanışma ile emeklerine sahip çıkma yoluna doğru ilerler ve mücadele deneyimine dönüşür. Dolayısıyla sabun evi ataerkiye karşı küçük adımlarla ilerleyen direnişin, güçlenmenin de mekânıdır.

Köydeki erkekler genel olarak sabun evine mesafeli dururlar. Kadınlardan oluşan kadınlara ait bir yer olması nedeniyle mahrem alan olarak kabul edilir. Dolayısıyla mekân erkeklerin rahatça girip çıkabildikleri bir yer değildir. Örneğin ‘adamlar’ sabun evine geldiklerinde uzaktan seslenme, çağırma yoluna başvururlar. Ancak sabun evinde kadınlar çalışırken ya da sabun evi kalabalık olduğunda erkekler evin önünden geçerek ya da bir şey isteme gibi yöntemlerle varlıklarını kadınlara hissettirirler. Elbette ki bunu her zaman ve tüm erkekler için söylemek güç ancak denetim mekanizmasını kuran erkekler olduğu görülmektedir.

Az da olsa sabun evine destek veren, sabun evini kadınların önünü açacak deneyim olarak gören erkekler de var. Bu erkekler destek kelimesinin tam da anlamını bulduğu yerdedirler. Kadınların emeğine el koymadan, önlerine geçmeden ihtiyaç duyulması halinde desteği sağlayan kişilerdir. Örneğin; Soma’dan malzeme alınacağına gidip alma, usta bulma konusunda yardımcı olma gibi konularda destek sağlarlar.

Sabun evinde çalışma saatleri, yoğun dönemlerde ve gözleme evinin kurulduğu zamanlarda geç saatlere kadar uzar. Kadınlar gece geç saatlere kadar çalışırlar. Bu durum sık yaşanmaya başladığında kocalarda “eve uğramıyorsun, geç geliyorsun” yönünde söylenmeler olur. Kadınlardan biri bu deneyimi şöyle anlatır:

“Bazısı birkaç tanesi biraz huysuzlanıyor ama geç gittikleri zaman. Onu da hoş görecektir. Artık her zaman olmuyor. Bazı arada geç gidiliyor. Geç gittiği zaman ‘ne hanım sen bugün niye geç geldin’ diyen oluyor. Duyduğum var ama onlar sonradan hoş karşıyorlar. ‘Geç geldin, bugün evde yemek yok. Ben ne yapıp yiyeceğim’ diye kızıyor. Senin de var elin ayağın yap kır bir yumurtayı ye sen de. ‘Ben burada oynamıyorum ya üç beş kazanmaya çalışıyorum’ dediği zaman kadın, erkek haksız. Yapsın bir yumurta kırsın yesin. Kadın erkek eşitliği var.”

5.7. Bir Güçlenme Deneyimi Örneği

Kadınların dışarı çıkması, çıkabilmesi erkekler kontrolündedir ve kadınların erkeklerin bilgisi, izni dışında hareket etmeleri oldukça zordur. Sabun evi ile birlikte koca iktidarında kırılmalar olduğu, dönüşümler yaşandığı söylenebilir. Buna örnek teşkil edecek en çarpıcı kırılma ve güçlenme deneyimi özellikle bir kadında öne çıkar. Kocası çok kıskanç olduğu için kadının bir yere gitmesine izin vermez. Sabun evinde gerçekleştirdiğimiz görüşme sırasında da; *“Ocakta yemeğim var, annem bakıyor şimdi. Ama eşimin de haberi yok biliyor musun? Şimdi Soma'ya gitti. Eve gelir benim o gelmeden eve gitmem lazım.”* şeklinde ifade ederek rahatsızlığını dile getirdi.

Kadın kocasına sabun evindeki iş için; “herkes katılıyor ben de katılayım.” diyerek başlar. Zaten kaynanası ve diğer akrabaları da işe dâhil olduğundan kocası izin verir. İşlerin ilerlemesi ile köy dikkat çekmeye başlar. Gazeteciler, sivil toplum kuruluşları haber yapmak, kayıt almak için köye gelirler. Başlarda kadın bunlara dâhil olamaz, çünkü kocası izin vermez. Ancak kadınlar sosyal medya sayfalarında sabun yaparken, toplantılarda herkesin içinde olduğu fotoğraflar paylaşırlar. Kadın bunlara katılır. Sonrasında video çekimi için gelirler, kadın video çekiminde yer almak için şartlı izin alır, videoda görünebilir ancak konuşamaz.

Sabuncu kadınlar 2018 yılı itibariyle bağlı oldukları Yırca Köyü Derneği'nin yönetim kurulunda yer alırlar. Yönetim kurulunda başkan dışında diğer tüm üyeler sabuncu kadınlardan oluşur.²⁸ Koca baskısına maruz kalan kadın da başkan yardımcılığı görevi ile yönetim kuruluna seçilir.

Buna ek olarak, kadının, kadınlarla birlikte köy dışına sabun satışı için gitmesine, orada kalmasına kocası tarafından izin verilmez. Kadın kocası olmadan hiçbir yere gidemez. Sabuncu kadınlar, günü birlik İzmir Foça'yı gezip

²⁸ Köydeki hatır ilişkileri nedeniyle dernek başkanı erkektir. Sabuncu kadınların destekçisi olan kişi ile konuştuğumda, karar merciiinin her zaman kadınlar olduğunu, olacağını belirtir ve ekler: *“Biz bilgisayar falan bilmeyiz. Sabuncu kadınlar öğrendi onlar yapacak, geliştirecek, kararlar ortak çıkacak.”*

görmek için gittiklerinde ilk kez köy dışında gerçekleşen kolektif bir etkinliğe katılmış olur. Konaklama gerektiren etkinliklere hâlâ gidemez.

Son olarak, kadınların, Çanakkale’de bir çevre şenliğine davet edilmesi üzerine, sabuncular arasında yaş olarak daha büyük başka bir kadın kendi kocasıyla birlikte, baskıcı kocanın yanına gider ve “*Senin karın karı da biz neyiz! Biz gidiyoruz, o niye gelmiyor. Orda kimse kimseden ayrılmıyor. Aynı yerde kalıyoruz. Sabun evindeyse bu zorunlu, herkes gidecek!*” der. Kocayı ikna etmeyi başarır ve kadın ilk kez kocası olmadan köy dışına çıkar.

Aynı zamanda son deneyim Scott’ın (2014), gizli ve kamusal senaryolarına örnek teşkil ediyor. Scott’a göre bu iki senaryo hâkim olanla tabi olan arasında sürekli mücadeledir. Kamusal senaryolarda, tahakküm altında olan iktidarı olumlar. İktidarın söylemleri çerçevesinde hareket eder. Ona göre bir portre çizer bu doğrultuda davranışlar sergiler. Ancak, tahakküm altında olanın direnişleri oradaki davranışların tam aksi gizli senaryolarda saklıdır. Bunların uyuşmadığı yerde *patlama* yani isyan başlar. Kolektif gizli senaryolar, tabi olanların kendi aralarında konuştukları, birbirlerine kendilerini açıkça ifade ettikleri, kamusal senaryodaki davranış biçiminin aksi söylemlerin olduğu yerdir. Gizli senaryoların birikip isyana dönüşmesi, sabuncu bir kadının diğer kocaya olan isyanında gerçekleşir ve direniş biçimine dönüşür. Tüm bu yolculuk dört yıl boyunca küçük adımlarla ilerlese de kadın dayanışması sayesinde kazanımla sonuçlanır. Bu bireysel kadın deneyimleri küçük küçük gedikler açarak da olsa ilerler ve her ne kadar bireysel olsalar da kadınlar için kazanımdır.

5.8.Köyde Bir Aktivist

Araştırmanın en zor yeri çalışmaya bu kısmı ekleme tereddüdüydü. Feminist perspektifi merkezine almaya çalışan kadın araştırması olma temelinden bu yana gelen zorluk, örneklem grubuna bir erkeği dâhil etme zorunluluğuydu. Araştırma sürecinin ve köyün kendi koşulları örneklemin belirlenmesinde etkili oldu. Sabun evinin kurulmasında ve olgunluğa erişmesine kadar geçen sürede erkek bir aktivist, sahanın dinamiğini oluşturacak şekilde rol alır. Ve bunu çalışmaya dâhil etmemek eksik anlatmaktan öte gerçeği çarpıtmak

anlamına gelecekti. Dolayısıyla başlangıçta bu çalışmanın örnekleminde Kenan olmasa da, araştırma zamanla bunu zorunlu kıldı. Çünkü sabun evinin başından bu yana Kenan'ın kadınlarla yan yana olması, sabun evi için verdiği emek, kadınlarla kurduğu ilişki iç dinamik yaratıyordu.

Kenan, dernek çalışanı olarak köye gelir. Derneğin çalışmaları boyunca İstanbul'dan köye gidip gelir, köyle ilişkisi sürekli devam eder. Projenin sonlanması ve kadınların “bu işi devam ettirmek” istiyoruz söylemi üzerine köye yerleşir. O sırada Kenan'ın da hayali olan kentten uzaklaşma isteği, yer bulma arayışı Yırca'da sonlanır. Böylece, kadınların sabun evi kurma hayaline ortak olmuş olur.

Dört yıldır orada yaşayan Kenan, sabun evinin tüm sürecinde kadınlarla yan yana olur. İktidar kurmamaya özen göstererek, kadınların ortak kararları doğrultusunda “koordinatör”, “yol gösterici” ya da “kolaylaştırıcı” gibi çalışır. Bu anlamda Kenan kendini “cesaretlendirici” olarak tanımlamaktadır. Tüm bu çalışma karşılığında herhangi bir ücret almaz. Ekolojik yaşamı savunan Kenan, alternatif yaşam pratiğini hayatında uygulamaya çalışır, o doğrultuda yaşar. Az harcar, az tüketir. Sabun evinde konaklar, Soma ya da başka bir kente otostopla gider. Köyde olduğu sürece yemeğini sabuncu kadınlarla birlikte yer ya da kadınlar aralarında dönüşümlü olarak ona yemek getirir.

Kenan'ın yaşam biçimi, *ideal erkek* performansının dışındadır. İdeal erkek tipinin gerekleri arasında ve köylü için önemli bir konu olan “tam zamanlı iş sahibi olma” ve düzenli gelir getirici bir işte çalışmadır (Sancar, 2013: 30). İdeal erkek temsilinin dışında olduğu için de köylüler tarafından eleştiriye maruz kalır. “Hayalperest olma, boşa kürek çekme, akılsız olma” ile suçlanır. Öte yandan sabuncu kadınlar tarafından da “Meslek sahibi çocuksun, git öğretmenlik yap. Sen ne uğraşıyorsun bizimle. Akılsızsın sen.” gibi eleştirilere maruz kalır. Bu öteki olma hali sabuncu kadınlar arasında dışlama haline dönüşmez kesinlikle. Aralarındaki ilişki anne - oğul ilişkisi gibidir. Kadınlar Kenan'dan bahsederken sürekli “Kenan bizim oğlumuz” şeklinde ifade ederler. Bu ilişkinin kabul görmesinde Kenan'ın tavrı ve yaş farkının olması etkilidir. Öte yandan Kenan, dört yıllık yaşam biçimi, konuşmasıyla köyden biri olmuş durumdadır.

Bir yanıyla, Kenan sabun evinde kadınlar arası ilişkilerde denge unsurudur. Köydeki konuşmalardan birinde “*Kenan olmasa biz birbirimizi yeriz.*” şeklinde bir ifade bulunur. Yoğun çalışma dönemlerinde, kadınlar arasında küskünlükler, kırgınlıklar yaşanır. Kenan sorunu çözme konusunda aracılık yapar.

Bu anlamda umutsuzluğa düşme, hayal kırıklığına uğrama durumları da yaşanır. Örneğin sabun evinde inşaatla ilgili bir iş olduğunda ve bunun duyurusunun yapılmasına rağmen kadınların sabun evine gelmemesi, Kenan’ın tek başına işe başlaması üzerine, “o çocuk orda bizim için çalışıyor” deyip kadınlar sabun evine gelir. Bu durumların yanı sıra kadınların da yer yer Kenan’a kırgınlıkları olur. Bu kırgınlıklar genellikle çalışma disiplini konusundadır ve kadınlar “Oğlum yaşında bana laf söylüyor.” diye alınabilirler. Sonrasında iki taraf da bu kırgınlıkları toparlamayı, “*gönül almayı*” başarır.

Kadınlarla Kenan arasında anne - oğul ilişkisi olmasının yanı sıra kadınlar onu güvenilir bilirkişi olarak da görürler. “*Kenan olmasaydı sabun evi olmazdı. Biz kendimiz altından kalkamazdık, nasıl yapacağımızı bilmezdik.*” şeklinde ifade ederler. Kenan her zaman köyde kalmayacağını, işlerin yoluna girmesi ile köyden uzaklaşacağını söylediğinde, bundan bir yıl önce kadınlar “*Kenan olmazsa biz yapamayız*” ya da “*Tek başımıza yapamayız ama birlikte olursak yaparız.*” gibi ifadelerde bulunmuşlardı.

Kenan köyde hep kalamayacağını, kadınların bu işi kendilerinin yapacağını kadınlara hep söyler. Ancak kadınlarda “Kenan bizi bırakıp gidecek” korkusu başlar. Gitmesini istemezler. Kenan ara ara köyden ayrılır, uzaklaşır, tekrar geri döner. Sonrasında Kenan bir dönem ücretli bir işte çalışmaya başlamasıyla köye daha az uğrar. İş vesilesiyle köyden ayrıldığı için de kadınlar gitmesini desteklerler. 2019 yılı itibari ile Kenan köyde sürekli kalmaz. Ayda bir ya da yoğun dönemlerde köye uğrar. Kadınlar tüm süreci kendileri yürütür. Ancak hâlâ pek çok konuda Kenan’a danışır, onun “onayı” olmadan yapmazlar. Bu durum onu bilirkişi olarak görmeleri ve güvenmelerinden kaynaklanır. Çünkü hâlâ daha kendilerine güven konusunda sıkıntı yaşarlar ve “*Biz bilmeyiz, en iyisini Kenan bilir. Biz çok anlamıyoruz.*” algısı devam eder. Sabun evini

kurmaktan daha zor bir görev olan bu algının yıkılması için sanırım daha uzun bir zamana ve mücadeleye ihtiyaç var.

VI. BÖLÜM

6.SONUÇ

Araştırma konusunun ekofeminizmden, kadın emeğine evrilmesinin nedeni, köydeki koşullar ve gerçeklikti. Bu durum araştırma konusunun kendi güzergâhını yaratmasına vesile oldu. Aynı zamanda da feminist araştırmalardaki önemli bir eksikliği gösterdi. 1980'lerden bu yana tarihsel olarak gerek feminist hareket içerisinde gerekse de araştırmalarda tartışmaların alanı zamanla değişir, gündemler farklılaşır. Kadın emeğine dair tartışmalar sanki “tüketilmiş, miadını doldurmuş” konu olarak arka planda kalır. Köylü kadın emeği ise bu tartışmalarda yok denecek kadar az, çalışmalarda dipnota sıkışacak kadar küçülmüş durumdadır. Köylü kadın araştırması yapmak için köye giderken araştırmacı olarak akla ilk gelenin kadın emeği olmaması bunun başka önemli göstergelerindendi. Bu vesile ile araştırma, kadın emeği tartışmaları içinde, köylü kadın emeği konusunun çok daha atıl bırakılmış bir alan olarak durduğunu bir kez daha tekrarlamış ve bunun ihtiyacının altını yeniden çizmiş oldu.

Türkiye’de neoliberal politikalar ve Avrupa Birliği uyum süreçleri ile birlikte kalkınma projeleri öne çıkar. Kalkınmanın önemli göstergelerinden biri olarak istihdam sorunu kabul edilir. İstihdamın artırılması, işsizliğin en aza indirilmesi ya da ortadan kaldırılması hedeflenir. Kadın işsizlik rakamlarının yüksek olması nedeniyle kadın istihdamı arttırılmaya çalışılır ve projeler kadınlara yönelik olarak gelişir. Bu minvalde neoliberal bir politika olarak kalkınma projeleri ve kadın girişimciliği desteklenir. Kadın istihdamını artırma, kırsaldaki kadınlara alternatif geçim kaynakları yaratma buradan hareketle kadınların güçlenmesini sağlayacağı düşünülen hedefler projeler kapsamındadır. Şunu açıkça ifade etmekte fayda var, kırsal kalkınma projeleri ve kadın girişimciliği ancak kadınlara dönemsel olarak istihdam sağlar. Projeler kapsamında yapılan işler genellikle takı toka, hobi ürünleri, dikiş, boncuk dizimi ya da sabun yapımı olduğundan, düzenli bir gelir sağlayıcı faaliyetlere dönüşmesi ne yazık ki zordur. Bunun yanı sıra enformel çalışma biçimleri olan evde parça başı üretimle taban tabana aynı projelerin gelişmesi üzerine, bireysel emeğe dayalı, politik çerçevesi ve duruşu olmayan kadınların yalnızca üretim içinde yer almaları ile güçlenmelerini sağlayacağına inanılan projeler gelişir.

Durum böyle olunca kadın istihdamı bir süre yükselir, projelerin sonlanması ile birlikte yeniden aynı yere geri döner.

Kadın güçlenmesine yönelik feminist hareket perspektifinin bu olmadığının altını çizmekte fayda var. Kadın güçlenme deneyimlerine odaklanırken ya da konu üzerine çalışırken kadınların sadece ekonomik gelir sağlayarak özgürleşeceklerini, güçleneceklerini düşünmek, iddia etmek son derece eksik bir değerlendirme olur. Bu tahlilden yola çıkarak, ücretli çalışan kadınlar ‘özgürleşmiş, güçlü’ kadınlardır ki tarih bunun böyle olmadığını göstermiştir. Ücretli çalışma içinde de kadınlar çeşitli sorunlarla karşılaşüyor, sömürü biçimlerine maruz kalıyorlar.

Ayrıca kalkınma projelerine bir eleştiri olarak, kadın eve ekonomik gelir sağladığında mı güçlenme sağlanacak? Kadınların güçlenme deneyimlerinde ekonomik durum elbette ki önemli, ancak bunun çok ötesinde feminist bakış açısı bu deneyimlerde ataerki ile mücadele biçimlerini önemser. Aynı zamanda feminizmin hareket olmasından kaynaklı öz-örgütlenme biçimini bireysel güçlenmeler üzerinden kurmadığının altını çizmekte fayda var. Kadınların politik özneye dönüşmesini, güçlenmenin bu yönde okunması gerektiğini savunur. Bu eleştiriye akılda tutarak kırdı ve yerellerdeki faaliyetlerin kadınların güçlenme deneyimleri açısından önem arz ettiğinin altını çizmekte fayda var. Bu tarz gelir getirici faaliyetlerin feminist politika ve bilinç açısından kadınlara özgürleşme sağlamadığı ancak kadınlara alanlar açtığını söyleyebiliriz.

Feminist perspektiften yola çıkarak bu araştırma, kadın dayanışması, güçlenmesi ile ataerkiyi aşındırarak elde ettikleri kazanımları ve deneyimleri ortaya koyma çabası taşır. Kadınların ücretli emeğe geçmesi ile güçlendiklerini iddia etmektense, erkeklerden bağımsız olarak kazandıkları para üzerinden öznelliklerini kurma biçimleri, ev içinde kendilerine yükledikleri anlam ve değer çerçevesinde güçlenme deneyimlerine odaklanır. Kadınların güçlenme deneyimi ile politik özneye dönüşmesinden ne yazık ki henüz söz etmek mümkün değil ancak bireysel deneyimler ile kazanımlar elde ettikleri açıkça görülür. Bu deneyimler erkekten bağımsız olarak köy dışına çıkma pratiğinde olduğu gibi bir arpa boyu kadar ilerlenmiş gibi görünse de dört yıllık zamana yayıldığı ve köy koşulları düşünüldüğünde deneyim önemli bir kazanım halini almıştır. Her

ne kadar bunun gerçekleşmesi için izin alma pratiği ile erkek iktidarı perçinlese de sonuç itibarıyla erkeklerle kurdukları ilişkiler ve 'baş etme' biçimleri açısından kazanım olarak değerlendirmek gerekir. Kadınların kolektif çalışma ile birlikte özgüvenleri artar ve baş etme gücünü kendilerinde görürler.

Kadınların para kazanma deneyiminin doğrudan güçlenme kazandırdığını iddia etmekten öte, bu deneyime yükledikleri anlamlar ve kendi öznelliklerini kurma biçimleri açısından güçlenme sağladığı söylenebilir. Erkekten bağımsız olarak ücretli çalışma kadınlarda özgüven yaratır.

Sabun evi, koca parası olmadan kadın emeği ve dayanışmayla kurulur. Erkeğin parasının girmediği dolayısıyla iktidarının da girmediğini söylemek radikal ve gerçekdışı olur. Ancak bu durum erkeklerin sabun evine mesafeli durmasını sağlar. Sabun evinde herhangi bir hak iddia etmelerinin ya da söz söylemelerinin önünde engel teşkil eder. Dolayısıyla kadınlar, sadece kendilerine ait bir kamusal alan yaratmış olurlar.

Kadınların kamusal alanda sağladıkları görünürlük, kolektif gücü de peşi sıra getirir. Köyde alınan kararlarda, yapılan işlerde kadınlar önemli bir dinamik sağlar. Bu anlamda kadınların köydeki ataerkiyi aşınmaya uğrattığını ifade etmek yerinde olur. Ayrıca ev içinde de dönüşümden söz etmek mümkündür. Kadınlar "Sabun evi açılırken kocan izin vermeseydi ne yapardın" sorusuna "Başlamazdım." yanıtını verdiler. Ardından "Bugün senden bırakmanı isterse ne yaparsın?" diye sorduğumda ise "Asla bırakmam" şeklinde ifade ettiler. Bu durum kadınların rızanın dışına çıkmayı, otoriteye karşı gelme gücünü kendilerinde gördüklerinin göstergesidir. Bu örnekten hareketle ev içindeki ataerkinin aşınmaya uğradığını, kırılmaların yaşandığını söyleyebiliriz.

Kırsal bölgelerde ev, tarla dışında kadınların bir araya gelebilecekleri alanlar sınırlıdır. Sabun evi iş yeri olmasından öte kadınların kamusal alandaki dayanışma mekânıdır. Aynı zamanda, yaklaşık beş yıldır maddi olanaksızlara rağmen küçük adımlarla ilerlemiş, inatla var olmaya çalışmış yerdir. Sabun evi kadın dayanışmasının sağlayıcı ve birleştirici mekânı olarak kadınlara kamusalılık kazandırır. Sonrasında köydeki sorunlara müdahil olma olanağı sağlar. Bir mekânda yan yana gelerek sonrasında köyde otorite haline gelirler.

İlk mücadele deneyimi olan Zeytin Direnişi kapitalizme, sanayileşmeye karşı verilirken; sabun evinin kurulması, sürdürülmesi ise köylü kadınların ataerkil yapıya karşı verdikleri ikinci ve daha uzun soluklu bir mücadeledir. Dolayısıyla bu iki mücadele özgül koşulları içinde birbirinden beslenen, birbirine el uzatan mücadele deneyimleridir. Yırcalılar ilk mücadele deneyiminde onlara saldıranlara “sevgisiz” dediler, ikinci mücadele deneyimi olan sabun evini ise “pek kadın²⁹” şeklinde nitelediler. O nedenle Yırca “sevgisizlerin” giremediği “pek kadın” bir köydür.

İki mücadelenin duygusu birbirinden farklıdır. İlk mücadele deneyiminin duygusu öfkeyken, ikinci mücadeleninki neşedir. Dayanışmanın iyileştirici ve birleştirici etkisi kadın dayanışmasından beslenir, neşe ve kahkaha ile bir arada kalmayı başarır. “Bir duyguyu daraltmaktır çirkinlik. Bir duygu yayıldıkça güzeldir oysa. Güzel şeyler dar yerlere sığmaz. İnsanların mutluluğu gibi. Nice çoğaltırsan özünü onca iyi.” der Sevgi Soysal (2016: 160). Yırcalı kadınların neşesi de küçük köy evine sığamayıp taşar, yayılır. Son söz olarak Yırcalı kadınların ve tüm kadınların, emeğini görünür kılmak, duygusunu paylaşmak ve kadın dayanışmasını büyütme umuduyla...

²⁹ ‘Pek kadın’ ifadesi Yırcalılar tarafından beğenilen, hoş giden, güzel olan nesne ya da kişiyi anlatmak için kullanılıyor. Örneğin, hoş giden beğenilen erkeği anlatırken “Zamanla yüzü pek kadın geldi. Gönlüm ısınır verdi.” ya da “Pek kadın oldu sabun evimiz.” şeklinde ifade ediliyor.

KAYNAKÇA

Acar-Savran, G. ve Tura Demiryontan, N. (hzl.). (2012). *Kadının Görünmeyen Emeği: Maddeci Bir Feminizm Üzerine*. İstanbul: Yordam Kitap.

Acar-Savran, G. ve Sirman, N. (2019). "Feminist Özne Mümkün Mü?" Çatlak Zemin İnternet Sitesi. <https://catlakzemin.com/feminist-ozne-mumkun-mu/> (25 Mart 2019)

Akad, L. (Yönetmen). *Gelin* [Film], Hürrem Erdem (Yapımcı), Türkiye: 1973.

Akad, L. (Yönetmen). *Düğün* [Film], Hürrem Erdem (Yapımcı), Türkiye: 1974.

Akad, L. (Yönetmen). *Diyet* [Film], Hürrem Erdem (Yapımcı), Türkiye: 1975.

Akgökçe, N. (1996). Bir Kadın Alanı Olarak Mutfağın Tarih İzinde Değişen Anlamı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.

Akmeraner, Y. (2014). Küçük Meta Üreticilerinin Sınıfsal Direniş Dinamikleri: Türkiye'nin Batısında Bir Köyde Gündelik Hayat Deneyiminin Öznellikleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi SBE.

Aliefendioğlu, H. (2000). Bir Kamusal Alan Olarak Akçakoca Köylü Pazarı Ve Pazarcı Kadınlar. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.

Atölyemor Kollektifi (Yönetmen), *Avcılar, Aracılar ve Kadınlar* [Film], Türkiye: Filmmor,2005.

Bakanlar Kurulu Kararı (10.05.2014) Resmi Gazete. (Sayı: 29996). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140510-8.htm>

Beauvoir, S. (1993) *Kadın İkinci Cins: Bağımsızlığa Doğru*. B. Onaran (çev.), İstanbul, Payel Yayınevi (orijinal baskı tarihi 1949)

Beauvoir, S. (2010) *Kadın İkinci Cins: Evlilik Çağı*. B. Onaran (çev.), İstanbul, Payel Yayınevi (orijinal baskı tarihi 1949)

Bora, A. (2016a). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, A. (2016b). Kadınlar ve Hane: ‘Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?. N. Erdoğan (Ed.). *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 97-133.

Caitlin, D. (2015). “Neden Ben Sen Olamıyorum: Rebecca Solnit”, M. Ölker (çev.) *Amargi Feminist Dergi*. <http://www.amargidergi.com/yeni/?p=1653> (27.06.2019)

Chatterjee, P. (2016). “Kadın Sorununa Milliyetçi Çözüm”, *Vatan Millet Kadınlar*. A. Altınay (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakır, S. (2013). “Osmanlı’da Kadınların Mekânı, Sınırlar ve İhlaller”, *Cins Cins Mekân*. A. Alkan (drl.). İstanbul: Varlık Yayınları.

Çelik, C. (2017). Kırsal Dönüşüm ve Metalaşan Yaşamlar: Soma Havzası’nda İşçileşme Süreçleri ve Sınıf İlişkileri. *Praksis Sosyal Bilimler Dergisi*.43, 785-811.

Davidoff, L. (2016). *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*. A. Durakbaşa (hzl.), Z. Ateşer ve S. Somuncuoğlu (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Delaney, C. (2017). *Tohum ve Toprak: Bir Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*. S. Somuncuoğlu ve A. Bora (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (orijinal baskı tarihi 1991)

Delphy, C. (2012). “Baş Düşman”, *Kadının Görünmeyen Emeği: Maddeci Bir Feminizm Üzerine i*: G. Acar-Savran ve N. Tura-Demiryontan (drl.). İstanbul: Yordam Kitap.

Douglas, M. (2017). *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*. E. Ayhan (çev.). İstanbul: Metis Yayınları (orijinal baskı tarihi 1966)

Ecevit, Y. (2007). “Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamı Alanında Yapılmış Çalışmaların Değerlendirilmesi”, *Kadın Emeği ve İstihdamı Toplantısı Raporu*. S. Güre (drl.). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı.

Ecevit, Y. (2011). “Türkiye’de Kadın Emeği Konulu Çalışmaların Feminist Tarihçesi”, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan Cilt 1*. S. Sancar (drl.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Ergüneş, N. (2010). “Kadınlara Yönelik Kredi Biçimleri ve Kadın Emeğinin Enformelleşmesi”, *Kapitalizm, Ataerki ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği*. S. Dedeoğlu ve M. Yaman (drl.). İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Federici, S. (2014). *Sıfır Noktasında Devrim: Ev İşi, Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele*. D. Meral, H. Mertol ve Ö. Avcı (çev.), İstanbul: Otonom Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 2012)

Federici, S. (2018). “Kapitalist Ataerkinin Oluşumu: Silvia Federici ile Söyleşi”. Çatlak Zemin İnternet Sitesi <https://catlakzemin.com/kapitalist-ataerkinin-olusumu-silvia-federici-ile-soylesi/> (27 Mayıs 2019)

Fongogo. (2016). Kömürün İsi Sabunun Misi, Perde II: Bir Ev Hayal Ediyoruz | Yırca Köyü, Soma. <https://www.fongogo.com/Project/komurun-s-sabunun-ms-perde-ii-bir-ev-hayal-ediyoruz-yirca-koyusoma>. (20 Nisan 2019)

Fougeyrollas-Schwebel, D. (2015). “Ev Emeği”, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, H. Hırata, F. Laborie, H. Doare ve D. Senotier (hızl.). G. Acar-Savran (çev.), Ankara: Dipnot Yayınları (orijinal baskı tarihi 2007)

Gürbilek, N. (2016). *Ev Ödevi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Hartmann, H. (2012). “Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği”, *Kadının Görünmeyen Emeği: Maddeci Bir Feminizm Üzerine*: G. Acar-Savran ve N. Tura-Demiryontan (drl.). İstanbul: Yordam Kitap.

Harvey, D. (2004). ‘Yeni’ Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim. E. M. Dinçer (çev.). *Praksis Dergisi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11. 23-48.

Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. A. Bora vd. (çev.), İstanbul: Metis Yayınları (orijinal baskı tarihi 1996)

Kazım Kızıl ve Hakan Tosun (Yönetmen), *Ölmez ağaç* Film: Türkiye: Proje Sokak Kamera ve Dokuz8 Haber (Yapımcı), 2014.

KEİG. (2015a). *Kadın Emeği ve İstihdamına İlişkin Bilgi Notları*. http://www.keig.org/wpcontent/uploads/2016/03/bilg_notlari_Agustos_2015.pdf (2 Haziran 2019).

KEİG. (2015b). *Türkiye’de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler*. <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/koopwweb-1.pdf> (3 Haziran 2019)

Keskin, B. (2005). *Kim Bağışlayacak Beni*, İstanbul: Metis Yayınları.

Keyder Ç. , Yenal Z. (2015), *Bildiğimiz Tarımın Sonu (Küresel İktidar ve Köylülük)*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kömür ve Linyit Yakıtlı Termik Santraller. (t.y) <https://www.enerjiatlası.com/komur/> (14.04.2019).

Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara: Bağlam Yayınları.

Lefebvre, H. (2016). *Mekânın Üretimi*. I. Ergüden (çev.), İstanbul: Sel Yayınları (orijinal baskı tarihi 2000)

Memiş, E. ve Özay, Ö. (2011). “Eviçi Uğraşlardan İktisatta Karşılıksız Emeğe: Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalara İlişkin Bir Değerlendirme”, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan Cilt 1*. S. Sancar (drl.).İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Mies, M. (1996). “Feminist Araştırmalar için Bir Metodolojiye Doğru”, *Kadın Araştırmalarında Yöntem*. S. Çakır ve N. Akgökçe (hızl.), A. Durakbaşa ve A. İlyasoğlu (çev.). İstanbul: Sel Yayınları.

Mies, M. (2012). *Ataerki ve Birikim*. Y. Temurtürkan (çev.), Ankara: Dipnot Yayınları (orijinal baskı tarihi 1998)

Mies, M., Bennholdt- Thomsen, V. Werlhof, C. (2014). *Son Sömürge Kadınlar*, Y. Temurtürkan (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları (orijinal baskı tarihi 1988)

Mura, E. (2018). “Rebecca Solnit’in Açıklayan Adamlarından Mansplaining’e: Bir Kavram Nasıl Doğdu?” *ViraVerita* <https://viraverita.org/yazilar/rebecca-solnitin-aciklayan-adamlarindan-mansplaininge-bir-kavram-nasil-dogdu> (27.06.2019)

On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (12.11.2012). Resmi Gazete (Sayı: 28489) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm>

Özbay, F. (1982) “Evkadınları” *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*. 3.7. Ankara.

Özbay, F. (2016). “Evlerde El Kızları: Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler”, *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*: L. Davidoff (yızr.), A. Durakbaşa (hızl.), Z. Ateşer ve S. Somuncuoğlu (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbay, F. (2019). *Kadın Emeği: Seçme Yazılar*. Ş. Özar (hızl.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı, (17.03.2015). Resmi Gazete (Sayı: 29305). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150324-5.htm>

Özyeğin, G. (2005). *Başkalarının Kiri: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sancar, Serpil (2013). *Erkeklik İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Sayıştay Bakanlığı. (2013). *Soma Elektrik Üretim ve Ticaret AŞ (SEAS) 2012 Yılı Raporu*. <https://docplayer.biz.tr/4991240-Soma-elektrik-uretim-ve-ticaret-as-seas-2012-yili-raporu.html> (14.04.2019).

Scott, J.C. (2014). *Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar*. A. Türker (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sirman, N. (2008). Nükhet Sirman ile Türkiye’de Sosyoloji ve Antropoloji Yapmak Üzerine. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6.11, 303-326.

Sirman, N. (2015). “Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi”, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. Ş. Tekeli (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Soma B Termik Santrali. (t.y.) <https://www.enerjiatlasi.com/komur/soma-termik-santrali.html> (14.04.2019)

Soma Karaelmas Gazetesi, (24 Ekim 2017).“Yırca’nın Yol Sıkıntısı Yırcalılar Üst Geçit İstiyor” <http://www.somakaraelmas.com/yircanin-yol-sikintisi-yircalilar-ustgecit-istiyor.html> (29.10.2017)

Soma Termik Santrali (t.y.) <http://somatermik.com.tr/Tr/kurumsal> (14.04.2019).

Soysal, S. (2016). *Şafak*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Süzer, S. (2016) “Soma Faciası ve İlk Kalkınma Projemiz”.
<https://www.serhansuzer.com/tr/soma-faciasi-ve-ilk-kalkinma-projemiz>
(25.04.2019).

Şencan, M. N. (2013). Türkiye'ye Göç Eden Bulgaristan Türkü Kadınların Göç Hikâyeleri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi SBE.

Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (23.01.2008). Resmi Gazete.(Sayı:26781).<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/02/20080208-1.htm>

Toksöz, G. (2007). *Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu Raporu*. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü Yayınları ILO.

Toprakla Gelen. (2019). *Kömürün İsi Sabunun Misi*.
<https://topraklagelen.com.tr/komurun-isi-sabunun-misi/> (8 Mayıs 2018)

Urhan, B. (2016). “Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet”, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*: F. Saygılıgil (drl.). Ankara: Dipnot Yayınları.

Üstel, F. (2016). “*Makbul Vatandaş*”ın Peşinde: II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı*, H. Osmanağaoğlu (çev.), Ankara: Dipnot Yayınları (orijinal baskı tarihi 1997)

Werlhof, C. (2014). “Kadın Emeği: Ekonomi Poliğin Eleştirisindeki Kör Nokta” *Son Sömürge: Kadınlar*. Mies, M., Bennholdt- Thomsen, V., Werlhof, C. (yzt). Y. Temurtürkan (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları (orijinal baskı tarihi 1988)

White, J. (2015). *Para ile Akraba: Kentsel Türkiye’de Kadın Emeği*. A. Bora (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları (orijinal baskı tarihi 1994)

Yaman Öztürk, M. ve Akduran Ö. (2010). “Tütün Tarlalarında Kadın Emeği: Bafra’da Tütün Üreticisi Olmak”, *Kapitalizm, Ataerki ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği*. S. Dedeoğlu ve M. Yaman (drl.). İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Yaman Öztürk, M. (2012). Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Üzerine Notlar, Kavramsal ve Tarihsel İpuçları. *Feminist Politika Dergisi*. 16, 16-17.

Yaman, M. (2014). Aşinalıktan Birlik Olmaya: Soma’da Kadınlarla Dayanışmaya, *Feminist Politika*. 24, 8-11.

Yaman, M. (2019). “Krizlerde Kadın Emeği: Sermayenin Kârlılık Stratejisinden, Hanelerin Ayakta Kalma Stratejisine”. Çatlak Zemin İnternet Sitesi. <https://catlakzemin.com/krizlerde-kadin-emeği-sermayenin-karlılık-stratejisinden-hanelerin-ayakta-kalma-stratejisine/> (29 Nisan 2019).

Yıldırım, T. “Yırca’da Yeniden Oluşturulan Zeytinlikte İlk Hasat”, *Evrensel Gazetesi*. 11 Ekim 2018. <https://www.evrensel.net/haber/363374/yircada-yeniden-olusturulan-zeytinlikte-ilk-hasat>

Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun. (7.02.1939). Resmi Gazete. (Sayı: 4126). <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4126.pdf>

Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılmasına Dair Yönetmelik. (3.05.1996). Resmi Gazete. (Sayı: 22600). <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22600.pdf>